

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ’NİN
ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI
BAĞLAMINDA İRDELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
DOÇ.DR. FİKRET BİRDİŞLİ **HASAN TÜMAY**

MALATYA 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ’NİN
ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI
BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

HAZIRLAYAN
HASAN TÜMAY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. FİKRET BİRDİŞLİ

MALATYA-2020

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ'nin danışmanlığında hazırlamış olduğum “**ABD’nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri’nin Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Bağlamında İrdelenmesi**” başlıklı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun olmayan herhangi bir yardıma başvurmaksızın kendi tarafımdan yazıldığını ve çalışmada kullanılan kaynakların kaynakçada uygun bir biçimde gösterildiğini belirtir, bunu onurumla tasdik ederim.

Hasan TÜMAY

TEŐEKKÖR

Tez yazım sürecim boyunca destek ve katkılarıyla beni yönlendiren değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Fikret BİRDİŞLİ'ye ve bu süreçte desteklerini benden esirgemeyen başta sevgili eşim Esin TÖMAY ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ’NİN ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

ÖZET

Bu tez çalışmasında ABD'nin ulusal güvenlik doktrinleri uluslararası hukukta güç kullanma ilkelerine göre değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin kuruluş döneminde uyguladığı felsefe ile güvenlik algısının nasıl geliştiği ve uluslararası platformda uygulanmaya çalışılan evrensel hukuk kuralları açısından uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın akışı içinde öncelikle iç savaş, insani müdahale, jus cogens kuralları, öz savunma, misilleme, opinio juris, savaş, kendi kaderini tayin, silahlı çatışma, silahlı çatışma hukuku, tanınma ve ulusal güvenlik gibi kavramlar açıklanmıştır. İkinci olarak, ABD'nin ulusal güvenlik doktrinleri, taşıdığı vizyonun uluslararası hukuk kavramlarıyla örtüşüp örtüşmediğini anlamak için içerik analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Son olarak, ABD'nin uluslararası alanda yürüttüğü eylem ve politikalar uluslararası hukuk ilkeleri açısından değerlendirilmiştir. Böylelikle ABD'nin ulusal çıkarlarının ve doktrinlerinin uluslararası alana yansımalarının uluslararası hukuka uygun olup olmadığının görülmesi amaçlanmıştır.

Elde edilen bulgulara göre ABD'nin bağımsızlığından itibaren benimsediği güvenlik politikaları, ulusal çıkarının gerektirdiği durumlarda doğrudan müdahaleden kaçınmayan bir özelliğe sahiptir. Ancak BM sisteminin küresel bir hegemonya olarak devam etmesi ve uluslararası topluma karşı görevi göz önünde bulundurulduğunda, ulusal güvenlik uygulamalarının genel içeriği esnek güç unsurlarıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca bu araştırma neticesinde ABD'nin çok taraflılık ilkesine olabildiğince bağlılığı ve Birleşmiş Milletler sistemi sınırları dâhilinde hareket etmesi ile değiştiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: ABD, Uluslararası Hukuk, Ulusal Güvenlik Doktrinleri

NATIONAL SECURITY DOCTRINES OF THE UNITED STATES IN THE CONTEXT OF THE USE OF FORCE IN INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

In this dissertation, the national security doctrines of the USA have been evaluated and criticized according to principles of using force in international law. In this context, it was evaluated that how the perception of security developed with the philosophy applied by the USA during its establishment period and whether is it suitable in terms of universal law rules that are tried to be applied in the international platform or not.

First of all, concepts such as civil war, humanitarian intervention, jus cogens rules, self-defense, retaliation, opinio juris, war, self-determination, armed conflict, armed conflict law, recognition, national security are explained. Secondly, the visions of the national security doctrines of the USA have been evaluated by content analyzing methods to understand whether they overlap with the concepts of international law. Finally, US policies were evaluated in terms of international law principles. It has been aimed to see that Whether reflections of the USA's national interests and doctrines on the international area is compatible with international law

According to the findings, The security policies adopted by the USA since its independence have a feature that does not avoid direct intervention when it required by his national interest. However, the general content of national security practices is parallel with the flexible power elements by considering the continuation of the UN system as a global hegemony and his duty toward the international community. Besides, as a result of this research, it has been determined that loyalty of the USA to the principle of multilateralism as much as possible and to act within the limits of the United Nations system has been changed.

Keywords: USA, International Law, National Security Doctrines

ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ’NİN ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMI BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Hasan TÜMAY

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET	Error! Bookmark not defined.
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA HAKKINDA	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
1.2. Araştırma Hipotezi	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.4. Araştırma Kavram Tanımları	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOKTRİNER GÜVENLİK, ULUSLARARASI HUKUK VE ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA	14
2.1. Ulusal Güvenlik Doktrinleri.....	14
2.2. Uluslararası Hukuk.....	17
2.3. Uluslararası Hukukta Ulusal Hukuk Kurallarının Rolü	23
2.4. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı.....	27
2.5. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Yasağı.....	35

2.5.1. BM Antlaşması Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasası.....	36
2.5.2. Kuvvet Kullanma Yasasının Kapsamı	36
2.5.3. Kuvvet Kullanma Yasasının Niteliği	39
2.6. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasası ve Meşru Müdafaa Hakkının Yazılı Kaynakları	41
2.6.1. Milletler Cemiyeti Misakı	41
2.6.2. Briand – Kellogg Paktı	42
2.6.3. Birleşmiş Milletler Antlaşması	44
2.7. Kuvvet Kullanmaya İlişkin Kurallar Üzerindeki Tartışmanın Yeniden Ortaya Çıkışı.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ49

3.1. ABD’nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri.....	49
3.1.1. Monroe Doktrini	50
3.1.2. Truman Doktrini	52
3.1.3. Eisenhower Doktrini.....	54
3.1.4. Guam Doktrini	56
3.1.5. Carter Doktrini.....	57
3.1.6. Reagan Doktrini.....	58
3.1.7. Bush Doktrini	59
3.2. ABD’nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Tarihsel ve Nitel Analizi	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ AÇISINDAN ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ68

4.1. ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Ana Akım Teoriler Açısından Değerlendirilmesi.....	68
4.1.1. Reel-Politik Doktrinler	68
4.1.2. İdeal-Politik Doktrinler.....	70
4.2. ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Uluslararası Müdahalecilik Açısından Değerlendirilmesi.....	72
4.2.1 Dönüştürücü Müdahale (Transformative Intervention) Açısından ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri	72
4.2.2 Dönüştürücü Olmayan Müdahale (Non-Transformative Intervention) Açısından ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri	73

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ULUSLARARASI HUKUK İLKELERİ AÇISINDAN ABD DOKTRİNLERİNİN İRDELENMESİ..... 75

5.1. İyi Niyet ve Hakların Kötüye Kullanılmaması Açısından ABD Doktrinlerinin İrdenmesi.....	75
5.2. Kazanılmış Haklara Saygı İlkesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	77
5.3. Hukuka Aykırı Fiilin Devlete İsnat Edilmesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	78
5.4. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Haller Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	80
5.5. Uluslararası Hukuk Uygulamasında Hakkaniyet Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	83
5.6. Deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Hakça İlkeler Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	86
5.7. Emredici Kural Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	90
5.8. Orantılılık İlkesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	91
5.9. Haklı Savaş Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri	92

5.10. Rebus Sic Stantibus (Değişen Koşullara Uyarlama) İlkesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	95
5.11. Kuvvet kullanmama yükümlülüğünün ihlali Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri.....	97
6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	100
KAYNAKÇA	103

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1: ABD Başkanları, Doktrinleri, Görev Yılları ve Siyasi Kimlikleri.....35

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	:	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
AU	:	African Union (Afrika Birliği)
BM	:	Birleşmiş Milletler
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
GOKAP	:	Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi
IMF	:	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OAS	:	Organization of American States (Amerikan Devletleri Örgütü)
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNCTAD	:	United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNIFIL	:	United Nations Interim Force in Lubnan (Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Gücü)

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA

Bu bölümde çalışma konusunu oluşturan genel çatıyı tanımlamak için araştırmanın, konusu, önemi, hipotezi ve araştırmaya ait temel kavramlar açıklanacaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), uluslararası sistem içerisindeki önemli rolü ile birçok ülke üzerinde etki sahibi olmuş ve İkinci Dünya Savaşından itibaren uluslararası sistem içindeki egemen konumunu korumak ve sürdürmek için aktif bir dış politika yürütmüştür. Ayrıca dış ilişkilerde etkin rol oynamış ve çoğu zaman dünya siyasetini kendi amaç ve istekleri doğrultusunda şekillendirme gayretinde olmuştur. Çalışmanın konusu “Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Bağlamında İrdelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda ABD yönetiminin belirlediği, ön alıcı saldırı veya önleyici saldırı doktrinleri doğrultusunda bu saldırıları hukuki ve meşru bir zemine oturtarak hareket etmesi ve ulusal güvenlikte bu doktrinleri uygulama yöntemleri irdelenecektir.

Kuvvet kullanma tehdidi, bir ülkenin istekleri yerine getirilmediği takdirde kuvvete başvuracağını deklare etmesidir. Eylemlerin hangisinin kuvvet kullanma tehdidi oluşturduğunu belirlemek Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)’nin yetkisindedir. Bir fiilin veya söylemin kuvvet kullanma ile ilgili sorunu teşkil etmesi, her an meydana gelebilecek bir tehdit olma ihtimalinin mevcut olmasına bağlıdır. Yine ilerde belirli olmayan bir zamanda yapılacağı ifade edilen fiiller kuvvet kullanımı tehdidini oluşturmaz. Bu bağlamda ABD’nin eylemleri ve açıklamaları kuvvet kullanma tehdidi açısından irdelenecektir.

Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması madde 51’ de açıklanan meşru müdafaa hakkı, bu anlaşmaya imza atan bir üyeye karşı silahlı bir müdahale yapıldığında, bilhassa antlaşma metninin doğası gereği ortak güvenliğin ve uluslararası barışın korunması amacıyla BMGK tüm tedbirleri hayata geçirene kadar, saldırıya uğrayan devletin kendini müdafaa etmesi amacıyla saldırı yapan devlete karşı silahlı şekilde kendini müdafaasıdır. Bu bağlamda meşru müdafaa hakkının, uluslararası hukuktaki konumu ve kullanılma yöntemleri irdelenecektir.

Söz konusu araştırma sonucunda devletlerin kuvvet kullanma yasağını ihlal ettiğinin tespit edilmesi durumunda, ülkelerinden kaynaklı terör saldırılarına dönük meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanmak ilk etapta sorunsuz gibi algılanmaktadır. Fakat bu durum, terör örgütlerinin veya ülkeler içerisindeki muhalif grupların silahlı saldırı boyutuna varan eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılamayacağı, bu eylemlerin ilgili devlete izafe edilip edilmemesi gerektiği, eğer gerekliyse izafe ölçütlerinin ne olması gerektiği problemlerini beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin çözüme kavuşturulması tek başına yeterli olmamakta, belirlenen ölçütler çerçevesinde eylemleri bir devlete izafe edilemeyen terör örgütlerine karşı kuvvet kullanımlarının dayandığı gerekçelerin de hukuki açıdan değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Bu araştırmada uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusu ABD özelinde irdelenecektir.

1.2. Araştırma Hipotezi

“Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Bağlamında İrdelenmesi” başlıklı bu tez çalışmasının temel sorunsalını, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde egemen güç olan ABD’nin; 11 Eylül’e kadar çok taraflılık ilkesine mümkün olduğunca sadık kalma ve Birleşmiş Milletler sisteminin sınırları içinde hareket etmeye özen gösterme eğiliminin 11 Eylül ile değişime uğradığı görüşü oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde artan terörizm tehlikesi ve kitle imha silahlarının büyük güçler dışındaki diğer ülkelere yayılma olasılığının ortaya çıkardığı tehdit algıları uluslararası hukukta, *Jus ad bellum* diye adlandırılan ‘kuvvet kullanma hukuku’ nun anlayış ve uygulamaları açısından yeni durumlar ortaya çıkarttığı görülmektedir.

Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası alanın yegâne hegemonu olan ABD’nin açıklamış olduğu Ulusal Güvenlik Doktrinleri ve dış politika uygulamalarının BM sisteminin temeli olarak addedilen kuvvet kullanma yasağı ve uluslararası hukuk ilkelerini zorlayan nitelikler taşıdığı ve ABD’nin ulusal ve uluslararası güvenlik kaygılarını ileri sürerek bu ilkeleri ihlal derecesinde esnettiği görülmektedir. ABD’nin 2002 yılında açıkladığı, Ulusal Güvenlik Stratejisinin içinde yer alan, “Öncelikli (pre-emptive) Müdahale Doktrini” uyarınca; istediği zaman, istediği

yere, Birleşmiş Milletlerce meşruiyetinin onaylanmasını beklemeksizin tek başına güç kullanabileceğini açıklaması bunun en açık göstergesi olmuştur.

Bu kapsamda bu tez çalışmasının hipotezi “ABD ulusal ve uluslararası güvenlik kaygılarına dayanarak uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağını ihlal etmekte ve bu durumu Ulusal Güvenlik Doktrinleri üzerinden kendisi açısından meşrulaştırmaya çalışmaktadır.”

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında betimsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma için birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmış, resmi olarak açıklanmış sayısal veriler kullanılmıştır. Açık kaynaklardan, kitap ve makalelerden yararlanılmış, elde edilen bulgular niteliksel olarak sınıflandırıldıktan sonra uluslararası hukuk ilkeleri açısından eleştiriye tabi tutulmuş ve yorumlanmıştır.

1.4. Araştırma Kavram Tanımları

Çalışmanın üzerine kurulu olduğu bazı temel kavramlar bulunmaktadır. Çalışmanın anlamlandırılabilmesi için bu kavramları açıklamakta fayda olacaktır. Aşağıda çalışmaya ait bazı kavramların tanımları yer almaktadır.

İç Savaş: Self-determinasyon çatışmalarının olası istisnası olarak da sayılan, iç savaşları, uluslararası hukuk, temelde iç meseleler olarak kabul etmektedir. BM Şartı’nın 2/4. maddesi ulusal seviyede ortaya çıkacak vak’alarda değil, uluslararası durumlarda kuvvet kullanımını veya kuvvet kullanımı tehdidini yasaklamıştır. Tartışmalı bir konu olan isyan durumuna karşı bir kural, uluslararası hukukta mevzu bahis değildir. İsyan, devletlerin ulusal yargı sınırları içerisinde değerlendirilir ve bu tür konuların iç hukuk tarafınca ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Şayet isyanın başarılı olma durumunda ise, meydana gelen vaziyet bilhassa tanıma düzleminde ele alınmalıdır. Zira bu durum üçüncü tarafları da ilgilendirdiği takdirde, geleneksel uluslararası hukukta ayaklanma, muhariplik ve isyan kategorileri oluşturulmuştur (Shaw, 2018: 837).

Bir devlet, söz konusu durumun niteliklerini ortaya koyduğunda ve tutumunu belirlediği takdirde farklı uluslararası hukuki hükümler uygulanmak durumunda kalınır. Şayet isyancılar suçlu olarak kabul edilirse, konu bütünüyle ilgili ülkenin meşru

otoritesinin alanına girmiş olur ve bu duruma hiçbir devlet meşru bir şekilde müdahale edemez. Fakat isyancılar ayaklananlar şeklinde düşünülürse, bu aşamada diğer devletler ayaklanan isyancılara belirli haklar tanımayı teklif edebilir ya da etmeyebilir. Hakların tanınıp tanınmamasında, bir ara statü durmu mevzu bahis olduğundan dolayı bu durum diğer ilgili devletlerin takdirine bırakılmıştır. İsyancılar yalnızca suçlu görülmeseler bile muharip olarak da tanınmamaktadırlar. Bundan dolayı, söz konusu gruplar ile olan hukuki ilişkilerini tanımlamak hususunda diğer devletler serbesttirler. Tamamen geçici bir sınıflandırma olan ayaklanma, bir devletin isyancılarının fiili kontrolü altındaki bir bölgedeki mülklerini ya da vatandaşlarını koruması gerektiği durumda ortaya çıkar. Diğer yandan, hak ve ödevleri içerisinde barındıran resmi bir statü, muharipliktir. Geleneksel uluslararası hukuk bağlamında, belirli şartlar yerine getirildiğinde, diğer devletler isyancılara muharip statüsünde tanıma sağlayabilirler. Bu şartlar, ulusal toprakların hatırı sayılır bir kısmının isyancılar tarafınca işgal edilmiş olması, bir devlet içinde genel nitelikli silahlı çatışmanın varlığı, tanıma maksadında olan devletlerin ortaya çıkan duruma karşı takınacakları tavır saptamaları ve düşmanlıkların savaş kurallarına göre ve sorumlu bir otorite altında hareket eden organize gruplar tarafınca yapılması için gerekli kılınan koşulların varlığı olarak ifade edilebilir.

Bu durum, çatışma taraflarının açık denizlerde muharip haklarını kullandıkları hallerde meydana gelecektir. Kıyı ülkelerinden geriye kalanlar ise, muharip statüsünün tanınmasının belirli uluslararası hukuki neticeleri birlikte getirmesi nedeniyle, savaş halinde olan tarafların ayrı ayrı statülerini saptamak zorunda kalacaklardır. Diğer devletler tarafınca isyancılar, savaşçı adıyla kabul edildikleri takdirde uluslararası hukukun birer özneleri haline geleceklerdir ve gerçekleştirdikleri bütün fiillerinden uluslararası hukuk nazarında sorumlu olacaklardır. Bu duruma ilaveten, var olan düşmanlıkların devam ettirilmesiyle ilgili kaideler her iki tarafa da uygulanabilir vaziyete gelir; böylelikle bu uluslararası kişileri tanıyan devletlerin bu durumda bir tarafsızlık pozisyonu elde etmeleri gerekecektir.

Bu açıklamalarla beraber, muhariplik ve ayaklanma terimleri son derece sübjektif ve muğlaktır. Bilhassa ayaklanma terimine ilişkin sarıh kriterlerin var olamaması çok fazla karışıklığa neden olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden şu ana kadar yaşanan çatışmaların pek çoğu iç savaş olarak kabul edildiği için bu konu önemini

yitirmemiştir. Böyle olmasının pek çok karmaşık nedeni bulunmaktadır. Sömürgecilikten kurtulma ve sömürge olarak dayandırılmış sınırlar içindeki ideolojik rekabet bu nedenler arasında sayılmaktadır. Bir üçüncü tarafın daha öncesindeki katılmasına karşılık da dâhil olmak üzere müdahalenin yapılması, muhtelif sebeplerle haklı görülebilir. Örneğin, Küba ve SSCB'nin, 1975-1976 senelerinde Angola iç savaşındaki eylemleri, Güney Afrika'nın daha önceki müdahalesine atıfta bulunularak haklı gösterilmiştir; oysaki Birleşik Devletler tarafından Güney Vietnam'a yapılan yardımların, Kuzey Vietnam güçlerinin çatışmaya katılımıyla doğru orantılı olarak arttığı savunulmuştur. Uluslararası hukuk kuralları, iç savaşlarla ilgili, çatışmanın iki tarafının nispi statüsünü üçüncü devletler tarafınca sınıflandırılmasına bağlamıştır. Bir ayaklanma, geleneksel anlamıyla, tanıyan devletin, isterse kendisiyle ayaklananlar arasında, hukuki hak ve ödevler oluşturabileceği anlamını taşımaktadır. Bu kuralın belli istisnaları var olsa da muharip statüsünün tanınması, tanıyan devletler tarafınca bir tarafsızlık pozisyonunun kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fakat uygulamada, manevra yapmaya olabildiğince geniş bir saha bırakmak maksadıyla devletler, çok az sıklıkla çatışmanın taraflarının statüsü hususunda sarih bir açıklamada bulunurlar. Bu durum, ilgili uluslararası hukuk kurallarının klasik hukukta istenildiği şekilde çalışmadığı ve belli bir müdahalenin haklı olup olmadığı kararına varmanın oldukça zor olduğu manasına gelmektedir (Shaw, 2018: 838-839).

İnsani Müdahale: Son yıllarda insani müdahale sorunu uluslararası hukukun en çok tartışılan konularından birisi olmuştur. İnsani müdahale teriminden, ilk olarak bir ya da birden fazla devletin bir başka devletin halkının bir bölümünü ya da tamamını soykırım ya da insan hakları ihlallerinden korumak amacıyla yapılan silahlı müdahaleler anlaşılmaktadır. Bir ülkedeki sivil halkı korumak ve ağır insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak amacıyla, diğer devlet ya da devletlerce ya da uluslararası örgütlerce kuvvet kullanılması ya da kuvvet kullanma tehdidi yapılması suretiyle yapılan müdahalelere insani müdahale denir. Bir devletin kendi vatandaşını kurtarmak veya korumak maksadıyla yaptığı müdahaleler bu tanımın kapsamında girmemektedir. 1944 yılında Avrupa Parlamentosu, insani sebeplerle müdahale etme hakkına ilişkin verdiği kararında “insani müdahale”yi, “*bir devletin vatandaşlarının ve/veya o ülkede oturanların insan haklarının, başka bir devlet ya da devletler tarafından, kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi ile korunmasıdır*”, şeklinde tanımlamıştır.

Burada kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi ile başka devlet tarafınca kötü muameleye tabi tutulmuş olan halk gruplarının korunması mevzu bahistir (Demirel, 2013: 153).

Jus Cogens Kurallar: Uluslararası hukukta gerçekleşen birtakım konular devletlerin kısmi bir şekilde egemenliklerini devrettikleri istisnai bazı hususlardandır. Jus cogens kurallar bu istisnai hususların uluslararası hukuktaki karşılığı olarak ifade edilmektedir. Jus cogens kurallara örnek vermek gerekirse bunlar; egemenlik, egemen eşitlik, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, köleliğin yasaklanması, işkence yasağı, soykırım yasağı, deniz haydutluğu vs. gösterilebilir. Bu bakımdan jus cogens kuralların ehemmiyeti insancıl bir uluslararası hukuk gereksiniminin gelişmesinin ön koşulu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan jus cogens kurallar uluslararası hukukun gelişimi bakımından büyük ehemmiyete sahiptir. Fakat jus cogens kuralların ihlalleri ve istisnaları bu kavramın saflığının bozulmasına da yol açmıştır. Devletlerin egemen eşitliği terimi de bu bağlamda jus cogens kuralların tartışmalı konuları içerisinde bulunmaktadır. Devletlerin egemen eşitliği ilkesi ihlal edildiği takdirde bu kavramın jus cogens niteliği tartışmalı hale gelmiş olmaktadır. Bu bakımdan devletlerin egemen eşitliği kavramının irdelenmesi ehemmiyetlidir.

Meşru müdafaa: Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına yönelik en önemli istisnalardan biri meşru müdafaa hakkıdır. Ayrıca meşru müdafaa hakkı, BM Antlaşması madde 51 ile düzenlenmiş olup, BM' ye üye olan bir devletin silahlı saldırıya uğraması durumunda, uluslararası barışın korunması amacıyla Güvenlik Konseyi tarafından gereken tedbirlerin alınmasına kadar saldırıya maruz kalan devletin gerek tek başına gerekse müşterek olarak kuvvet kullanımına başvurabilme hakkını savunmaktadır (Doğangün, 2014: 35).

BM Antlaşması 51. Maddesi'nde yapılan düzenlemede şöyle ifade edilmektedir:

“Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak müdafaa hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için

gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez”

Görüldüğü üzere 51. maddede düzenlenmiş olan fiilin meşru savunma/müdafaa olarak kabul edilebilmesi için bazı koşulların bahsi geçen eylemde bulunması gerekmektedir. Bunlardan ilki, silahlı bir saldırının mevcudiyetidir. Devletlerin kendilerine karşı yapılmış silahlı bir saldırı varlığı olmaksızın kuvvet kullanmaya başvurmaları BM antlaşmasına göre meşru müdafaa olarak kabul edilmemektedir. İkincisi ise görüldüğü üzere, bahsi geçen önlemlerin Güvenlik Konseyi’ne bildirilmesi zorunluluğu ve Güvenlik Konseyi’nin gerekli önlemleri almasına dek geçen zamanla meşru müdafaa hakkının kısıtlanmasıdır. Üçüncü koşul ise aslında bir koşul değil fakat niteleme olarak sayılacak olan husus ise, meşru müdafaa hakkının doğal bir hak olarak sunulmasıdır (Karadağ, 2016: 175).

Misilleme: Misilleme, bir devletin zarar verici kanuni eylemlerine karşı, başka bir devletin hukuki olmakla beraber zarar veren ve hasmane bir eylemle mukabele (aynen karşılık verme) etme yöntemi olarak gerçekleştirilmesidir. Yabancıların sınır dışı edilmesi veya sınırlandırılması, diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve bunların yanında seyahat kısıtlamaları, çeşitli ekonomik kısıtlamalar da misillemeye örnek olarak verilebilir. Misilleme, hukuk sınırları içerisinde kalmasına karşın, başka devlete zarar verecek bir yöntemle hoşnut olmadığını ifade etmenin meşru bir yoludur. ABD Dış Yardım Yasası Hickenlooper Değişiklikleri ile Birleşik Devletleri Başkanı’na, Amerikan mülklerini uygun olmayan bir tazminatla kamulaştıran rastgele bir ülkeye yapılan dış yardımı askıya alma yetkisi vermesi sebebiyle, bu olaya çoğunlukla bir misilleme örneği olarak atıfta bulunulur. Bu metod, 1963 senesinde bugünkü adı Sri Lanka olan Seylan’a karşı bir defa uygulamaya geçirilmiş ve 1973 senesinde Amerikan Dış Yardım Yasası tarafınca yürürlükten kaldırılarak geçerliliğini kaybetmiştir¹. Ayrıca misilleme, önceleri kanunlara aykırı bir eyleme karşılık gerçekleştirilmiş meşru bir tasarrufun örneğini çerçevelediği görüntüsünü de verebilir (Shaw, 2018: 822-823).

Opinio Juris (Psikolojik Öge): Devletin kendi davranışını nasıl gördüğünü değerlendirmeden önce belirli bir örf ve âdetin varlığını ortaya koymak gerekmektedir.

¹ Bkz. C. F. Amerasinghe, ‘The Ceylon Oil Expropriations’, 58 AJIL, 1964, s. 445 ve R. B. Lillich, ‘Requiem for Hickenlooper’, 69 AJIL, 1975, s. 97.

Bahsi geçen davranış, hukuki ya da politik ya da ahlaki bir fiil yahut açıklama olarak mı kabul edilmektedir? Devletin icra ettiği bir fiilin hukuki bakımdan zorunlu olduğuna dair kanaat ya da opinio juris, bahsi geçen örf ve âdeti teamüle dönüştürmeye yönlendiren bir faktördür ve bu örf ve âdet kurallarını uluslararası hukuk kurallarının bir bölümü haline getirir. Başka bir ifadeyle, devletler belirli bir şekilde davranmak zorunlu olduklarına inandıklarından dolayı o yönde bir davranış sergilerler (Shaw, 2018: 59).

Savaş: Silahlı çatışmanın bir türü olarak bir yılda savaşa bağlı olarak 1000 den fazla ölü olan silahlı çatışma alt grubudur. Silahlı çatışmanın taraflarını vurgulayan tanıma göre devletlerarası savaş: İki veya daha fazla devletler arasında oluşur ve uluslararasılaşmış iç çatışma; uluslararasılaşmış iç savaş hükümet kuvvetleriyle yerel silahlı güçlerin arasındaki çatışmayı tanımlamakla birlikte diğer devletlerin dahlini de vurgulamaktadır (Themner ve Wallenstein, 2012: 572). Özetle, silahlı çatışmanın daha şiddetli ve devletler arasında gerçekleşme durumu “savaş” olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle silahlı çatışma ve savaş hedeflere ulaşmada şiddet yolunun kullanılmasıdır.

Self-Determinasyon: Self determinasyon kavramı, uluslararası sahada kullanılması çok fazla tercih edilen bir terim olmasına karşın muhtevası hususunda devletler arasında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Bunun sebebi ise hükümetlerin ihtilal ya da devletlerin parçalanma korkusudur. Bu yaklaşımın doğal neticesi, söz konusu self determinasyon ilkesinin uluslararası alanda kısıtlı bir şekilde uygulanmasıdır. Bu kavramın tanımının yapılması pek kolay olmamak ile beraber bu hususta yapılan bazı tanımlardan bahsedebilir. Yapılan bir tanıma göre; “*self determinasyon, belirli bir ülkede yaşayan kişilerin kendi hükümetlerini hür iradeleriyle seçebilmeleridir.*” Bir başka tanıma göre; “*bir ülke halkının, idaresi altında yaşadıkları ya da yaşayacakları yönetim biçimini seçebilmeleridir.*” Fakat tanımlarda kullanılan halk kavramı zaten üzerinde uzlaşılamayan kavramı daha da muğlâk hale getirmektedir. Halk kavramı tanımı ile ilgili uluslararası belgelerde üzerinde uzlaşılmış bir tanım mevcut değildir. Bu sebeple topraklarında yaşadığı devletin zulüm ve baskılarına maruz kaldığını öne süren birçok halk hareketi, söz konusu self determinasyon ilkesine dayanarak ulusal kurtuluş mücadelesi yürüttüğünü iddia etmektedir (Kılınç, 2008: 954).

1981 senesinde yayınlanan BM raporu, halk kavramının ne olduğunu genel hatlarıyla ortaya koymuştur. Söz konusu rapora göre; bir toprak parçası üzerinde yaşayan topluluğun halk olarak sayılabilmesi için gerekli olan koşullar; ayrı bir din ya da dil, kültür, toplumsal kimliği sürdürme isteği, ortak bir tarih hissi ve tanımı yapılmış bir toprakta bütünleşme olarak sayılmıştır. Bu koşullardan hareketle, ulusal ya da etnik azınlıkların, etnik grupların, halkların halk olma potansiyeline haiz oldukları ve bu kıstaslarda bir devletin nüfusunun farklı halklardan oluşabileceği öne sürülebilir. Fakat bu insan topluluklarının bir halk olarak self-determinasyon hakkına sahip olabilmeleri için bu şartlar tek başına yeterli görülmemektedir. Halk olarak sayılan bir topluluğun self-determinasyon hakkından yararlanabilmesi için, içinde yaşadığı uluslararası topluluk ya da devletin bu durumu kabul etmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, self determinasyon hakkından yararlanabilmek için bu hakkın *“öteki tarafından tanınma”* durumuna ihtiyacı vardır. Belirtildiği gibi, self determinasyon ilkesinin uygulanmasında herkes tarafından kabul edilmiş halk kavramının tanımı yapılamamış, bu ilkeden yararlanabilecek halkların saptanması hususunda sorunlar yaşanmıştır. Durumun böyle olması, self determinasyon hakkının insan hakları kapsamında el alınmasına sebep olmaktadır.

Bir topluluğun halk olarak isimlendirilmesi için daha önce aynı adda bir devletin vazgeçilmez bir ögesi olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Fakat bu durum göz ardı edilemeyecek kadar mühim bir konudur. Bir yönüyle self-determinasyon, uygulamada güce dayanmakta ve bu ilke yalnızca güç kullanma kapasitesi var olan halklar tarafından kullanılabilir. Somut olan bir vak’ada, bir halkın bu self determinasyon ilkesine dayanarak hakkını kullanmak istemesi, etkinlik ve güç çerçevesinde mümkün olacaktır. Bir başka ifadeyle, halk olarak adlandırılmak daha çok siyasi bir hüviyet taşımakta ve toplumsal bir grubun halk hüviyeti taşıması, bu grubun otomatik olarak bu ilkeden yararlanabileceği anlamını çıkarmamaktadır. Self determinasyon; bir başka tanıma göre, *“bir etnik, dil ya da din grubunun ayrı bir egemenlik alanı ortaya çıkarmak maksadıyla var olan sınırların yeniden düzenlenmesini talep etmesidir.”* Federe bir devletin federal bir devletten ayrılmak suretiyle ayrı bir egemen devlet kurması durumu self determinasyon olarak belirtilmektedir. Self determinasyon, egemen bir devlette hayatını sürdüren dilsel veya dinsel ya da etnik

grubun o devletten ayrılmadan daha geniş dinsel, dilsel hak ya da otonomi elde etmeleri olarak da açıklanabilir (Kılınç, 2008: 955).

Silahlı çatışma: Büyüme-silahlı çatışma literatürü ve uluslararası hukuktaki açılardan tanımlanabilir. Her ikisi de benzer yapıyı tanımlamakla beraber metodolojik farklar içermektedir. Uluslararası hukuk açısından silahlı çatışma tanımının kökeni Genova Konvensiyonu'na dayanır. Genova Konvensiyonu dört anlaşma ile üç ilave protokolden oluşmaktadır. Bu protokoller savaş sırasındaki insana ilişkin uygulamaların uluslararası hukuk temelini de oluşturur. Uluslararası silahlı çatışma birden fazla devlet arasında gerçekleşir. Uluslararası olmayan silahlı çatışma ise, hükümet kuvvetleri ve diğer silahlı güçler arasında veya bu silahlı güçlerin kendi arasında olabilir (Doğangün, 2014: 32).

Silahlı Çatışma Hukuku, Jus in Bello ve Jus ad Bellum olmak üzere iki esas kategoriye ayrılmakla birlikte, Jus in Bello silahlı çatışma hukuku kurallarını yani çatışma başladıktan sonra devletlerin uyması gereken ahlaki ve yasal kuralları düzenlerken, Jus ad Bellum ise hangi şartlar altında askeri gücün kullanılmasının yasal olduğunu veya kısaca silahlı çatışmaların meşruiyetini belirleyen hükümlerdir. Her ne kadar bu terimler Silahlı Çatışma Hukuku kapsamında belirtilse de günümüzde tartışılmaya devam etmektedir, çünkü uluslararası toplum günümüzde Siber Saldırıları/Savaş ve Melez Savaşlar (Hybrid Wars) gibi farklı savaş taktikleri ile karşılaşmakta ve bu bahsi geçen kuralların bu savaş türlerine uygulanıp uygulanmayacağı ya da hangi çerçevede yorumlanacağı da bu terimlerin gelişmeleri ve uluslararası toplumun teamülleri ile belirlenecektir (Erendor, 2019: 1993)

Tanınma: Bazı belirli fiili durumları onaylama ve bu fiili durumlara hukuki anlam verme yöntemidir, ancak bu ilişki karışık bir konudur ve bu konuda farklı teoriler mevcuttur. Devlet oluşumu bağlamında tanınma, beyan edici ve kurucu nitelikte kabul edilebilir. Bu konudaki ilk teori bir devletin uluslararası hukuk çerçevesinde yalnızca tanınma vasıtasıyla mevcut olabilme durumunu savunurken, ikinci teori, devlet olmanın fiili gereksinimleri karşılanmasının akabinde uluslararası kişilik olarak yeni bir devletin var olabileceği fikrini öne sürer. Dolayısıyla bu teoriye göre tanınma açıklandığı şekliyle hukuki değil, yalnızca siyasi bir fiil olmaktadır. Öne sürülen bu teoriler üzerinde muhtelif farklılaşmalara gidilmiştir, fakat tanınma konusunun misyonu, en

azından belirtilen kriterlerin karşılanıp karşılanmadığını ortaya koyma bakımından kuvvetli bir delil sağlaması yönüyle, onaylanmak mecburiyetindedir. Pek çok durumda tanınma için yerine getirilmesi gereken şartların, devlet olma hususunu etkilediği ortaya çıkabilir. Devlet olma koşulları ve tanınma arasında birbirlerini tamamlayıcı bir münasebet mevcuttur. Bu bağlamda, somut durumlarda uluslararası tanınmanın seviyesi yükseldikçe devlet olma kriterlerini taşıyıp taşımadığı daha az tartışılabilir duruma gelir. Bu hususa karşın, uluslararası tanınma oranı daha az ise gerekli kriterler bakımından uygun olup olmadığının ispatı üzerinde daha fazla durulacaktır (Shaw, 2018: 159).

Ulusal güvenlik: En genel tanımıyla devletlerin iç ve dış güvenliğini her türlü tehditten koruma durumu olarak ifade edilebilir. Bu tanım günümüzde devletlerin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve ülke egemenliği tehlike altına girdiğinde yetkili kurumları ile tüzel kişiliğini korumasıdır (Dedeoğlu, 2008: 45).

Ulusal güvenlik sistemleri genellikle diğer devletlerle ilgili olduğu söylenebilir ve temelde toprak bütünlüğünü koruma ve siyasal bağımsız gibi kavramları içermektedir. Ulusal güvenlik yaklaşımına olumlu bakan ana akım yaklaşımlar ise genellikle liberal teoriler olmuştur. Özetle ulusal güvenlik kavramı bireylerin canları ve mallarının korunması açısından güvenli ortam hazırlanması olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda uluslararası iş birliklerinin geliştirilerek her konuda barış ve iş birliği konularına odaklanılması gerekmektedir (Öymen, 2005; 52).

Zararsız geçiş hakkı: Yabancı devletlerin gemilerinin, bir devletin karasularından geçiş hakkı, karşıt iki menfaatin birleştirilmesi gereken bir haktır. Uluslararası hukuk, bir taraftan geçiş hakkı tanımak yoluyla deniz ulaştırmasının mümkün olduğunca serbest bir şekilde gerçekleştirilebilmesini gayret göstererek yabancı devletlerin menfaatlerini korurken, diğer taraftan da bu geçişin kıyı devletine zarar vermemesini sağlamaya gayret göstererek ilgili kıyı devletinin çıkarlarını göz önünde bulundurmak mecburiyetindedir. Bu şekilde karşıt iki menfaat, uygulanan uluslararası hukukta, zararsız geçiş hakkı terimi vasıtasıyla sağlanmaktadır.

Karasularından geçişin üç değişik maksatla yapılabileceği düşünülmektedir:

1. Bir devletin açık denizden, içsularına ve bilhassa limanlarına varmak maksadıyla;

2. Bir devletin içsularından ve bilhassa limanlarından açık denize varmak maksadıyla;
3. İçsulara hiç girmeden açık denizden ya da bir komşu devletin karasularından ilgili kıyı devletinin karasularına girip yine açık denize ya da bir komşu devletin karasularına varmak maksadıyla²

Geçişler, kural olarak, çabuk ve kesintisiz olmak zorundadır³. Fakat tehlike, arıza, zorunlu neden (mücbir sebep), olağan deniz ulaşımı olayları ya da başına kaza gelmiş kişi, gemi ve uçaklara yardım sebebi ile gemilerin demirlemesi ve durması imkânı bulunmaktadır.⁴

Geçişin zararsızlığına gelinecek olursa, bu hususta yapılan ilk tanım deniz hukukuna ilişkin 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansındaki İkinci Komisyon raporunda yer almaktadır.⁵ Söz konusu raporun 3. maddesi 2. fıkrasına göre, bir geminin geçişinin zararsız olarak adlandırılması için, ilgili geminin, kıyı devletinin karasularını bu devletin "kamu düzenine, mali çıkarlarına ya da güvenliğine zarar verecek bir faaliyetin yapılması maksadıyla" kullanmamış olması elzemdir. Görüleceği üzere, tarafsız olarak bir zararın doğmasından çok, geçişin amacı üzerinde durulmak suretiyle, 1930 tanımlamasında, geminin geçiş sırasındaki davranış şekline büyük önem verilmektedir (Shaw, 2018: 404-405).

Zararla Karşılık: Herhangi bir devlet aracılığıyla diğer bir devletin, daha önce hukukdışı bir fiili için aynen karşılık olarak algılanan ve o eylemin de hukukdışı olduğu fiilleridir. Bu nedenle, hukuka uygun olarak gerçekleştirilen misilleme eylemlerinden ayrılmaktadır. Zararla karşılık kuralı ile ilgili en çok atıfta bulunulan dava, 1928 tarihinde gerçekleşen Almanya ve Portekiz arasındaki Naulilaa uyuşmazlığı davasıdır. Bahsi geçen olay, Üç Alman vatandaşının Portekiz topraklarında istenmeden öldürülmesine meşru şekilde bir karşılık verilerek, Angola'daki sömürge, bir Alman

² Bkz. 1958 K.B.B.S. Mad. 14/2, Cenevre; 1982 B.M.D.H.S Mad. 18/1

³ 1982 B.M.D.H.S., Mad. 18/2

⁴ 1958 K.B.B.S., Mad. 14/3; 1982 B.M.D.H.S., Mad. 18/2

⁵ Raporun metni için bkz. S.d.N., Conference pour la codification du droit international. Rapport de la Deuxieme Commission (Mer territoriale), Doc. C. 230 M. 117. 1930. V

askeri baskısıyla mülklerin tahrip edilmesi ile alakalıydı. Portekiz devletinin tazminat talebi mahkeme tarafından tartışılırken, zararlar karşılık verilmeden evvel, uluslararası hukuka aykırı olan önceki davranış biçiminde yeterli gerekçenin varlığının zorunluluğu üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen zorunluluk ortaya çıktı ise zararlar karşılık eyleminin, tatmin edilmemiş bir tazminat isteğinden evvel yapılması, zararlar karşılık ve suç arasında bir orantılılık olması gereksinimi vardı. Sonuç itibarıyla Almanların meşru olarak eylemi gerçekleştirdikleri iddiası üç nedenle kabul edilmemiştir. Gerekçeler olan bu genel kurallar hâlâ geçerliliğini korumakla beraber günümüzde Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2/4. maddesi tarafınca ortaya çıkarılan kuvvet kullanma yasağının çerçevesinde yorumlanmalıdır. Buna göre, genellikle karşı tedbirler olarak anılan, kuvvete varmayan zararlar karşılık, hâlâ meşrulaştırılabilme imkânı varken, silahlı müdahaleyi içerisinde barındıran zararlar karşılık ancak meşru savunma hakkına münasip olarak başvurulduğunda hukuki olabilmektedir.

Meşru müdafaa ilkesi çerçevesinde olmadıkça, barış zamanlarında başvurulmuş zararlar karşılık, hukuka aykırı kabul edilmektedir. Bazen zararlar karşılığın bir şekli olarak barışçıl ablukanın tesisi kabul edilir. Daha zayıf devletlere karşı, güçlü bir baskı uygulaması olarak sık görülen bu durum, on dokuzuncu yüzyılda gelişmiştir. Silahlı husumet veya savaş olmaması durumunda, birtakım yazarlar tarafından tartışmalı olarak görülse de muhtemelen üçüncü devlet gemileri böyle bir ablukadan muaf tutulmuşlardır. Sadece Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafınca barışçıl ablukalar tesis edilebilir ve günümüzde de Birleşmiş Milletler Şartı yürürlüğe girdikten sonra herhangi bir devlet tarafından başvurulamaz. Ekim 1962'de Amerika Birleşik Devletleri tarafınca birtakım silahların adaya ulaşmasına engel olmak maksadıyla Küba'ya uygulanan 'karantina'nın meşruluğu da tartışmalı kabul edilen bir ablukanın, barışçıl abluka doktrinine de dayandırılmaması gerekmektedir (Shaw, 2018: 824).

İKİNCİ BÖLÜM

DOKTRİNER GÜVENLİK, ULUSLARARASI HUKUK VE ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA

Doktriner güvenlik genel olarak, devletin ve vatandaşlarının güvenliğinin inşası ve muhafazası için alınan kararların, uygulanan politikaların ve yürütülen süreçlerin tamamı anlamına gelir (Varlık, 2012). Uluslararası hukuk literatüründe “doktriner güvenlik” kavramı önemli bir yere sahiptir. Askeri ve dış politikada kullanılan “doktrin” kavramı hükümetlerin politikalarının/uygulamalarının dayandığı açıklanmış değerler bütünü olarak tanımlanabilir. Doktrin, bir konu veya inanç sistemine yönelik benimsenmiş ilkeler ve kaideler bütünü olarak da bilinmektedir. Öğreti kavramına benzer olarak ortak hukuk ilkelerinde de bu kavrama rastlanmaktadır.

2.1. Ulusal Güvenlik Doktrinleri

Bir politika olarak “Ulusal Güvenlik” yirminci yüzyılın şartlarının bir sonucu şeklinde doğmuş olsa da zihinsel temelleri daha gerilere dek uzanmaktadır. Güvenlik bir politika olarak düşünüldüğünde, “güç” ve “çıkar” gibi kavramlar da analiz listesine ilave edilmelidir. Ulusal güvenlik doktrinleri bileşenleri, güvenliğin üretileceği bir “tehdit”, var olan tehdidi ortadan kaldırarak güvenliği oluşturacak “güç”, gücü doğuran bir “eylem”, eylemlere istikamet verecek olan “çıkarlar” ve bahsedilen güç ve eyleme meşruiyet oluşturacak bir “politika”dan meydana gelmektedir (Birdişli, 2011: 150).

Ulusal güvenlik kavramı genel olarak devletlerin iç ve dış güvenliğini koruma durumu olarak ifade edilebilir. Bu tanımın bir diğer anlamı günümüzde devletlerin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve egemenliği tehlikede olduğunda yetkili kurumları ile tüzel kişiliğini korumasıdır (Dedeoğlu, 2008: 45).

Devletler çıkarlarını ve güvenliklerini, kendi ulusal güvenlik politikaları ile korumaya çalışmaktadır. Ulusal güvenlik politikaları, ülkenin temel değerlerini her türlü dâhili ve harici tehditlerden korumayı amaç edinen eylemleri kapsamaktadır. Bu değerler ideolojiden ulusa, toprak bütünlüğünden egemenliğe kadar uzanır. Bu değerlerle birlikte, ülkenin uluslararası gücünün korunması da güvenlik politikalarının konusunu oluşturur.

Ulusal Güvenlik doktrinleri dinamik bir yapıya sahiptir. Zamana ve yönetici elite bağılı değildir. Diğer bir ifadeyle yönetim değiştikçe değişen bir yapıda değildir. Söz konusu politikalar, yönetimlerin bir sonraki seçim dönemine kadar izleyecekleri ve oy amaçlayan geçici hükümet politikaları gibi değildir.

Güvenlik doktrinleri, devlete yönelik saldırıların askeri nitelikte olduğu dönemlerde güvenlik politikaları, belirli düşmanların saldırılarına karşı ülkenin toprak bütünlüğünü koruma üzerine oluşturulurken; günümüzde aktörlerin çeşitlenmesi nedeniyle pek çok farklı tehdide karşı alınacak etkin önlemleri ve hamleleri içermek durumundadır.

Ulusal güvenlik doktrinleri genellikle diğer devletlerin de siyasetlerine bağlı olarak şekillenir ve temelde toprak bütünlüğünü koruma ve siyasal bağımsızlığı teminat altına alma gibi öğeleri içermektedir. Ulusal güvenlik yaklaşımına destek veren hâkim yaklaşımlar ise genellikle liberal uluslararası ilişkiler teorileri olmuştur. Kısaca, ulusal güvenlik kavramı vatandaşların canları ve mallarının korunması açısından güvenli ortam hazırlanması olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda uluslararası iş birliklerinin geliştirilerek her konuda barış ve iş birliği konularına odaklanılması önem taşımaktadır (Öymen, 2005: 52).

Ulusal güvenlik doktrini Yalçın'a (2015) göre şu şekilde tanımlanabilir:

“Ulusal güvenlik doktrini bir devletin belirlediği genel stratejisinin bir parçasıdır. Bir devletin orta ve uzun vadede belirlediği hedeflere ulaşmasında etkili olabilecek tedbirlerin güvenlik boyutuyla ilgilidir. Uluslararası sistemde o devletin kendine biçtiği rolü oynaması için askeri örgütlenmesi ve yapılanmasını nasıl gerçekleştireceğini, bu yolda karşılaşılabileceği güvenlik tehditlerinin neler olduğunu ve bu tehditlerle nasıl mücadele edileceğini belirleyen belgelerdir.”

Adı geçen belgelerin yazılı olması gerekmez. Bu belgeler üç tür işleve sahiptir. İlk olarak, devletlerin stratejik hedef ve bu hedeflere ulaştıracak yöntemlere genel olarak da ülke güvenliğine hizmet eder. İkinci olarak, bu belgeler uluslararası sistemde şeffaflığı artırır ve istikrara katkı yapar. Üçüncü olarak ise devlet kurumlarının tekrar tertiplenmesini sağlamaktadırlar. Devletlerin ortaya koyduğu güvenlik politikalarını

bahsi geçen belgelerde oluşturulmuş olan mantığa yönelik tesis edebilirler, güvenlik kurumlarına yönelik olan bütçeleri tespit edebilirler ve güvenlikten sorumlu olan personelin hangi şekilde eğitime tabi olacağına karar verebilir. Kısacası, ulusal güvenlik doktrini ile ülkelerin tüm güvenlik konuları kapsamaktadır.

Tarihsel olarak ele alındığında, “Ulusal Güvenlik” kavramının 1947 yılında ABD’ de Truman döneminde Ulusal Güvenlik Yasası (National Security Act) ile ortaya çıktığı bilinmektedir (Birdişi, 2011: 151). Ancak kavramın temellerinin kökeninin Westfalya Anlaşmasıyla (1648) Avrupa’da kurulan devletler sistemine dayandığı ifade edilmektedir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik kavramının birkaç ana düzlemde bulunduğu söylenebilir. Dedeoğlu’na (2008) göre bunlar:

- I. Uluslararası sistemin güvenliği
- II. Coğrafi veya işlevsel alt sistemlerin güvenliği
- III. Toplumun güvenliği
- IV. Bölgesel güvenlik
- V. Devletin güvenliği
- VI. Toplumsal alt grupların güvenliği
- VII. Vatandaşların güvenliğidir.

Günümüzde, ulusal doktrinlerinin belirlenmesinde, ulusal güvenlik kavramının karmaşık yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca her devletin coğrafi konumu, siyasi ve askeri yapısı ve bütçesi gibi faktörler de doktrinlerin tesisinde önemli rol oynar. Ayrıca devletin uluslararası ortamın diğer aktörleriyle olan ilişkilerine de bakmak gerekir. Ulusal güvenlik doktrinlerinin tesisinde şu unsurlar önemlidir (Varlık, 2012: 13-17):

- I. Devletin temel aktör olması ve çıkarlarının önemi
- II. Uluslararası sistemin kargaşalı yapısı, devletleri birbirleri ile potansiyel düşman durumuna getirir.
- III. Devletlerin devlet dışı aktörler ile güvenlik ilişkilerinin artması

IV. Uluslararası örgütlerin öneminin artması

Ulusal güvenlik doktrinleri vasıtasıyla devletler, karşı karşıya kaldığı tehditleri çoğunlukla kendi sahip oldukları güçlerle gidermeye çalışırlar. Bu manada, ulusal güvenlik stratejileri sayesinde; toplum içerisinde özgüven artırılabilir, ekonomik tehditler ile karşı karşıya kalınması durumunda arz kaynakları çeşitlendirilebilir ve askeri bazı tehditler karşısında ordu güçlendirilebilir (İşyar, 2008: 4).

Diğer taraftan, günümüz dünyasında devletlerin kendileri ağır maliyetlere katlanarak çözemeyecekleri çok farklı güvenlik sorunları mevcuttur. Çevre kirliliği, ekonomiden kaynaklı sorunlar, yasadışı göç hareketleri, organize suç şebekeleri gibi ulus-ötesi güvenlik sorunları tüm devletleri etkilemektedir. Bu bağlamda, ulusal güvenlik doktrinlerinin tesisinde yeni küresel sorunlar da politika yapıcılar tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Ulusal güvenlik doktrinleri küresel ve bölgesel güvensizliklere karşı önleyici şekilde cevap vermeye çalışırlar.

Son yıllarda ulusal güvenlik doktrinlerini şekillendiren yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Siber uzay ve siber güvenlik gibi konular güvenlik doktrinlerinin tesisinde önem kazanmıştır. Siber güvenlik; kullanıcıların sahip olduğu güvenlik özelliklerinin dijital ortamın barındırdığı riskler karşısında bertaraf edebilecek şekilde oluşturulmasına ve devam ettirilmesine ilişkin kendi içinde bazı araçlar ile elde edilen bir güvenlik biçimidir. Siber uzayın tartışıldığı günümüzde, siber müdahale araçları olarak siber saldırı yöntemleri geliştirilmiştir (Güntay, 2018: 81).

Siber tehditler artık sadece bilgisayar sistemlerine verdikleri zararlar ile sınırlı değildir. Bir ülkenin haberleşme sistemlerine, bilgisayar ağlarına, askeri komuta sistemlerine zararda bulunacak asimetrik bir savaş türü biçiminde ortaya çıkmaktadır. Siber tehditlerin yakın gelecekte daha kritik tehditlerden biri olacağı düşünülmektedir (Aytekin, 2015). Güvenlik doktrinlerinin belirlenmesinde siber güvenlik konusunda özellikle uluslararası kurumlar ile iş birliği önemli bir yere sahiptir.

2.2. Uluslararası Hukuk

Kabaca tanımlandığında uluslararası hukuk, uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olarak ifade edilebilir. Kavramsal olarak ise Uluslararası hukuk, uluslararası

arenada, devlet-devlet ya da devlet ve diğer aktörler arasında olan münasebetleri sözleşme özgürlüğü ve egemenlik ilkeleri üstünden düzenleyen hukuksal alan şeklinde tanımlanabilir (Acer ve Kaya, 2015).

Geçen yüzyılın yarısından itibaren uluslararası hukuk, modern dönemde hayatın karmaşasının artmasına paralel olarak pek çok yönde ilerlemektedir. Hukuk bir toplumun toplumsal koşullarının ve kültürel geleneklerinin yansımasıdır. Toplum siyasi, ekonomik ve sosyal sahada birtakım belirli değerler manzumesi geliştirir ve bu değerler, içerisinde yaşanılan toplumun hayatını düzenleyen hukuki çerçeveye damgasını vurmuş olur. Aynı şekliyle, uluslararası hukuk da ulusal hukukta olduğu gibi içinde bulunduğu çevrenin bir eseridir. Uluslararası ilişkiler sahası da çevresinde hâkim olan kavramlarla uyumlu olarak gelişmiştir ve hayatını devam ettirebilmek için çağın gerçekleri ile uyumlu olmak mecburiyetindedir (Shaw, 2018: 30).

Bunlarla beraber, sistem ile var olan kurallar içerisinde değişiklik arayışında olan kuvvetler arasında devam edegelen bir gerilim hali mevcuttur. Uluslararası hukukun en önemli problemlerinden birisi, yeni yaşam realitelerinin ve yeni davranış standartlarının nasıl ve ne zaman var olan çerçeveye dâhil edileceğinin saptanmasıdır. Bu problemin ortadan kalkması hayati düzeyde önemlidir, zira böylelikle bir taraftan hukuk güncel gelişmeler ile bağlantılı kalmış olacak, diğer taraftan da sistemin kendisi çok güçlü bir sarsıntıyla karşı karşıya kalmış olmayacaktır. Uluslararası toplum içerisinde ortaya çıkan değişiklikler son derece önemli olabilir ve sistem üzerinde sarsıcı bir tesir ortaya çıkarabilir. Örneğin, nükleer silahların keşfi ve kullanılması Avrupa’da bir statüko durumu ve dünya üzerinde de bir terör dengesi ortaya çıkardı. İçinde bulunduğumuz zaman diliminde de bazı devletler nükleer teknolojiye ulaşma gayreti içerisinde olduğu için bu durum endişeli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bir diğer örnek de okyanuslardaki madenlerin işletilebilmesi hususundaki teknolojik sığa ve bunun neticesinde meydana gelen faydalanmanın doğası ve taraflarına ilişkin problemlerdir. Bir taraftan insan hakları ve devletlerin egemenliğine saygı ilkesi korunurken, uluslararası terörizmin yükselmesiyle diğer taraftan bu yeni fenomen ile mücadele etmek zorunda kalındığı için sisteme dönük yeni meydan okumalar ortaya çıkmıştır. Bu şekilde meydana gelen çağdaş gelişmelerin uluslararası hukukun kuralları

ve onun yapısı konusunda daimî olarak nasıl tekrardan değerlendirme ihtiyacını doğurduğunun pek çok örneği vardır (Shaw, 2018: 31).

Uluslararası hukukun var oluş nedeni (raison d'être) ve onun kompozisyonunda esas etken, uluslararası siyasi düzenin özellikleri ve ihtiyaçlarıdır. Bir düzen içerisinde birden çok birim olduğu durumlarda diğer birimler ile birlikte yaşama ya da düşmanlık gibi nasıl bir ilişki biçimi tesis edileceğine dair bir kavramın olması gerekmektedir. Uluslararası hukuk kayda değer istisnalarına rağmen 17. yüzyıldan bu yana gelişme süreci boyunca olumlu bir yaklaşım benimsedi ve genelde nefret ve daimî düşmanlık fikrinden kaçınmak gibi bir tutum ortaya koydu. Dış dünyaya karşı devletler, egemenliklerini sürdürmek istedikleri ve karşılıklı bağımlılığın gittikçe artmasıyla dünyadaki diğer devletlerle sağlıklı ilişkiler tesis etmesine gereksinim duydukları için diğer devletlerin haklarını kabul etmek mecburiyetindedirler. Hiçbir devletin tek başına var olamayacağı bir dünyada zorunlu bir durum olan devletlerin sahip olduğu hakların tanınması kaçınılmaz olarak böylesi hakları ve doğal olarak, mükellefiyetleri düzenleyen ve tanımlayan bir düzeni gerekli kılmaktadır. Ve bu gereklilik, ne kadar yalın ve nadiren de dağınık olursa olsun uluslararası hukuk sisteminin belirli bir kalıbının meydana gelmesine neden olmuş olur (Shaw, 2018: 31-32).

Devletlerin güvenlik ve yaşam kaygısı, ekonomik zenginlik ya da ideolojik hâkimiyet gibi belli bazı maksatlara ulaşması için hukuka ihtiyacının olduğunu da bilmek gerekir. Dolayısıyla düzen bu tür maksatların elde edilebilmesi bakımından değişim talep eden güçlerin ve yeterince kesin olan kuvvetli baskıları neticesi değişimin mecburi olduğu hususlarda, bu değişikliğe müsaade etme bakımından da yeterince esnek olmak zorundadır.

Günümüzde uluslararası örgütler kendi hakları ve görevleri olan ve ayrı bir tüzel kişiliği olan uluslararası kişiler şeklinde kabul görmektedirler. 1949 senesinde Uluslararası Adalet Divanı BM'nin uluslararası hukuk öznesi olduğu ve baktığı davada BM görevlisi Kont Bernadotte'nin katledilmesi üzerine İsrail'e karşı olan uluslararası iddialar ileri sürerek haklarını kullanabileceğini belirten bir istişari görüş ortaya koymuştur. Bu şekilde bir karar Gıda Tarım Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi kendi hukuki kişilikleri var olan diğer uluslararası kuruluşlara da uygulanabilme imkânı sağlamıştır. Dolayısıyla devletler hala uluslararası hukukun esas kişileri sayılmakla

beraber, ilerleyen yıllarda ehemmiyeti çok daha fazla artması ihtimali olan devlet dışı organizasyonlar da artık günümüzde uluslararası hukukun öznelere arasında sayılmaktadırlar.

Modern uluslararası hukuk muayyen bir devrin ürünü olup, ortaya çıkışı kapitalist üretimin baskın olduğu zamana kadar uzatılabilir. Uluslararası hukuku meydana getiren süreçte önce mutlakıyetçi devletin ardından kapitalist devlet yapılanmasının meydana geldiği bilinmektedir.

Uluslararası hukuk, uluslararası ilişkileri belirli bir disiplin dâhilinde ve hukuksal bir boyutta incelemekle beraber, ayrıca uluslararası hukuk kişilerinin ilişkilerini düzenler. Uluslararası hukuk kuralları ilk çıktığı zamanlarda yazılı olmayan örfi kurallardan oluşması nedeniyle, bu kuralların yazılı bir formata dönüştürülmesi önemlidir. Bu maksat ile yapılan çalışmalar ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlatılmıştır.

Böyle bir aşamada bölgesel organizasyonların büyümesi de not edilmesi gereken önemli bir konudur. Bu organizasyonların pek çoğu askeri güvenlik nedenleriyle kurulmuş, örneğin Varşova Paktı ve NATO ile Amerikan Devletleri Örgütü ve Afrika Birliği Örgütü gibi bölgesel ve kültürel kimlik temelinde kurulmuş örgütler mevcuttur. Avrupa Birliği de kendi sınıfında değerlendirilmesi gereken bir diğer örgüttür. AB, standardizasyon ve ekonomik iş birliği maksadından çok daha ileriye gitmiş ve günümüzde merkezi Brüksel’de konuşlanmış ve gelişen bir bürokrasi hizmetinin verildiği bir dizi ortak kuruma sahip olabilmıştır (Shaw, 2018: 34).

Hukukta, hak ve yükümlülükler atfedilebilen varlık şeklinde tanımlanmakta olan kişi; uluslararası hukuk açısından hak ve yükümlülükler taşıyan varlıktır. Uluslararası hukuk, uluslararası hukuk kişileri arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Uluslararası hukukun süjeleri (özne) şöyle sıralanabilir (Okur, 2020: 1):

- a) Devlet
- b) Sınırlı oranda gerçek kişiler
- c)Uluslararası örgütler

Öte yandan, uluslararası hukukun kaynakları da şu şekildedir (Okur, 2020: 2):

- a) Antlaşmalar
- b) Örf ve Adet Hukuku (Yapılageliş-Teamül)
- c)Hukukun Genel İlkeleri
- d)Uluslararası Hukukun Yardımcı Kaynakları
- e) Yargı Kararları (İçtihad)
- f) Bilimsel Görüşler (Doktrin)
- g) Uluslararası Kuruluşların Kararları (BM kararları gibi)

Günümüzde ulusal anayasalar, milletlerarası hukukun geniş çerçevede bağlayıcı gücünü sağlamaktadırlar ve bazı durumlarda da apaçık olarak milletlerarası hukukun ulusal hukuk karşısında önceliğini kabul etmektedirler. Birçok devletin kendi temel yasalarında uluslararası örgütlere atıfta bulundukları bilinmektedir. Uluslararası alanda insan haklarına ulusal hukukun üzerinde bir yer verilmekte ya da uluslararası denetim mekanizmaları güvence altına alınmaktadır (Özkan, 2000: 2143).

Temel olarak uluslararası hukuku etkileyen öğeler siyasal yapı, ekonomik yapı, dinsel yapı, kültürel değerler ve teknik ve teknolojik veriler olarak ifade edilebilir. Uluslararası hukukun biçimsel olarak oluşmaya başladığı 15. ve 16. yüzyıldan önce iki dönemde inceleyebiliriz: Bunlardan ilki Antik Çağlar olarak bilinmektedir. Uluslararası Hukukun ilk örneklerini Hindistan, Amerika, Orta Amerika ve Çin’de kurulmuş olan medeniyetlerde gözlemleyebiliriz. Yine de bu çağda dahi uluslararası hukukun anahtar bazı kavramlarının oluşmaya başladığını gözlemleyebiliriz. Bunlara bir örnek, anlaşmalardır. Uluslararası hukukun nüvesini oluşturan ikinci öge ise hakemlik olgusudur (Bahar, 2009).

Öte yandan, Orta Çağ’ın uluslararası hukuk kurumları bakımından önemi Avrupa ile Ortadoğu ve Asya ülkeleri arasındaki gelişmeler çerçevesinde gelişmiş olmasıdır. Yeniçağın başlaması ve uluslararası hukukun şekillenmesi ise üç temel etkenle ilişkilendirilebilir: Birincisi coğrafi keşifler; ikincisi teknolojik bilgi ve ticaretin artması, üçüncüsü ise Avrupa’da gerçekleşen dini reform çabaları.

Coğrafi keşifler, Avrupa’da hukukun gelişimi için en önemli adımlardan biri olmuştur. Uluslararası hukukun ana temalarından biri olan açık denizlerde dolaşım ve

ticaret özgürlüğü, deniz yolları aracılığıyla gerçekleştirilen uzak mesafeli ticaret konusundaki rekabet ve açık denizlerin denetimine yönelik büyük sömürgeci güçlerin arasındaki ilişkilerin bir yansımasıdır (Atalay, 1997: 26).

Modern hukuk adına en önemli adımın ‘eşit ve egemen devlet’ anlayışının temelini 1648 yılında yapılan Westphalia Barışı’nda atılmış olduğu bilinmektedir. Bu anlaşma Avrupa Devletler Sisteminin de başlangıcını da ifade etmektedir. Uluslararası alanda hukuk sisteminden bahsetmek için, bu hukuk düzenini oluşturacak bir uluslararası topluma ihtiyaç vardır. Uluslararası toplum da belirli bir tarihsellikte oluşmaktadır. Uluslararası hukukun tarihi, hukuksal anlamda eşit ve egemen devletlerden oluşan, uluslararası toplumun aktörleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuksal kuralların ve kurumların tarihi olarak tanımlanabilir (Atalay, 1997). Westphalia Antlaşması ile Avrupalı devletler aralarında anlaşmaya dayalı bir düzeni getirmiş oldular. Bir Avrupa Kamu Hukuku olarak doğan bu düzenin teknik anlamda bir uluslararası hukuk düzenini doğurduğu söyleyenebilir.

Uluslararası hukukun niteliğini daha iyi anlayabilmek için uluslararası toplumu anlamak gerekir, çünkü hukuk, bir topluluğu muhatap alır ve o topluluk üyeleri arasında bir anlam ifade eder. Westphalia ile ortaya çıktığı düşünülen uluslararası toplumun üyeleri arasında başı ulus-devlet çeker. Uluslararası hukukta kural koyma ve bu kuralları uygulama yetkisi bu uluslararası toplumu oluşturan unsurların elindedir. Bir diğer ifadeyle, uluslararası hukuku yapan ve bu hukukun kurallarını üreten bir dünya meclisi veya örgütü bulunmamaktadır (Çakmak, 2014: 24).

Uluslararası hukukun kaynakları, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü madde 38’ de şu şekilde belirtilmiştir (Çakmak, 2014: 28):

a) Genel veya özel devletler tarafından açıkça tanımlanan ilkeleri belirten uluslararası sözleşmeler ve antlaşmalar

b) Devletlerin birbirleri ile karşılıklı olan ve hukuk olarak tanınan ve bağlayıcılığı olan teamüller

c) Devletlerin tanıdığı olduğu genel hukuk ilkeleri

d) Uluslararası yargı kararlarının ve kimi uluslararası hukukçuların yaptığı akademik çalışmalar. Ama yine de UAD Statüsü madde 59 da yapılan referans ile yargı

tarafından alınan kararların uluslararası hukuk kaynağı olarak kabul edilmesi, devletlerin rızalarının açık olarak ifade edilmesine bağlanmıştır.

Günümüz dünyasına bakacak olursak, uluslararası hukukun en önemli yansıması bir kurum olarak Birleşmiş Milletler (BM) görülebilir. Birleşmiş Milletler uluslararası hukukun hem öznesi hem de önemli bir taşıyıcı kurumudur. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Milletler Cemiyeti yerine, 26 Nisan 1945'de Birleşmiş Milletler kurucu anlaşması kabul edilerek 24 Ekim 1945' de yürürlüğe geçmiştir. Uluslararası hukuku temsil etmesi bakımından BM en somut yapıdır. BM, savaş sonrası dönemde barışın tesisi ve korunmasından önemli rol oynamaya devam etmektedir. Gerek yaptırımlarıyla gerek referans oluşturduğu ilkeler bütünü ile oldukça önemlidir. BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar, bütün üye devletler üzerinde bağlayıcı niteliktedirler. Fakat açık bir şekilde görülmektedir ki BM dönemin hâkim devletleri tarafından bir alet olarak kullanılabilmektedir.

2.3. Uluslararası Hukukta Ulusal Hukuk Kurallarının Rolü

Uluslararası hukuk bu mevzuya çok açık bir şekilde bakmaktadır. Ulusal hukukun uluslararası alanda pozisyonuyla ilgili genel kaide şudur; uluslararası hukukun bir koşulunu ihlal etmiş devletin, iç hukuktaki konumuna atıfta bulunarak kendisini meşrulaştırma yoluna gidemeyeceğidir. Uluslararası bir mükellefiyetin ihlal edilmesi, devletin kendi ulusal yargısının emredici kaideleri takip ettiği maksadıyla o yönde hareket ettiğine dair bir gerekçeyle savunulması düşünülemez. Uluslararası sorumluluktan kaçınmak maksadıyla iç hukuk kurallarının bir sebep olarak öne sürülememesinin nedenleri açıktır. Şayet buna kapı aralanmış olsaydı, her durum ortaya çıktığında basitçe bir iç düzenleme yöntemiyle uluslararası hukukun kurallarının aşılması mümkün olmuş olurdu ki bu durum da uluslararası hukuku ortadan kaldırırdı.

Bundan dolayı, uluslararası mahkeme kararları ve devlet uygulaması bu hükmü ortaya çıkarmış ve böylelikle uluslararası hukuk davası mevcut devletlerin uluslararası hukuku kısıtlama usûlü olarak iç yargılama hukukunu ileri sürmelerinin yolu kesilmiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nca hazırlanan Devlet Sorumluluğu Hakkındaki maddelerden 3. madde *“bir devletin bir fiilinin uluslararası açıdan yanlış olarak tanımlanması uluslararası hukuk tarafından yapılır. Bu tür tanımlama aynı fiilin*

ulusal hukuk tarafından hukuki olarak tanımlanmasından etkilenmez” şeklindedir⁶. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 27. maddesi, bir tarafın bir uluslararası anlaşmayı uygulamamasını meşrulaştırmak için antlaşmalar göz önüne alındığında, kendi iç yargılama hukukunun hükümlerini öne süremeyeceği şartını koymuştur. Aynı sözleşmenin 46/1. maddesi, *“bir devletin, bir antlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun antlaşma yapma yetkisiyle ilgili bir hükmünü ihlal etmek suretiyle açıklandığı vakıasına, rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramayacağını”* ifade etmiştir. Kendi iç yargılama hukukunun ihlali, ‘esas ve aşikâr ehemmiyeti haiz bir kural olmadığı’ sürece bu durum geçerliliğini koruyacaktır. 46/2. maddede bu şekilde bir ihlal, iyi niyet gereğince ve normal uygulamaya göre konuya bakan herhangi bir devlet tarafınca tarafsız olarak sarıh bir şekilde görünüyorsa yapılan ihlalin aşikâr olduğunu ifade etmektedir (Shaw, 2018: 97).

Cameroon v. Nigeria davasında Uluslararası Adalet Divanı, bu kuralı, Nijerya Hükümeti tarafından öne sürülen ve iki devletin başkanları tarafından imzalanan 1975 Maroua Deklarasyonu’nun henüz onaylanmadığından dolayı geçersiz sayılacağına dair argüman bakımından irdlemiştir. Mahkeme, her iki devlet başkanının, Viyana Sözleşmesi’nin 7/2. maddesinin yetki belgesine başvurmaksızın ve görevleri gereği kendi ülkelerini temsil ettiklerini kabul ettiklerini ifade etmiştir. Ayrıca, Mahkeme ‘devletler açısından kendi uluslararası ilişkileri için ehemmiyetli olma potansiyeli taşıyan ya da mühim olan diğer ülkelerdeki anayasal ve yasal gelişmeler hususunda bilgilenmeleri gerektiğine dair bir genel kanuni zorunluluğa gerek olmadığı’ fikrini de esas olarak kabul etmiştir. Böyle ortaya çıkan hükümler içtihat hukukunu da etkilemiştir. 1872 yılındaki Alabama Claims tahkimi davasında, bir Konfedere devlet gemisinin Amerikan gemilerini aldatmak maksadıyla Merseyside’den sefere çıkması karşısında Britanya devletin izin vermiş olmasına Birleşik Devletler, ciddi bir şekilde itiraz etmiştir. İngiliz iç hukuk mevzuatında geminin sefere çıkmasını veya inşasına engel olmak maksadıyla gereken hukuki hükümlerin olmaması mahkeme tarafından, savunma olarak öne sürülemeyeceği belirtilmiş ve Britanya bahsi geçen savaş gemisinin sebep olduğu zararları ödemekle mükellef tutulmuştur (Shaw, 2018: 98).

⁶ Appended to General Assembly resolution 56/83, 2001

Mahkeme, Polish Nationals in Danzig davasında da ‘bir ülkenin diğer bir ülkeye karşı kendi anayasasını yürürlükteki antlaşmalar ya da uluslararası hukuk altında mükellef olduğu sorumluluklardan kaçınmak maksadıyla öne süremeyeceğini’ belirtmiştir⁷. Uluslararası Adalet Divanı, Applicability of the Obligation to Arbitrate yargılamasında ‘uluslararası hukukun temel ilkesi, uluslararası hukukun iç hukukun üzerinde olmasıdır’ düşüncesini vurgulamıştır⁸. Hâkim Shahabuddeen Lockerbie yargılamasında iç hukuk kapsamında bir eylemin icra edilememesinin uluslararası mükellefiyetlere uymamanın nedeni sayılamayacağını ifade etmiştir.⁹ Bu yorumu güçlendiren bir diğer dava LaGrand davası olmuştur ve mahkeme, ABD’nin prosedür ile ilgili tamamlayıcı hükmünün neticesinin, ABD’nin yapılan sözleşmeyi ihlal etmesi konusundaki sorumluluğu üzerinde bir tesire sahip olmadığını ifade etmiştir¹⁰. Avena davasında da mahkeme, bu bakış açısını vurgulamış ve ‘Vienna Sözleşmesi gereğince garanti altına alınan hakların, ABD Anayasa Hukuku gereğince normal kanun yolundan bağımsız bir şekilde, ABD’nin bahsi geçen kişiyle ilgili uymayı taahhüt ettiği antlaşma hakları olduğunu’ ifade etmiştir¹¹ (Shaw, 2018: 98-99).

Yargılamanın konusu; yabancı mahkûmların, Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi’ni ihlal ederek kendi devletlerinin konsolosluk görevlilerine ulaşmalarına izin verilmemesi hususunu içeren bu davada mahkeme, bir adım daha ileri giderek, ‘yetkili makamlar tarafınca her bir davada 36. madde bakımından ihlal yapılmasının cezai adalet yönetimi boyunca davalıya karşı zarara neden olup olmadığının saptanması ve ‘bu ihlalleri ortadan kaldırmanın yönteminin, ABD mahkemeleri tarafınca bu kişilerin davalarının tekrardan incelenmesine izin verilmesi konusunda ABD üzerindeki mükellefiyete dayanması’ zorunluluğunu ifade etmiştir. Bu durumun aksine, Elettronica Sricula SpA (ELSI) davasında Uluslararası Adalet Divanı bir kamu otoritesinin

⁷ PCIJ, Series A/B, No. 44, ss. 21, 24; 6 AD, s. 209. Buna ilaveten Bkz., Georges Pinson davası, 5 RIAA, s. 327; 4 AD, s. 9.

⁸ ICJ Reports, 1988, ss. 12, 34; 82 ILR, ss. 225, 252

⁹ ICJ Reports, 1992, ss. 3, 32; 94 ILR, ss. 478, 515. Ayrıca bkz., Westland Helicopters Ltd and AOI 80 ILR, ss. 595, 616

¹⁰ ICJ Reports, 2001, ss. 466, 497–8; 134 ILR, ss. 1, 35–6

¹¹ ICJ Reports, 2004, ss. 12, 65; 134 ILR, ss. 120, 168.

eyleminin iç hukukta gayrihukuki olmasının bahsi geçen eylemin uluslararası hukukta da kesinlikle gayrihukuki olacağı anlamı çıkarılmayacağına işaret etmiştir¹². Bununla birlikte, iç hukukun uluslararası hukukun altında olduğuna dair uluslararası mahkemelerdeki böylesi ifadeler, iç mevzuat hükümlerinin gereksiz veya ilgisiz olduğu anlamını çıkarmamaktadır. Bilakis, uluslararası hukuk mekanizmasının işleyişi için ulusal hukuk kurallarının rolü hayati derecede önemlidir. Uluslararası hukuk bakımından ehemmiyet arz eden muhtelif konular ile ilgili ülkenin hukuki pozisyonunu keşfetme ve anlamının mümkün görüldüğü yollardan birisi de iç hukuku irdelemektir. Bir devlet, iddia ettiği yargı yetkisi ya da uyrukluk elde etmenin koşulları veya karasularının genişliği gibi önemli uluslararası konular hakkındaki kendi görüşünü ulusal hukuk yapımı mekanizmasının vasıtasıyla meydana getirecektir. Bundan dolayı uluslararası bir mahkeme, çoğunlukla, önüne gelen dava ile ilgili karar verme aşamasında ilgili ulusal mevzuatın irdelenmesi gereksinimini duyacaktır. Nitekim tartışma hususlarının uluslararası hukuk kurallarının dar anlamıyla konu olmadığı ve iç hukukun yorumu üzerinde odaklandığı Serbian Loans davası (1929) gibi örnekler vardır.¹³ Buna ek olarak, bir mahkeme gerek gördüğü hususlarda ulusal hukuk mevzuatına başvurabilir. Fakat uluslararası bir mahkemenin iç hukuk mevzuatına başvurma hususunda sarıh ya da zımni bir zorunluluğun gerekmediği vaziyetlerde bu mevzuatları değerlendirme bakımından ihtiyatlı bir şekilde yaklaşmasının zaruri olduğu da ortadadır ve bu iki hukuk sistemi birbirlerinin ikamesi olarak geçmemelidirler (Shaw, 2018: 99).

Bir devletin uluslararası ehemmiyete sahip olan hususlardaki hukuki durumunu ortaya çıkarmadaki iç hukukun misyonuna ek olarak, iç hukuk kuralları uluslararası mahkemelerde gerçekleştirilen yargılamalarda vak'aları meydana getirir, buna ek olarak uluslararası mükellefiyetlere ya da herhangi uygulanabilir bir kanuna uyma ya da

¹² ICJ Reports, 1989, ss. 15, 73-4; 84 ILR, ss. 311, 379-80. Ayrıca bkz., *Compania de Aguas del Aconquija v. Argentina*

41 ILM, 2002, ss. 1135, 1154

¹³ PCIJ, Series A, No. 20; 5 AD, s. 466. Ayrıca bkz., *Brazilian Loans davası*, PCIJ, Series A, No. 21

uyamamanın ispatı olarak da faydalanılabilir. Uluslararası Adalet Divanı, *Certain German Interests in Polish Upper Silesia* davasında, şu açıklamayı yapmıştır:

“Uluslararası hukuk organı olan Mahkeme ve uluslararası hukuk bakımından, ulusal hukuk; idari işlemler ve hukuki kararlar gibi benzer şekilde yalnızca devletlerin iradelerini ortaya koyan ve eylemlerini açıklayan bir vak’adır.” Bununla beraber, uluslararası hukuk alanı içerisindeki ulusal hukuk kurallarının birçok işlevine karşılık, eğer varsa anayasası da dâhil bir devletin iç hukuk yapısı içinde belirli bir hükmün yokluğu veya varlığının uluslararası bir mükellefiyetten kaçınmak maksadıyla kullanılamayacağı bilhassa üzerinde durulmalıdır. Farklı bir çözüm uluslararası hukuk icraatlarını, daha fazla tartışmalı hale getirirdi. Diğer taraftan, iç hukukun herhangi bir kaidesini uluslararası hukuk geçersiz kılamaz ve bir iç yasa nadiren uluslararası otoritelere zıt olacak şekilde yorumlanır.

2.4. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı

Devletler ulusal güvenliklerini korumak ve stratejik amaçlarına ulaşmak veya sorunlarını çözmek için diplomatik yöntemleri (barışçıl yolları) ya da askeri gücü kullanabilir. Devletler ve diğer aktörler, uluslararası hukukun yarattığı ve çerçevesini çizdiği uluslararası sistemin işleyişine tehdit olmamak için rastgele kuvvet kullanmamalıdır. Rastgele kuvvet kullanma uluslararası sisteme yönelik büyük bir tehdittir; bu bakımdan kuvvet kullanımının denetimi şarttır, bu devrede uluslararası hukuk kurumunun devreye girdiği bilinmektedir.

Uluslararası hukukta devletlerin kuvvete başvurma nedenleri çeşitlidir. Bir devletin uluslararası barış ile uygun olmayan bir hareketi, bir başka devlet için uygun olabilir. Bu nedenden dolayı uluslararası hukukta kuvvet kullanımının denetlenmesi önemlidir. Uluslararası çatışmaların (hukuka aykırı olan) sınırlanması ya da yasaklanması olmasa bile düzenlenmesi düşüncesi çok öncelere kadar gider. Tüm dünyada barışı tesis etmeyi ve muhafaza etmeyi sağlayan ilk kurum olan Roma İmparatorluğu ve onun *Pax Romana*'sı ise uluslararası olmayıp, ulusal nitelikteydi ve Roma'nın isteklerinin kabul ettirilmesini içermekteydi (Keskin, 1998: 16).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına dair düzenlemeler 14. yüzyıla dek uzansa da barışı korumak amacıyla devletlerarasında iş birliği uygulamalarının ilki,

1815 sonrası meydana gelen Avrupa Uyumu'dur. Ancak bu işbirliği bir örgüt olmayıp, büyük devletler arasında icra edilen toplantılardan meydana gelmekteydi. İlk kez Milletler Cemiyeti ile uluslararası barışı korumak için bir uluslararası mekanizma kurulmuştur. Milletler Cemiyeti başarısızlığı sonrası uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler (BM) ortaya çıkmıştır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kabulüne dek geçen zaman boyunca, kuvvete başvurmak devletler için bir hak olarak görülmekteydi ancak silahlı güce başvurmak bazı kurallara bağlanmıştı. Özellikle silah kullanımını gerektiren çatışmalarda *jus in bello* ya da savaş hukuku olarak adlandırılan ve uyulması gereken kuralları ortaya koyan Westphalia Barışı'ndan (1648), 1899 ve 1907 yıllarında icra edilen La Haye Konferansları'na kadar olan dönemde altın çağını yaşamıştır. XVIII. yüzyıldan günümüze kadar, aşağı yukarı tüm uluslararası çatışmalar *jus in bello* sayesinde daha kolay çözülmüştür (Keskin 1998: 17). Bu örnekler uluslararası hukukta kuvvete başvurmayı düzenleyen süreçlerin kökeni olarak görülebilir.

Uluslararası hukuk, geleneksel olarak savaş zamanında uygulanacak hukuk ile barış zamanında uygulanacak hukuk arasında bir ayrım yapmakta olup, savaş durumunda ve barış durumunda birbirinden farklı kurallar uygular. Kuvvet kullanımını da düzenler. Günümüzde kuvvet kullanma meselesinde esas düzenlemeyi oluşturan BM Antlaşması 2/4'ün ortaya çıkardığı kuvvet kullanma yasağı savaşı da kapsamaktadır. BM Şartı kuvvet kullanımını katı sayılabilecek şartlara bağlamıştır. BM Şartına göre kuvvet kullanabilmenin hukuki çerçevesinin belirlenmesinde BM Güvenlik Konseyi ve sınırlı durumlarda da olsa BM Genel Kurulu belirleyici rol oynayabilmektedir (Çakmak, 2014: 185). İç çatışmalar hususu ise kuvvet kullanımı terimi çerçevesinde değerlendirilmemiş olup, bunun sebebi 2/4'ün devletlerin yalnızca uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını ya da kuvvet kullanmalarını yasaklamaktadır.

Öte yandan, günümüzde 'savaş' kavramı kullanılan bir hak olmaktan çıkmıştır. Bu konu ile ilgili BM kurucu antlaşmasının¹⁴ belirttiği hüküm ise şu şekilde belirtmiştir:

¹⁴ BM Antlaşması http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (5.07.2020)

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”

Günümüzde, silah kullanımına başvurma hususunda yapılan esas düzenleme olan BM Antlaşması'nda adı geçen terim savaş olmayıp, kuvvet kullanımı olarak bilinmektedir. Bilindiği üzere, uluslararası hukukta kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar değişikliğe uğramıştır. BM Antlaşması'na kadar bir devletin kuvvet kullanmaya başvururken haklı bir nedene dayandırması son derece önemli olmuştur. Bilindiği üzere, Antik Yunanlılar döneminde ve Roma'da bir savaşın hangi şartlarda meşru olabileceği önemli bir sorun olmuştur. Savaşa başvurmada haklılık öğretisi etkisini Orta Çağ'da da sürdürmüştür. Kuvvete başvurma bir hak olduğu görüşü XIX. yüzyıl başına kadar geçerliliğini korumuştur (Keskin 1998: 28). Bu gidişi değiştiren olay I. Dünya Savaşı olmuştur.

Milletler Cemiyeti'nin (MC) genel olarak kuvvet kullanmayı yasaklamamasına rağmen, MC Misakı kuvvet kullanma konusunda bazı düzenlemeler getirmektedir. BM Antlaşması'nın kabul edilmesine kadar geçen bu sürede kuvvet kullanmanın düzenlenmesine yönelik önemli olan ikinci belge, 1928 yılında imzalanan Briand-Kellogg Paktı olarak karşımıza çıkmaktadır. MC Misakı gibi Briand-Kellogg Paktı da sadece savaş konu almaktadır (Keskin 1998: 32-33).

1928 yılında imzalanan Briand-Kellogg Paktı savaş kavramını açıkça tanımlamadan düzenlemesini yapmış ve tanımı yapılmadan düzenlenen “savaş” kavramı çok etkili olmamıştır. Ancak BM Antlaşması'na kadar olan sürede uluslararası politikada savaşın kullanılmasını yasaklayan anlaşma Briand-Kellogg Paktı'dır. Briand-Kellogg Paktı ilk maddesinde; anlaşmaya taraf olan devletler uluslararası sorunların ve anlaşmazlıkların çözülmesi için savaşı reddeder ve aralarındaki ilişkilerde savaşı kullanmayacaklarını kabul ederler. Paktin ikinci maddesinde ise; tarafların konumu ve niteliği ne olursa olsun aradaki sorun ve anlaşmazlıkların çözümünün barışçı yollar dışında aranmayacağını kabul edeceklerini belirtmektedirler. Bu iki maddeden çıkarılan sonuç ise Briand-Kellogg Paktı savaşa başvurmayı açık bir şekilde hukuka aykırı ilan etmiştir. Briand-Kellogg Paktı savaşı yasaklarken saldırgan devletlere karşı meşru

savunma hakkını istisna olarak göstermektedir. Paktın içerisinde savaş yasaklanırken eksik bırakılan bir diğer husus ise savaş yasağının önlemler sistemi ile düzenlenmemiş olmasıdır. Savaş yasağını çiğneyen devlete karşı diğer devletlerin nasıl önlem alacağına kendisinin karar vermesi gerekmektedir (Keskin, 1998: 32).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımının yasaklanması hususunda BM Antlaşması ile ortaya çıkmış olan dört istisnai durum mevcuttur. Bunlar; BM Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan istisnalar, İkinci Dünya Savaşı'nda düşman olan devletlere karşı olan eylemler, meşru savunma ve Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanan zorlama önlemleridir (Keskin, 1998: 41).

Bunlardan meşru savunmanın uluslararası hukukta yeri önemlidir. Bütün hukuksal sistemler içerisinde yer alan üyelerinin hukuka aykırı bir biçimde saldırıya uğramaları durumunda kendilerini korumak amacı ile gerekirse güç kullanmalarına izin verilmesi durumuna meşru savunma hakkı denilmektedir (Keskin, 1998: 43). Uluslararası hukukun merkezileşmemiş olduğu yüzyıllar boyunca meşru savunma net bir anlama sahip olmamıştır. Ancak meşru savunma, özellikle XX. yüzyılda yeni bir anlam kazanmıştır. Meşru müdafaa hakkı BM Antlaşması madde 51' de belirlenmiş olan meşru savunmaya yönelik hükmüne göre doğal bir hak olarak düzenlenmiştir. Meşru kuvvet kullanmanın savaş hali gibi kesin olduğu durumlarda ya da hak ihlal edilen koşullarda hayati nitelikte tehlike olmasa bile bunları korumak için meşru müdafaa hakkı kullanılabilir (Toluner, 1993: 398).

Uluslararası hukukta meşru güç kullanımında “orantılılık” kuralı önemli bir yere sahiptir. Orantılılık ise; başvurulmuş önlem ile ulaşılmak istenen hedef arasında bulunması gereken ölçüdür. Rekabet eden faktörlerin doğru ve dengeli bir ilişki içerisinde olma durumu “orantılılık” kavramı ile açıklanmaktadır (Yüksel, 2017: 1-74). Bu ilke 51. Madde içerisinde yer bulmasına rağmen, orantılılığın yapılagelişten kaynaklanan bir sınırlama olarak meşru müdafaa hakkının bir şartını oluşturduğu bilinmektedir. 51. Maddede uygulanma ile ilgili iki yaklaşım bulunmakta olup, bunlardan ilki 51. madde bu hakkın çerçevesini tayin eder ve sınırlar. Başka bir deyişle madde 51' de belirtilen şartlara uymak zorunludur. Çıkarlarını korumak için meşru savunma hakkı ise reddedilmektedir. Bu yaklaşıma göre, kendi çıkarlarını muhafaza etmek amacıyla kuvvet kullanımının meşru müdafaa kapsamı içinde değerlendirilmesi,

eskiden icra edilen self-help uygulamalarının bir yansıması olup, kabul edilmesi mümkün değildir. Diğer görüşe göre, madde 51’de sadece var olan hakkın varlığını belirlemektedir ve çerçevesini kısıtlamamaktadır (Keskin, 1998: 52).

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına dair en büyük sorunlardan biri savaşın tanımına dairdir. Savaşın tanımlanması zordur. Savaş hali, kuvvet kullanımının en yoğun şeklini teşkil etmektedir. Şimdiye kadar ifade edilen tüm savaş tanımlarının ortak özelliği, bu kavramı sadece devletlerarasında olan çatışmalar için kullanmalarıdır. Geleneksel uluslararası hukuka göre savaş, devletlerin kendilerini koruma veya diğer devlete saldırmak için başvurdukları yollardan birisidir.

Öte yandan, devletler tarafından sınırlı olarak kuvvete başvurulduğu da olur, bu savaşa uzanmayan bir süreçtir. Savaş durumunun yasaklanmadığı dönemlerde dahi kullanılan bu sınırlı kuvvete başvurma durumu; aslında karşı tarafı yıkmak, gücünü tamamen elinden almak yerine bir olayı ya da durumu kabul ettirmek için kullanılan sınırlı kuvvettir. Kullanılan silah ve güç de bu kabul ettirilmek istenen hedefle orantılı yani sınırlıdır. Ülkenin tamamı bu güce dâhil değildir belli bir bölgesi ve sınırlı bir kuvveti dâhildir (Keskin, 1998;81). Bu kuvvet kullanma şeklini savaştan ayıran özellikleri, amaçları ile ilgilidir. Bu tür çatışmalara giren devletlerin savaşıma niyeti taşımadığı kabul edilir. “Self-help” kavramı savaşa uzanmayan kuvvet kullanma yollarının esası olarak önem arz etmektedir. Self-help çok iyi tanımlanmış bir kavram değildir. Self-help kavramı BM öncesi dönemde Türkçede karşılığı olmayıp ‘devletin kendisine yardım etmesi’ olarak çevirebileceğimiz sınırlı kuvvete başvurma yöntemlerinden biridir. Self-help, zararlar karşılık, tazminat talebi, ekonomik ambargo, diplomatik girişim ve meşru savunma gibi pek çok yöntemi kapsayan bir uygulamadır. Başka bir devletin kendi haklarını ihlal ettiğini düşünen devletin karşı tarafa uyarıda bulunması ile bu süreç başlar ve eğer karşı taraf bu uyarıya cevap vermez ise ihlaline ve zararına karşılık istediği zararı verebilmektedir. Askeri ya da sivillere yapılabilecek olan bu zararın tercihi ve sınırı bu zararı vermeyi tercih eden devlete bağlıdır. Bu yöntemin sınırları ve koşulları net değildir (Kılınç, 2008: 949-989).

Kuvvet kullanımında devletler zaman zaman birlikte de hareket etmektedirler. BM çerçevesinde yeniden biçimlenen uluslararası hukuka göre birlikte kuvvet kullanılması şu koşullarda mümkün olur (Keskin, 1998: 134):

- a) 51. madde uyarınca meşru savunma hakkının beraber kullanılması. Antlaşmada düzenlenmiş olan Güvenlik Konseyi kararıyla zorlayıcı tedbir olarak kuvvet kullanılması,
- b) 53. madde kapsamında, bölgesel antlaşmalara göre veya bir bölgesel örgüt etrafında kuvvet kullanımı,
- c) Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi'nin kararı doğrultusunda ilgili devletin rızası ile barış gücü konuşlandırılması

Uluslararası ilişkilerde bir diğer kuvvet kullanma durumunu izah eden uluslararası güvenliğin muhafaza edilmesi ve çatışmalara müdahale edilmesi bakımından önem arz eden madde ise 53. maddedir. Adı geçen madde hükümleri uyarınca, Güvenlik Konseyi gerektiği takdirde kendi yetki sınırları içerisinde olan zorlama tedbirlerinin uygulanması için bölgesel örgütleri kullanma yetkisine sahiptir.

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunda BM'nin Barış Gücü olması fonksiyonu önemlidir. BM barış gücü operasyonları ihtiyaçtan doğan buluşlardır. BM barış gücü mutlaka yerleştirileceği devletten izin alınarak yerleştirilir (Schahter, 2000: 277). Adı geçen operasyonlar gözlemci gruplar ve askeri güç içeren gruplar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: Barış gücü operasyonları ortak güvenlik sisteminin çalışmadığı bir ortamda çatışmaları sınırlı tutmak gibi bir işlevi yerine getirirler.

Uluslararası alanda kuvvet kullanımına yönelik hukuki ölçütler devamlı olarak değişmekle beraber BM Antlaşması'yla oluşturulan sınırların hukuki yapının temelini meydana getirdiği söylenebilir. Antlaşmaya, uluslararası anlaşmazlıklardan doğan durumların barış içinde çözülmesi esas olup, devletlerin diğer devletlerin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine yönelik askeri güç kullanmamaları gerekir. Güç kullanımı tehdidinden kaçınmaları gerektiği de hükme bağlanmıştır.

BM Antlaşması'nın kabul edilmesi ile bir devletin başkaca bir devlete karşı tek taraflı askeri müdahalede bulunması sarıh bir şekilde hukuka aykırı olarak ifade edilmiştir. Ancak kuvvet kullanımını yasaklayan hükümlere dört istisna getirilmiştir (Pazarcı, 2005: 512):

- a) Meşru savunmada kuvvet kullanımı (Madde 51):

Uluslararası hukukta meşru savunma hakkı kuvvet kullanımının önemli istisnalarından biri olarak bilinmektedir. BM Antlaşması madde 51 ile düzenlenen bu hak, BM üyesi bir devlete yönelik silahlı saldırıda bulunulduğunda, uluslararası barışı muhafaza etmek için Güvenlik Konseyi tedbirlerini icra edene dek geçen sürede saldırıya maruz kalan devletin tek başına ya da müşterek olarak kuvvet kullanımına başvurabileceğini belirtmektedir (Russell, 1958).

Meşru savunma hakkı, BM Antlaşması'nın öngördüğü ortak güvenlik sistemi uygulamaya geçene dek başvurulacak bir yöntemdir ve istisnai özelliğe sahiptir. Bireysel ya da müşterek meşru müdafaa hakkının uygulanabilmesi için Güvenlik Konseyi'nin kararı şart değildir. Uluslararası hukukun “gereklilik ve ölçülülük” ilkelerine ilave olarak bu istisnaya “yalnızca silahlı bir saldırı ile karşı karşıya kalma durumunda meşru müdafaa hakkına başvurulabileceği” şeklinde bir sınırlama daha getirildiği bilinmektedir (Bozkurt, 2007: 56).

b) Güvenlik Konseyi kararları kapsamında kuvvet kullanımı (VII. Bölüm):

Kuvvet kullanımının yasaklanması ile BM çatısı altında güvenliği korumak için ortak kuvvet kullanılmasını öngören müşterek bir güvenlik sistemi meydana getirilmiştir. Güvenlik Konseyi var olma sebebinin gereği olarak öncelikle kuvvet kullanımı gerektirmeyen önlemleri denemekte olup, bu tedbirlerin netice vermediği hallerde askeri müdahale ve kuvvet kullanımı sürecine girecektir.

BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde, Güvenlik Konseyi tarafından barışın tehdit edildiği ya da bir saldırı fiili tespit edilmesi halinde, uluslararası güvenliğin muhafaza edilmesi için tavsiyelerde bulunacağını ya da madde 41 ve 42' de belirtildiği gibi hangi tedbirlerin alınacağına karar verilebileceği düzenlenmektedir (Topal, 2005: 104).

c) Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın önce beş daimî üyenin kuvvet kullanmaları (Madde 106):

BMGK kararı olmaksızın önce beş daimî üyenin kuvvet kullanımı da istisnai bir durum olarak nitelendirilmiştir.

d) II. Dünya Savaşı süresince “düşman” güçlere yönelik kuvvet kullanma (Madde 107).

II. Dünya Savaşı süresince “düşman” olarak görülen ülkeler karşısında kuvvet kullanımı da istisnai olarak kabul edilmiştir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde devletlerin kuvvet kullanmaları birçok farklı şekilde ve gerekçeyle karşımıza çıkmaktadır, denebilir. BM Antlaşması 2/4, kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı ya da kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır. Bundan dolayı, BM üyelerince bir savaş durumu yaratılmasının aykırı olduğu görüşü yaygındır. Ancak uluslararası hukukun bugün geldiği nokta meşru savunmanın ve kimi durumlarda kuvvet kullanımının geniş yorumlarını desteklememektedir. Güvenlik Konseyi onayı olmaksızın yapılan müdahaleler tartışmalara yol açmaktadır; ayrıca kuvvet kullanımına başvurma meşru müdahale haricinde insani gerekçelerle de mümkün olduğunu belirten bir anlayış da günümüzde mevcuttur. İnsani müdahale ya da insancıl müdahale olarak adlandırılan bu kavram savaşa birebir katılmayanların, masum olanların hayatlarının tehlikeye atılması sonucu savaşa girmenin meşru olduğu düşünülen bir kavramdır. Hukuki sınırlar içerisinde yer alan askeri eylemler, zarara sebep olan eylemler kasıtlı (intentional) olarak görülmediği için, bu eylem suç değildir ancak masumların görmüş olduğu eylemlerin yan sonuçları insani müdahale olarak adlandırılmaktadır (Yağanak, 2018).

Diğer yandan, Uluslararası Adalet Divanı kararları da uluslararası alanda kuvvet kullanımına dair hükümler getirmiştir. Bilindiği üzere, doğrudan silahlı kuvvet kullanılmasının yanında dolaylı bir biçimde kuvvet kullanılması da yasaklanmış yollar içinde kabul edilmektedir. Bir devlet tarafından başka bir devlete karşı silahlı kuvvet eylemlerini icra eden silahlı grupların, çetelerin veya paralı askerlerin gönderilmesi hususları da “dolaylı saldırı” olarak değerlendirilmiştir. “Dolaylı saldırı” kavramı bir devletin direkt olarak silahlı kuvvetler göndererek yapmış olduğu saldırılar yanında küçük küçük gruplarla diğer devlete saldırması durumudur (Toson, 2009). 1986 Nikaragua Davası bu anlamda önemlidir.

Sandinista devrimcileri tarafından 1979 yılında Nikaragua’da sağ tabanlı Somoza yönetimi yıkılmıştır ve yeni bir koalisyon kurulmuştur ve yeni idare dönemin sosyalist ülkelerinden olan Sovyetler Birliği ve Küba ile yakınlaşmıştır. Bu yakınlaşma sosyalist blok ile mücadele yürüten ABD’nin çıkarlarına ters düşmüştür. Bunun üzerine ABD hükümeti tarafından Sandinista rejimine muhalif olan silahlı gruplara askeri yardım ve

istihbarat eğitimi verilmiştir (Brinkley, 2003: 909). Nikaragua hükümeti, Amerika'nın desteklediği kontralarla mücadelede başarı elde edemeyince, Uluslararası Adalet Divanı'na ABD aleyhine, askeri ve yarı askeri faaliyetleri sebebiyle tazminat davası için başvuruda bulunmuştur (Kedikli, 2005).

Nikaragua Davası'nda, Nikaragua'nın şikâyet bahsi yaptığı birtakım fiillerin ABD ordusu eliyle yerine getirdiğine şüphe yoktur. Adalet Divanı Nikaragua hükümeti lehine kararlar almıştır. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı, aldığı kararda, Nikaragua'da bazı liman ve devriye gemilerine yönelik yapılmış olan eylemleri sayarak, bu tür eylemlerin diğer bir devlete karşı kuvvet kullanımı şeklinde olduğunu ifade etmiştir ve hukuki olarak yasaklanmış yollar arasında görmüştür (Çiftçi, 2016: 505). Sonuç olarak, Nikaragua Davası'na yönelik Adalet Divanı açıklamasına göre, bir devletin ordusunun bir diğer ifade ile düzenli ordusunun icra ettiği sınır ötesi harekâtların yanı sıra, devlet tarafından başka bir devletin sınırına gönderilen düzensiz kuvvetlerin ve ücretli askerlerin faaliyetleri de "silahlı saldırı" olarak kabul edilmektedir.

2.5. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Yasağı

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımını ele alırken, uluslararası hukukun tarihsel gelişimi de incelenmesi gereken bir diğer konudur. Genel olarak devletler arası ilişkilerin başladığı döneme işaret eden ve bir egemenlik doktrini ile oluştuğu kabul edilen görüşü araştırmacılar arasında yaygındır (Özdemir, 2011: 28).

1945-1990 yılları arası dönemde farklı bir yapıya sahip uluslararası hukuk ile karşı karşıya kalındığı söylenebilir. Bu dönemde ABD ve Sovyetler Birliği'nin temel aktörler olduğu Soğuk Savaş yılları hüküm sürmüştür ve çift kutuplu bir yapı bu yıllara damgasını vurmuştur. Bahsi geçen dönemde özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, sömürgecilik karşıtı hareketlerin taleplerini uluslararası alanda duyurabildiği bilinmektedir.

1970'lerin sonunda başlayan küreselleşme dalgası ile uluslararası hukukta devletler ve devlet-dışı aktörler arasında iş birliği önem kazanmıştır. Soğuk Savaş bitimindeki süreçte ise ABD'nin dünya siyasetinde başat aktör olması uluslararası hukukun şekillenmesinde ve ABD söylemleri çerçevesinde uygulanmasında etkili

olmuştur. ABD'nin hegemonik bir güç olduğu tek kutuplu düzen ile değişen güç dengesi, uluslararası hukukun şekillendiren en önemli unsur olmuştur, denebilir.

2.5.1. BM Antlaşması Çerçevesinde Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı

Dünya devletleri I. Dünya Savaşı meydana gelene kadar, diplomatik kanallarla elde edemedikleri çıkarlarını kuvvet kullanarak elde etme yoluna gitmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi sonucunda, devletler kuvvet kullanımı hususunda geniş çaplı bir tedbir alma yoluna gitmişlerdir. Bu tedbirler kapsamında kuvvet kullanımının uygulanması 1920 yılında Milletler Cemiyeti Misakı ile alınan kararlar neticesinde birtakım usullere göre tayin edilmiş olup, bunun yanında uluslararası politikanın bir uygulaması olarak savaş da 1928 yılında Briand-Kellogg Paktı ile birlikte yasaklanmıştır.

Atılan bu adımlara rağmen II. Dünya Savaşının akabinde ortaya çıkan tablo, kuvvet kullanımı konusunda devletlerin çok daha kapsamlı ve caydırıcı birtakım tedbirler alması gerekliliği sonucunu doğurmuştur. Ortaya çıkan bu sonucun gereği olarak toplanan devletler, BM Antlaşması ile kuvvet kullanımının tümüyle yasaklanmasını içeren bir düzenlemeyi kabul etmişlerdir. Bu düzenlemeye göre antlaşmanın madde 2/4'ünde;

Üye devletler, devletlerarası ilişkilerde diğer devletlerin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ile BM' in amaçlarının aksinde hiçbir suretle tehdit ya da kuvvet kullanımına başvurmayacağını taahhüt etmektedirler, şeklinde belirtilmiştir (BM Antlaşması, 1945: Md. 2/4).

Düzenlemede geçen bu ifadeler uluslararası çevrede farklı yorumlanmasına ve yasağın kapsam ve niteliği hususunda öğretide farklılık arzeden görüşlerin doğmasına sebep olmuştur.

2.5.2. Kuvvet Kullanma Yasağının Kapsamı

Kuvvet kullanımının yasaklanması konusunun kapsamına dair uluslararası toplumda bazı görüş ayrılıkları mevcut olup, bu ayrılıklardan bazıları şu şekilde belirtilebilir.

Kuvvet kullanımı hususunda meydana gelen düzenlemede ortaya çıkan görüş ayrılıklarından birisi yasağın hangi devletleri içerisine aldığı hususuyla ilgilidir. Buna dayanarak BM Antlaşması' nın 2. maddesinin 4. fıkrasında belirtilen usullere uygun davranılmalı, başka bir deyişle BM' ye üye olan devletleri ilgilendirmekte olup, üye olmayan devletler için direkt olarak bir sorumluluk oluşturmamalıdır (Taşdemir, 2006: 103-104).

Ortaya koyulan bu görüşü destekler nitelikte olan bir diğer husus da 23 Mayıs 1969' da imzalanan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi madde 34' de ifade edilen bir uluslararası antlaşmada üçüncü devletleri bağlamaları hususunda rızaları dâhilinde olmadığı vakit kendileri açısından herhangi bir yükümlülük ve herhangi bir hak oluşturmayacağı hususudur.

Bununla birlikte, kuvvet kullanımı yasağının bir uluslararası örf ve âdet kuralı özelliğine haiz olduğu için ister üye olsun ister olmasın bütün devletler bakımından bağlayıcı olması gerektiği düşüncesini savunanlar da mevcuttur (Taşdemir, 2006: 103-104).

Bu düşüncüyü savunanlara göre, kuvvet kullanımı yasağının bir hukuk kaidesinin örf ve âdet hukuk kaidesi teşkil etmesi için haiz olması gereken ve benzer durumlarda tekrar eden örneklerle bu örnek uygulamaların hukuksal olarak gerekli olduğu düşüncesi ile icra edilme şartlarını içermektedir (Pazarcı, 2017: 97-99).

Buradan hareket ile bu düşüncüyü destekler özellikte olan başka bir antlaşma da 1986' da Uluslararası Adalet Divanının Nikaragua Davası hakkında olup, bütün devletlerin devletlerarası ilişkilerde diğer devletlerin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ile BM' nin antlaşması ile uyumlu olmasının aksinde hiçbir suretle tehdit ya da kuvvet kullanımına başvurmayacağını veya kaçınacağı sorumluluğu bulunmaktadır. Aksi şekilde tehdit ya da kuvvet kullanımına başvurmak gerek uluslararası hukuk açısından gerekse de BM Antlaşması açısından bir ihlal meydana getirir (International Court of Justice Reports of Judgments, 1986).

Tehdit ve kuvvet kullanımının tüm devletler açısından bağlayıcı olduğu düşüncesini ortaya koyan görüşlerden olan başka bir düşüncede ise, ortaya konulan yasağın örf ve âdet hukuk kaidesi olmasından da öte, UAD' nın 1986' da Nikaragua

Davasında ve Uluslararası Hukuk Komisyonunun 1969' da Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi tasarısının 1966 tarihli şerhi gereği kuvvet kullanımı yasağının bir jus cogens (buyruk kural) olduğunu savunmasıdır (Başeren, 2003: 75).

Kuvvet kullanımı hususunda meydana gelen düzenlemede ortaya çıkan görüş ayrılıklarından bir diğeri ise, yasağın sınırlı ya da kapsayıcı olup olmadığı hususudur. Burada öne çıkan farklılık bir devletin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ile BM'in amaçları ile uyuşmayacak biçimde yasaklanışının, yasağı kapsam açısından daraltıp-daraltmayacağı hususudur (Keskin, 1998: 39).

Kuvvet kullanımı yasağının kapsayıcı niteliğini öne süren yaklaşıma göre, bahsi geçen ifadelerin hazırlık çalışmalarında bilhassa büyük olmayan devletlerce siyasal bağımsızlık ve ülke bütünlüğünün öneminden dolayı ortaya koyulduğu ve bunun dolaylı sonucu olarak da belirtilen yasağın genel özellikte olduğu ileri sürülmektedir. İleri sürülen bu ifadeler yasağın genel olmasına bir mâni olmadığı gibi, bilakis onu daha fazla güçlendirir (Keskin, 1998: 40).

Bu durumu örnekleyen bir durumda UAD tarafından 1949 yılında Korfu Boğazı Davası hakkında ele alınmış olup, temelde İngiltere' nin icra ettiği mayın araştırma hareketinin bir başka devlet olan Arnavutluk' un siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne zararlı olmadığına yönelik iddialar karşısında, herhangi bir devletin toprak bütünlüğünün, o ülkenin dokunulmazlığı şeklinde değerlendirmiş olup, İngiltere tarafından icra edilmekte olan hareketi Arnavutluk devletinin egemenliğine karşı bir ihlal olarak kabul etmiş ve İngiltere' nin iddialarını reddetmiştir (International Court of Justice Reports of Judgments, 1949).

Kuvvet kullanımı yasağının sınırlı nitelikte olduğunu öne süren yaklaşıma göre ise, herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ile BM' nin antlaşması ile uyumlu olmasının aksinde hiçbir suretle tehdit ya da kuvvet kullanımının yasak dâhilinde değerlendirilemeyeceğini iddia etmekte olup, bu düşünce temelde insani müdahale gibi durumları haklı kılar. Öne sürülen bu yaklaşımın kabul edilmesi, temelde devletlerin asıl maksatlarını göstermeyip, onların kuvvet kullanımını meşru gösterebilmelerinin yolunu açmakla birlikte, esasında BM' nin kuruluş gayesi olan devletlararası barış ve güvenliğin tesisi ilkesi ile de çelişmiş olur (Keskin, 1998: 40).

Kuvvet kullanımı yasağı kapsamı hakkında ortaya koyulan bu farklı görüşlerle birlikte, üzerinde görüş birliğine varılan durumlar da mevcuttur. İlgili maddede belirtildiği üzere kuvvet kullanımı ve tehdit yasağının devletlerarası ilişkilerde meşru görülmesine karşılık, devletlerin kendi ülke sınırları içerisi söz konusu olduğunda bu yasağın kapsam dışında tutulması, üzerinde görüş birliğine varılan bir husustur. Bu durumdan müstesna olarak yalnızca, sömürge yönetimi altında bulunan toplumların self determinasyon ilkesi uyarınca egemenlik mücadelelerinin devletlerarası ilişkilerde kuvvet kullanımı durumunun yasaklanması dâhilinde değerlendirilmesinin uygun olduğu ifade edilebilir (Pazarcı, 2017: 483-484).

2.5.3. Kuvvet Kullanma Yasağının Niteliği

BM Antlaşmasının 2. maddesinin 4. fıkrasında kuvvet kullanımının yasaklanmasının yanı sıra, kuvvet kullanma tehdidi de yasaklanmıştır. Buradan hareketle kuvvet kullanımında, yasaklanmış olan kuvvet kullanımı hususunda birbirinden farklı iki yaklaşım bulunmaktadır.

Birinci yaklaşım BM Antlaşması hazırlık çalışmaları sırasında birtakım devletlerin sunmuş olduğu önerileri temel alarak, yasaklanmış olan kuvvet kullanımından kasıt yalnızca silahlı kuvvet kullanımı olduğu savını ileri sürmektedir. Ayrıca, bu yaklaşımı destekleyen diğer bir durum da BM Antlaşmasının girişinde, 41. ve 46. Maddeleri ile 2. Maddenin 4. Fıkrasını izah etmek maksadıyla 1970 yılında Genel Kurul tarafından silahlı kuvvet kullanımından söz edilmiş olmasıdır (Başeren, 61-62, Keskin; 36).

İkinci yaklaşıma göre ise, BM Antlaşması madde 2/4' te belirtilen temel amaç, uluslararası barış ve güvenliğin muhafaza edilmesi ile devletlerin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü tesis edilmesidir. Buradan hareketle tıpkı silahlı kuvvet kullanımının BM' in bu amacına ters olduğu gibi, oluşturulan ekonomik ve siyasi baskılar da benzer şekilde bu amaca zarar verebilmekte olup, bu nedenle bu tarz baskılayıcı tedbirlerin de yasaklanan kuvvet kullanımı çerçevesinde düşünülmesi gerektiği özellikle ekonomik açıdan güçlü olmayan devletler tarafından dile getirilmiş fakat genel manada kabul edilmemiştir (Cural, 2011: 82).

Bununla birlikte, 1974 tarih ve 3314 sayılı Saldırı' nın Tanımına Dair Genel Kurul Kararına göre saldırı eylemlerini meydana getiren ve kuvvet kullanma tarzı olarak değerlendirilen fiiller ifade edilmiş, fakat kuvvet kullanma tehdidi kavramına hiç değinilmemiştir. Buna dayanarak kuvvet kullana tehdidini ne tür hareketlerin oluşturacağına dair net bir ifade bulunmamaktadır (Keskin, 1998: 36-37).

Gerek sözlü gerekse eylem kullanarak icra edilen tehdidin kuvvet kullanma tehdidi içerebilmesi için her an meydana gelebilmesi ihtimalinin olması gerekmektedir olup, tersine gelecek bir zamanda veya zamanı belli olmayan bir anda meydana geleceği ifade edilen hareketler bu kapsam içerisinde değerlendirilmemektedir (Asrat, 1991: 39-40).

Ancak, karşılıklı münasebetlerde aralarında sorun bulunan devletlerin birinin sınırına yakın yerlerde icra edilen askeri manevraların, 1990 yılında Irak' ın Kuveyt ile yaptığı görüşmeler zamanında sınır bölgesine askeri yığınaklanma yapması örneğinde olduğu gibi bahsedilen kuvvet kullanma tehdidi içerisinde değerlendirilebilir. Buradan hareketle, uyarı ile tehdit durumu arasındaki farkın tehditin her an meydana gelme olasılığı olduğu söylenebilir (Keskin, 1998: 37).

Kuvvet kullanımı yasağının niteliği hususunda ele alınması gereken bir diğer durum da dolaylı saldırı kavramıdır. Saldırının Tanımına Dair Genel Kurul Kararı Madde 3'de bahsi geçen dolaylı saldırı durumlarının saldırı içerisinde değerlendirilmesi konusu, gerçekleşecek olan eylemlerin herbirinin bir kuvvet kullanma tarzı şeklinde düşünülmesi gerçeği olarak değerlendirildiğinde, bu durumun direkt olarak silahlı kuvvet kullanımında olduğu gibi BM Antlaşması madde 2/4 ile yasaklandığı neticesine varılabilir (Cural, 2011: 81-82).

Bu durumla ilgili olarak 1986 yılında Nikaragua Davasına dair UAD tarafından alınan kararda da olduğu gibi, ABD askerleri tarafından Nikaragua ülkesinde bazı askeri üs, liman ve devriye gemilerine karşı icra edilen eylemleri, başka bir devlete yönelik kuvvet kullanımı şeklinde değerlendirmiş ve icra edilen bu dolaylı saldırıya karşı meşsu savunma hakkını ortaya çıkaran bir durum olarak ele almıştır (International Court of Justice Reports of Judgments, 1986).

2.6. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı ve Meşru Müdafaa Hakkının Yazılı Kaynakları

2.6.1. Milletler Cemiyeti Misakı

Uluslararası platformda Kuvvet kullanımına engel olmak amacıyla yapılan girişimler bazı durumlarda devletlerin karşılıklı yapmış oldukları andlaşmalarla, bazı durumlarda ise ittifakların birbirleri ile yaptıkları geçici andlaşmalarla oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yapılan ilk düzenleme Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılmaya çalışılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin imzalamış olduğu Milletler Cemiyeti Misakı iş birliği, barış ve güvenlik amacı ile yapılmış olsa da bu misak incelendiğinde görülüyor ki savaş yasaklanmıyor sadece düzenleniyordu (Gündüz, 2000: 68).

İmzalanan Milletler Cemiyeti Misakı'nın maddeleri (md.8,11,12,13,14,15,16,17) ne zaman savaşa gidilmesi gerektiğini belirliyordu. Örneğin Milletler Cemiyeti Misakı'nın 10'ncu maddesi devletlerin ülke bütünlüğünün ve siyasi bağımsızlığının korunması gerektiğini vurguluyordu. Anlaşmanın bu maddesi devletlerin toplu ya da münferit bir şekilde kendilerine yapılacak saldırılara karşı kendilerini nasıl koruyacaklarını belirtiyordu. Ancak savaşa gitme hakkı da yine aynı madde ile sınırlandırılıyordu. Haklı savaş ve haksız savaş kavramlarını yeniden düzenleyen bu misak resterasyon dönemi Avrupasından Birinci Dünya Savaşı zamanına taşıyarak yeniden anlamlandırıyor (Franck, 1995: 256). Misakın getirmiş olduğu devletlerin kendi ülkelerinin güvenliğini sağlamak adına her türlü önlemi almalarına imkân sağlaması yeni bir düzen ortaya çıkarıyordu (Nussbaum, 1943: 477). Yeni çıkan bu düzende savaşın neden çıktığı ülkelerin haklı olup olmadığı tartışması yerine savaş öncesi ülkelerin barış için gerekli olan bütün girişimlerin yapılıp yapılmadığını tartışmaya başlamıştı.

Quincy Wright (1964), Misak'ın amacının savaşın kesin bir şekilde aniden yasaklanamayacağını bunun için belli bir zaman diliminin geçmesini ve bu zihniyetin oluşması için gerekli zeminin hazırlanması gerektiğini vurgulamaktaydı. Yapılan bu girişimlerin hemen olmasa bile birkaç nesil sonra meyvelerini vereceğine inanılıyordu. Hedeflenen düşünce ve toplum yapısı ise gelecek nesillerin ülkeler arası sorunları çözmek için savaşı tercih etmeyen nesillerin oluşturulması şeklinde vurgulanmaktaydı.

Misaka genel olarak bakıldığı zaman ise Dünya Savaşından yenik ayrılan devletlerin topraklarının paylaşımı için birçok madde içerdiği görülmekte ve en genel amacı itibari ile bu misakın dünya barışını sağlamak noktasında eksik olduğu görülmektedir. Bir diğer dikkat çeken husus ise zaten Dünya üzerinde güçlü devlet olarak nitelendirilen devletler Milletler Cemiyetine üye olmamışlardır. Yapılan bütün bu girişimler ise maalesef İkinci Dünya savaşının çıkmasına engel olamamıştır.

2.6.2. Briand – Kellogg Paktı

Milletler Cemiyeti Misakı savaşı yasaklayamamış uyuşmazlıkların çözilememesi durumunda savaşa gidilebileceğini belirtmekteydi. Yapılan düzenlemelerle sınırlamalar olması meşru müdafaa hakkını bahsettirmemişti. Kuvvet kullanımının istisnası olan meşru müdafaa hakkı 1928 tarihli Briand – Kellogg Paktı ya da Paris Misakı olarak bilinen yani Milli Siyasetin Bir Aracı Olarak Savaşın Terkedilmesine İlişkin Genel Andlaşma'ya Birleşik Devletler tarafından bir not eklenmiştir. Bu notta ise; yapılan andlaşma devletlerin meşru müdafaa hakkına engel olmayacağı ve bu hakkı kısıtlamayacağı önceden vurgulanmıştır.

Briand-Kellogg Paktı, Birleşik Devletlerin savaşa girmesinin onuncu yıl dönümünde Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand tarafından ulusal politikanın bir aracı olarak kullanılan savaşın karşılıklı bir şekilde yasaklanması gerektiğine dair bir mektup hazırlamış ve bu mektup Birleşik Devletler tarafından kabul edilmiştir. Bu teklif nezdinde hazırlanan anlaşma taslağı birçok devlete gönderilmesi ve bu devletlerin de hazırlanan taslağı kabul etmesi ile Briand-Kellogg Paktı ortaya çıkmıştır.

Altmış üç devletin katıldığı Briand-Kellogg Paktı toplam da üç maddeden oluşmaktaydı. Devletlerarasındaki uyuşmazlıkların çözümünde savaşın reddedildiği bu pakt barışçıl çözümlerin olduğu içerikle Milletler Cemiyeti Misakı'ndan daha barışçı olduğu göstermekteydi (Gündüz, 2000: 79). Uluslararası hukuk içerisinde haklı savaştan ziyade, savaşın haklılığının olama acağı vurgulanıyordu. Fakat bazı durumlar kuvvet kullanımını yasal görülmesi tam olarak istenen seviyeye gelmediğini göstermekteydi. Kuvvet kullanımından birincisi meşru müdafaa hakkının kullanılması şeklindeydi (Ferencz, 1975: 24-25). Pakta eklenen maddeler paktın en baştaki masum ve insani amacını zedeler nitelikteydi. İngiltere'nin meşru müdafa hakkı için sadece egemenliği altındaki ülkelerde kullanacağını açıklaması, Birleşik Milletlerin hayati

çıkarlarının olduğu bölgelerin tamamında bu hakkı kullanacağını belirtmesi bu paktın da güçlü devletlere hizmet ettiği düşüncesini bozamamıştır (Ferencz, 1975: 25).

Bütün bunlara örnekler ise Japonya'nın, Mançurya'ya yapmış olduğu harekâtı yasal olarak savunmuştur. Milletler Cemiyeti'nde yaptığı bu savunmada, harekâtının meşru olduğunu, Caroline meselesinden sonra devletlerin çoğunluğunun nezdinde kabul görmüş olan meşru müdafaa hususlarını ve dönemin güçlü devletleri olarak nitelendirilen İngiltere, Birleşik Devletler, Almanya ve Fransa tarafından eklenen yorumlarla açıklamıştır (Brown, 1933: 101).

Briand-Kellogg Paktı, başlangıçta savaşın yasaklanması için kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir (Kelsen, 1943: 208). Haklı savaş kavramından vazgeçilmek istenmesi ancak Kelsen, yapmış olduğu alıntılarda Vattel'in haklı savaş hususundan vazgeçmediğini vurgulamıştır (Kelsen, 1943: 209).

Paris Paktı'nda, Wright haklı savaş kavramını tekrar kurmak yerine, savaşı her durumda yasaklamış ve suç olarak kabul etmiştir (Kelsen, 1943: 208). Kelsen, Paris Pakt'ını, teknik anlamda zayıf olarak değerlendirir ve ekler; pakt genel olarak değerlendirildiğinde savaşı yasaklar ancak uygulamada kullanışsız hatta gereksiz bir araç olduğunu belirtir (Kelsen, 1943: 208). Esasında savaşın haklı bir yönü olmadığını ancak kötülüğu engellemek adına başvurulabilecek bir durum olduğu ifade edilmektedir. Görünürdeki anlamı ile yasaklanan savaş maddelerin yorumlanması ile başvurulabileceğinin görülmesi açısından bu paktın da savaşı engellemediği ortaya çıkmaktadır (Kelsen, 1943: 210).

Uluslararası platformda Kuvvet kullanımına başvurularak ülke kazanılamayacağı barış sağlanamayacağı imzalanan birçok paktta belirtilmiştir. Rio de Janeiro'da imzalanmış olan Savaş Karşıtı Saldırmazlık ve Güven Andlaşması (Anti War Treaty (Non-Aggression and Conciliation), Milletler Cemiyeti Andlaşma Serisi, Kayıt No:3781, Cilt No:196, 10 Ekim 1933) ve 1948 tarihinde imzalanan Bogota Andlaşması (American Treaty on Pacific Settlement, Birleşmiş Milletler Andlaşma Serisi, Kayıt No:449, Cilt No: 30, 30 Nisan 1948) ve Birleşmiş Milletler Şartı Gereğince Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğıyle İlgili Milletlerarası Hukuk Prensiplerine Dair Bildiri bu anlaşmalara örnektir (Genel Kurul'un 2625 sayılı kararı, 1970).

Milletler Cemiyeti Misakı ile başlayan ve savaşı yasaklamak için kurulmaya çalışılan düzen için atılan adımların işe yaramadığı görülmektedir. Briand-Kellogg Paktı yürürlükte kalmaya devam etmiş ve Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 2/4'ncü maddesinde de kaynak olmuştur. Briand-Kellogg Paktı ve Milletler Cemiyeti Misakı mevcudiyetini korurken 1932 yılında, dört Latin Amerika Devleti dışında diğer devletlerin katılması ile Silahsızlanma Konferansı toplanmıştır. Cenevre'de yapılan bu konferans silahsızlanma ile ilgili hiçbir katkı sağlamamıştır.

2.6.3. Birleşmiş Milletler Antlaşması

İkinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında insanlık sanki sağlıklı düşünebilme özelliğini kaybetmiştir. Milyonlarca insanın ölmesi ancak insanlığın zihnini hareketlendirmiştir. Savaşın galibi olan devletlerin liderliğinde toplanan devletler Birleşmiş Milletler örgütünü kurmuş ve savaşı engelleyerek İkinci Dünya Savaşının oluşturduğu tahribatı tamir etmeyi hedeflemiştir (Ferencz, 1975: 37). 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco'da toplanan Konferansa 1 Mart 1945 tarihine kadar Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etmiş devletlerin tamamının temsilci gönderebileceğini ilan etmişlerdir (Gündüz, 2000: 81). Bu konferans sonucunda, Birleşmiş Milletler Andlaşması oluşturulmuştur (Yearbook of the United Nations, 1946: 831).

Birleşmiş Milletler örgütünün temel hedefi uluslararası platformda barış ve güvenliği sağlamak; barışın bozulması yönünde oluşan tehditleri engellemek ve ortadan kaldırmak, saldırı ya da barış karşıtı hareketleri engellemek amacıyla ortak güvenlik tedbirleri almaktı (Ferencz, 1975: 38). Ancak diğer paktlarda olduğu gibi hedefe ulaşıldığını söylebilmek mümkün değildir. Bu anlaşma yürürlüğe girdiği andan itibaren birçok saldırı ve savaş yaşanmıştır. Andlaşma maddeleri hiçe sayılarak yapılan saldırılar genelde örgütün kurucu üyeleri tarafından gerçekleştirilmesi ve bu devletlerden bir kısmının uluslararası mahkemelerde suçlu bulunması ise insanlık ayıbıdır.

2.7. Kuvvet Kullanmaya İlişkin Kurallar Üzerindeki Tartışmanın Yeniden Ortaya Çıkışı

BM Antlaşmasının kabul edilmesinde kuvvet kullanımının önemli ölçüde kısıtlandığı yepyeni bir dünya düzeni meydana getirme amaçlanmıştır. Bu açıdan BM Antlaşmasının özü kuvvet kullanma hukuku göz önüne alınarak belirlenmiş olup, bu

sistemin temelleri, kanuni olarak yükümlülük, bu yükümlülükleri icra edecek olan kurumlar ve yükümlülüğün felsefi temelini meydana getirecek değerler ağı olarak üç grup altında ele alınmıştır.

Bunlardan kanuni olarak yükümlülük, bahsi geçen Antlaşmanın 2/4 maddesinde hâlihazırdaki durumu değiştirecek veya BM prensiplerinin hilafına olacak şekilde tehdit ve kuvvet kullanımından kaçınmak olarak tanımlanmıştır. Yükümlülüğü icra edecek olan esas kurumun Güvenlik Konseyi olduğu ve uluslararası barışın tehdit altına alındığı bir gelişme meydana gelmesi durumunda, saldırıyı icra edene karşı topyekün olarak bir yaptırım alınması karara bağlanmıştır. Yükümlülüğün felsefi temellerini meydana getirecek olan değerlerin ise temelde adaletin tesis edilmesinden öte, uluslararası barış ve güvenliğin muhafaza edilmesi olduğu belirtilmiştir. Bu kararı almada, dünya savaşlarından tecrübe edilen sonuçların çerçevesinde BM sözleşmesini oluşturanlar, adaleti tesis etmek için savaşmanın adaletsiz bir durumda yaşamaktan daha zararlı olabileceği sonucuna varmışlardır (Arend ve Beck, 1995: 177-178).

Bununla beraber BM Antlaşmasının kabulüne müteakip uluslararası arenada meydana gelen değişiklikler ile birlikte, anlaşma çerçevesinde ortaya çıkmış olan kurumların başarılı olamaması, değişen düzenle birlikte farklı hiyerarşik sistemlerin meydana gelmesi ve zamanla yasal yükümlülüklerin değişmesi ile kuvvet kullanımı hususunda yeni tartışmalar ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Arend ve Beck (1995) tarafından ifade edildiği gibi 1945' ten itibaren antlaşma hükümlerinde bahsedilen kuvvet kullanımı meselesi değişmeye başlamıştır. Söz konusu meselenin bir yansıması olarak veto, toplu hareket edebilmek için yapılması gerekli olan yasal mekanizmaların tesis edilememiş olması ve müşterek güvenlik algısının kabul edilmemesi gibi bazı konularda birtakım tikanıklıklar baş göstermiştir. Örneğin Güvenlik Konseyi yerine Genel Kurulun kullanıldığı durum yalnızca Kore sorununda çözüm olmuş, sonraki durumlarda Genel Kurul uluslararası barışı baltalayan saldırılarda gereken karşılığı verememiştir. Başka bir ifade ile, uluslararası kuruluşlar saldırıdan caydırmak konusunda başarılı olamamış ve bu sorunla başa çıkabilecek bir çözüm bulamamıştır.

Uluslararası kuvvet kullanımı konusunda ortaya çıkan başka bir tartışma ise, BM' in temel felsefesini oluşturan ilkelerden olan, barışın adaletten daha önemli olduğu

söylemi II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerdeki uygulamalarda bazı sorunlara yol açmıştır. Uluslararası çerçevede mevcut siyasal ve bölgesel düzenin değiştirilmesi maksadıyla adil cevap verme hakkı, meşru müdafa hakkı ve geçmiş zamanlarda meydana gelen haksızlıklar karşısında düzeltme çalışmaları etrafında kuvvet kullanımının uygulanabileceği iddiaları dillendirilmeye başlanmıştır. Hatta daha da ileri giderek gerekli durumlarda adaletin tesis edilmesi maksadıyla barışı bozmak da dâhil olmak üzere kuvvet kullanımı hareketine başvurmaktan geri durulmamıştır.

Buna ilaveten BM sisteminin güç kullanımı hususunu düzenleyen bazı kurallardaki belirsizlik durumlarının II. Dünya Savaşı sonrası devletlerarası arenada uygulamalarda keyfiliğe meydan verdiği düşüncesi mevcuttur.

Uluslararası kuvvet kullanımı konusunda ortaya çıkan başka bir tartışma ise BM Antlaşması madde 2/4' te belirtilen, üye devletlerin uluslararası münasabetlerde diğer devletlerin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü hedefleyen güç kullanımı ya da tehditden kaçınacakları ifadesidir. Bu maddede bahsedilen güç kavramı gerek anlamı ve gerekse kapsamı açısından önemli tartışmalara neden olmaktadır.

Maddenin yaygın olan ve dar açıdan yorumlandığı yaklaşıma göre, uluslararası münasebetlerde güç kullanımının yalnızca fiili bir şekilde askeri gücün kullanılması ya da bu gücün kullanılacağı noktasında bir tehdit unsurunun ortaya çıkmasını ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında ilgili maddenin içerisinde sorunlar barındırmasının yanı sıra, yine de iyi bir madde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, BM' nin sistemi içerisinde güç kullanımının genellikle diğer devletler tarafından kınanmış olup, uygulayacakları güç kullanımını geçerli olarak gösterme çabaları da kabul edilmemiş ve uluslararası toplum ilgili maddedeki sınırlandırmaları daha baskın olacak şekilde hareket etmiştir. (Henkin, 1991: 1234-1235). Bu durumun uluslararası ilişkilerde devletlerin aralarında kabul gördüğünü ve II. Dünya Savaşından sonra da bu durumun gittikçe kuvvetlendiğini göstermektedir.

Bunun yanında, BM sisteminde belirtilen silahlı müdahale kavramının daha farklı açılardan bakarak yorumlamayı değerlendiren yaklaşımda ise, maddenin belirttiği güç kullanımından kasıt, herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne yönelik yapılan her çeşit tehdit ve hareketi kapsamakta olduğu ve bu durumun bir

devlete karşı politik ve ideolojik olarak da tehdit oluşturulabileceği ifade edilmiştir (Doğan, 2006: 106).

Uluslararası ilişkilerde farklı değerler içerisinde BM Antlaşması demokratik değerleri desteklemiş ve bu değerlerin icra edilmesi noktasında hareket etmiştir. Bu sebeple bir devlet demokratik değerlerin icra edilmesini baskı altına almak maksadıyla güç kullanımına başvurur ya da askeri ve ekonomik destek sağlarsa, diğer devletlerin bozulan bu dengesizliği ortadan kaldırmak ve demokratik değerlerin baskılanmasını gidermek için istenen tarzda davranabilecektir (Kirkpatrick-Gerson, 1991:34).

Bu konuda Franc (1970) tarafından uluslararası ilişkilerde, ulusal kurtuluş savaşlarının çoğalması, kitle imha savaş tehdidi ve süper güç olarak tanımlanan yapıların bölgesel sitemler üzerinde otoriterleşme çabaları gibi nedenlerle güç kullanımı yasağının oldukça kötü kullanıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, madde 2/4' te, hedeflenen amaçlardan başka, diğer amaçların önem kazanması, olması gereken değerler otoritesinin ve kontrolün kaybedilmesine sebep olmuştur.

BM' nin uluslararası kuvvet kullanımı konusunda ortaya çıkan başka bir tartışma ise, antlaşmanın 51. maddesinde belirtildiği üzere, üye devletlerden birisine silahlı bir saldırı olması durumunda, Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğin devamı için gereke önlemler alınıncaya kadar, BM Antlaşmasında belirtilen durumlar gerek bireysel olarak gerekse de müşterek olarak savunma hakkına mâni olamaz hükmünün belirsizlikleridir.

Bu maddede belirsiz olan durumlardan birisi hangi durumlarda devletler kendilerini savunma hakkını kullanabileceği olup, devletlerin kendilerini bir silahlı saldırıya uğrama durumunda mı, ya da silahlı saldırının oluşabileceğini öncesinden tahmin etme durumlarında mı kullanabilecekleri hususudur. Başka bir hususta muhtemel saldırıda bulunacak olan devletin silahlı unsurları sınırlarında yığınaklanma yapmaları durumunda nasıl değerlendirilecek? Doğrudan savunma hakkını kullanabilecek mi, yoksa ilk tacizin gelmesini mi bekleyecek? Başka bir durumda ise, meşru savunma hakkının, yalnızca saldırıya maruz kalınan devlet tarafından mı kullanılacağı ya da bir devlet saldırının hedefinde bulunduğu ya da etkilendiği gerekçesiyle bu hakkı kullanabilecek midir? (Doğan, 2006: 106).

Yukarıda bahsi geçen tartışmalar Soğuk Savaş döneminde, devletlerin kendi iç meselelerine belirli bir ideoloji maskesi altında askeri müdahalede bulunulması noktasında yoğunlaşmıştır. Bunun örneği 1980’li yıllardan başlayan ve ABD’ nin askeri güç kullanımını dış politika uygulamalarında kullanılmasına taraf olan düşüncelerin neticesinde Lübnan, Grenada, Kamboçya, Libya, Nikaragua ve Angola gibi askeri müdahalelerde görülmektedir. Bu müdahalelerle birlikte deniz aşırı ülkelerde uluslararası hukukun çizdiği çerçevede demokrasinin geliştirilme çabalarını ve terörizm ile mücadele hususları da ABD’ nin ilgi alanına girmiştir (Başeren, 2003: 1-2). Bu gelişmelerle birlikte demokratik yönetimlerin sekteye uğradığı ülkelerde, demokrasinin yeniden tesis edilebilmesi maksadıyla askeri güç kullanımı ile birlikte diğer yardımların da yapılabileceği devletlerin en doğal hakkı olduğunu temel alan Reagan Doktrini ortaya çıkmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ

Uluslararası hukuk çalışmalarında ABD’nin güvenlik doktrinleri ve ulusal güvenlik anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Soğuk Savaş sonrası, Sovyet Rusya’nın mağlubiyeti ile ABD dünya siyasetinde hegemonik bir aktöre dönüşmüştür ve ulusal güvenlik doktrinleri ile söz sahibi olmuştur. Bilindiği üzere, ABD merkezli uluslararası güç dağılımı devletlerin tehdit algıları ve güvenlik stratejilerini etkilemektedir.

Ulusal güvenlik; güvenlik stratejilerinin askeri boyutunun yanında politik, sosyal, çevresel, ekonomik ve insan haklarına yönelik boyutları da bulunan bir kavram olarak tanımlanmıştır (Yılmaz, 2006: 269). Risk ve tehditleri kapsamlı biçimde algılama ve tanımlama hususlarını içermesi gereken güvenlik doktrini olgusu, söz konusu tanımlamalar çerçevesinde tehdit ve riski bertaraf etmeye yönelik niteliklere sahip olmalıdır. ABD’nin ulusal güvenlik doktrinlerinin nitel analizinde risk ve tehditlerin zaman içinde değişimi ve buna bağlı olarak doktrinlerin dönüşümü ele alınacaktır.

3.1. ABD’nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri

Amerika Birleşik Devletleri’nin ulusal güvenlik doktrinleri literatüründe ABD milli güç unsurları iki başlık altında toplanmaktadır. Birinci gruba girenler, ulusal gücün doğal güç unsurları olarak tanımlanan coğrafya, nüfus yapısı ve doğal kaynaklardır. Ekonomik, askeri, politik ve bilgi gücü ise ulusal gücün sosyal unsurlarını oluşturmaktadır (Eslen, 2005: 157). İncelenecek doktrinler de bu unsurlar çerçevesinde oluşturulmuş ve şekillenmiştir. Tarihsel bağlamın da önemi göz ardı edilemez. Örneğin, ABD uluslararası yapıyı kendi ulusal çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyebilir ancak bu hedefine rağmen sadece dengeleme biçiminde savunmacı bir yöntem benimsiyor olabilir. Sovyetler Birliği’ne karşı mücadelesinde ABD’nin çevreleme politikası izlemesi bu yönüme örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda, saldırgan davranış kendi nüfuzunu arttırmak anlamına geldiği gibi başkasının gücünü azaltmak anlamına da gelebilir (Yalçın, 2017: 15-16).

Tarihsel bir bağlam çerçevesinde, I. Dünya Savaşı’nın bitiminden 1990’lara kadar geçen sürede ABD ulusal güvenlik anlayışını 3 temel döneme ayırarak incelemek

mümkündür. Birinci dönem, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde Japonya tarafından yayılmacı politikalarını diplomatik kanal ile barışçıl şekilde sınırlamaya çalıştığı ve bölgede olan çıkarlarını muhafaza etmeyi amaçladığı 1930'lardan ABD'nin savaşa girdiği 1941'e dek devam etmiştir. Bu süreçte, Amerika, Avrupa'da İtalya ve Almanya'nın saldırganlığından çok, kendi iktisadi ve politik çıkarlarını ilgilendirdiğini düşündüğü Uzakdoğu gelişmeleri üzerine odaklanmıştır (Armaoğlu, 1957).

İkinci dönem, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'nda fiilen yer aldığı 1941-1945 yıllarını kapsamaktadır. Askeri çözümlerin, diplomatik çözümler ile yer değiştirdiği bilinen bu yıllarda, Soğuk Savaş yıllarına yansiyacak bazı anlaşmazlık noktalarının ilk örnekleri gözlemlenmektedir. Üçüncü dönem, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1990'ların başına kadar süren ve Soğuk Savaş dönemi olarak nitelenen dönemdir. Bu dönemin ABD bakımından bir önemli özelliği, İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında ABD milli güvenlik politikalarının yapılandırılması ve Soğuk Savaş süresince, bunu devam ettirmesidir.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı ve bu ülkenin liderliğini yaptığı Varşova Paketi'nin geçerliliğini yitirmesiyle birlikte, 1990'ların başından itibaren, zamanın ABD başkanı George Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırdığı bir döneme girilmiştir. Ve ABD ulusal güvenlik doktrinleri de ona göre şekil almıştır. 1980'ler ile birlikte küreselleşme olgusu da şekillenmeye etki eden bir diğer faktördür. Küreselleşmenin sebep olduğu riskler ile mücadelede ABD, Soğuk Savaş dönemi araçlarından farklı araçlar geliştirmeye dikkat etmiştir. Bu kapsamda, ABD'nin, ulusal çıkarlarını doğrudan etkilemedikçe askeri güç kullanmayı tercih etmediği ifade edilebilir.

Öte yandan, ABD ulusal güvenlik stratejisi 11 Eylül saldırıları ile de dönüşüme uğramıştır. Ülke Ortadoğu'da daha etkin bir siyaseti benimsemeye başlamıştır. 11 Eylül sonrası ABD Güvenlik Stratejisi'ne felsefi yönde destek olduğu düşünülen Samuel Huntington ve Francis Fukuyama gibi düşünörlere ait görüşler doktrinleri felsefi olarak anlatması bakımından önemlidir.

3.1.1. Monroe Doktrini

ABD başkanlarından olan James Monroe tarafından çıkarılan "Monroe Doktrini" ABD'nin 19. yüzyıldaki güvenlik anlayışının anlaşılması açısından önemlidir.

1823’de Başkan James Monroe, tarihte “Monroe Doktrini” diye anılan ve ABD’yi Avrupa’dan izole eden politikalarıyla, öncelikli olarak ABD’nin Amerika Kıtasında topraklarını genişletme fırsatı yakalamasını kolaylaştırmıştır. Doktrinin ilk önceliği buna hizmet etmek olmuştur. Bu dönemlerde Monroe Doktrini sayesinde, Avrupa müdahalelerinden kurtulan ABD, tüm Kuzey Amerika kıtasında hâkimiyeti ele geçirmiştir.

Başkan Monroe’nun kendi ismiyle anılan doktrin kısaca ABD ile Avrupa devletlerinin birbirlerinin çıkar alanlarına karışmama yaklaşımını içermektedir (Akçay ve Akbal, 2013: 9). Başkan Monroe’nun 1823 yılında yaptığı bir konuşmasında; “Çarlık Rusya’sı ve “emperyal” İngiltere ile dostluk ilişkilerine vurgu ile beraber ABD’nin Amerika Kıtası’ndaki çıkarlarının, başka bir güce teslim olmayacağını gerekliliğine ilişkin açıklaması ABD’nin güvenlik politikalarının temelini oluşturmuştur.

Kuruluş döneminden, 1900’lü yıllara kadar olan süre değerlendirildiğinde ABD, başlarda özgürlük, sonrasında güçlenme ve bu süreçte topraklarını genişletmek ve tarafsızlığı mümkün kılan Monroe Doktrini çerçevesinde askeri güç oluşturmaya dayalı güvenlik politikaları benimsemiştir, denebilir. Ayrıca, Monroe doktrininin sınırlayıcı güvenlik stratejisi çizdiği de bilinmektedir. Bir diğer ifadeyle, Monroe Doktrini ABD’nin benimsediği “yalnızcılık” politikasının doktrin haline gelmesi olarak ifade edilebilir (Armaoğlu, 2010: 996). ABD’nin izolasyonu şeklinde görülen bu doktrinle ABD çıkar alanı olan Güney Amerika, Atlas ve Pasifik Okyanusu’ndaki adalar gibi bölgelere dokunulmaması hususunda çıkarlarını garantilemek istemiştir (Akçay ve Akbal, 2013: 10).

Armaoğlu (2010) Monroe Doktrini ile ABD’nin izlediği politikayı şöyle özetlemiştir:

- a) ABD Latin Amerika üzerinde iktisadi ve siyasi nüfuz kazanmıştır.
- b) Latin Amerika ABD’nin çıkar bölgesi olarak nitelendirilmiştir.
- c) Avrupa kıtadan uzaklaştırılmış ABD’nin nüfuzu kurulmuştur.

Öte yandan, yalnızcılık politikası ABD’nin kendi içine kapandığı pasif bir hal olarak görülmemelidir. 1900’lü yıllara dek ABD’nin esir düşen Amerikalı denizcileri

kurtarmak gibi gerekçelerle farklı ülkelerde birçok askerî müdahale yaptığı bilinmektedir.

3.1.2. Truman Doktrini

Truman Doktrini, Harry Truman'ın 4 Mart 1947 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım vaadi vesilesiyle ilan edilmiştir. (Tekeli ve İlkin, 2004: 402). Tarihsel olarak Truman doktrinin çıkış tarihi II. Dünya Savaşı sonrasına denk gelir. II. Dünya Savaşı, dünya çağında ciddi bir yıkıma sebep olmuştur, özellikle Avrupa ciddi oranda zarar görmüştür. ABD ve Sovyetler Birliği 1945 sonrası gücünü pekiştirmek amacıyla kendilerine taraftar bulmak istemiş, yakın ilişki kurdukları devletlere destek vermişlerdir. Bu desteğin amacı az gelişmiş ülkeleri yardım adı altında denetleme isteği olmuştur (Akkor, 2017:1).

Başkan Truman Savaş sonrası yaptığı konuşmasında, Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlıklarının tehlikede olduğunu ve ABD'nin bu devletlere yardım etmemesi halinde gerek Türkiye'de ve gerekse Yunanistan'da totaliter bir rejim kurulacağını ve insanların özgürlüklerini yitireceğini ifade etmiştir. ABD'nin ulusal güvenliğinin uluslararası barışla bağlantılı olduğunu bu sebeple bu ülkelerdeki insanların özgür yaşamaları ve ulusal bütünlüklerini korumaları için ABD'nin ülkelere ilk olarak ekonomik yardım yapmasının gerekli olduğunun altı çizilmiştir. (Edwards, 1989).

12 Mart 1947'de Başkan Truman tarafından yapılan konuşmada başkan Kongre'den üç istekte bulunmuştur. Bu isteklerin ilki Türkiye ve Yunanistan'a yardım etmek maksadıyla 1948'e kadar yürürlükte olmak gerekçesiyle 400 milyon dolarlık bütçe, diğeri Türkiye ve Yunanistan'a Amerikan askeri personelinin gönderilmesi ve bir diğeri ise Türk ve Yunan personellerinden seçilecek olanların ABD'de eğitilmesiydi (Armaoğlu, 1991).

Başkan Truman'ın istekleri Kongre'de değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonrası Yunanistan'a ve Türkiye'ye askeri uzmanlar gönderme ve 400 milyon dolar yardım kararı çıkmıştır. Bu karar, 22 Nisan 1947 tarihinde kabul edilmiştir (Akkor, 2017: 9).

Başkan Truman, 12 Mart 1947 tarihinde "Özgür dünyanın halkına yardım etmek ABD'nin en önemli politikası olmalıdır" (Baharçiçek, 2004: 66-67) ifadesini

kullanarak, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin Sovyetlere karşı verdikleri mücadelede ABD tarafından destekleneceğini resmen ilan etmiştir. Truman Doktrinini ile ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı uygulamalarını frenlemek için "yardım" gibi geçici nitelikli bir yönetime ilave olarak, askeri ittifaklar da oluşturma yoluna gitmiştir.

Askeri yardım vaadi ile ilan edilen Truman Doktrini'nde yer alan bütün yardımlar dâhil Türkiye'nin ABD'den aldığı yardım tutarı 152,5 milyon doları bulmuştur. Bu miktarın 147,5 milyon doları hava, kara ve deniz kuvvetlerinin modernize edilmesinde kullanılmış geri kalan kısmı da yol yapım çalışmaları için değerlendirilmiştir (Oran, 2003: 534 – 535).

Truman Doktrini ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) genişleme hedefine yönelik geliştirdiği bir doktrin olarak bilinir (Akçay ve Akbal, 2013: 16). ABD; Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet tehdidinden korunmasını sağlamak maksadıyla Truman Doktrinini gündeme getirmiştir. Truman Doktrini kapsamında Marshall fonu oluşturulmuş ve bu fonun ardından dünyanın yeni bir uluslararası denge sistemine girdiğini söylemek mümkündür. İki kutuplu dünyada taraflar ABD ve müttefikleri ile SSCB ve müttefikleri olarak yer almaktaydı.

Marshall Yardımları Sovyetlere karşı ülkelerin ABD'ye ekonomik boyutta bağımlı olmasının başlangıcı olmuştur. Bu bağımlılık sonraki dönemlerde adı geçen ülkelerin oluşturmak istediği güvenlik stratejilerinin ABD'ye paralel biçimde gerçekleşmesine de yol açmıştır.

Truman Doktrini, savaş bitiminde İngiltere'nin Avrupa'dan çekilmesi ile birlikte, ABD'nin Monroe Doktrini gereğince uzak durmuş olduğu Avrupa'ya girişinin belgesi olarak kabul edilmektedir. Coğrafi olarak, Türkiye ve Yunanistan ABD için önemli olduğu bilinmektedir. Bu ülkeler Sovyet etkisinin güneye yayılma eylemini engellemek için önemli rolü olan bir coğrafyaya sahip olarak görülmektedir.

Sonuç olarak Amerikan Başkanı Truman Doktrini kapsamında Yunanistan ve Türkiye dışında Avrupa'ya yardım etmek istememiştir. Yapılan bu destek Türk-Amerikan ilişkilerinde ve ABD'nin Avrupa politikalarında önemli bir yere sahiptir.

3.1.3. Eisenhower Doktrini

Eisenhower doktrinin ortaya çıkış koşullarına bakmak doktrini anlamak açısından önemlidir. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya politikasında önemli bir güç olmuştur. Soğuk Savaş yıllarında, ABD, Sovyetler Birliği'nin karşısında ikinci bir güç olmuş, böylece iki kutuplu bir sistem meydana gelmiştir.

Bilindiği üzere, 1950'li yıllara gelindiğinde, dünyada dengeler değişmişti. ABD gücünü kanıtlamış, kendini dünyaya kabul ettirmişti. Ancak "Sovyet faktörü" de etkin bir konumdaydı, ABD Sovyet Rusya'yı göz ardı ederek davranmak istememiştir. Öte yandan, Eisenhower doktrini ortaya çıktığında Ortadoğu bölgesinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ortadoğu'da yaşanan ilk önemli olay Süveyş krizi olmuştur. Süveyş Kanalı, Ortadoğu'ya stratejik önemini veren en önemli bölgelerden biridir. Bölge, Ümit Burnu'nun Batılılarca kullanılmasıyla ticari önemini bir miktar kaybetse de Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla önemini yeniden kazanmıştır. Kanal, özellikle petrol geçişinde kullanıldığı için, petrolün Batı'ya taşınmasında önemli bir geçiş merkezi olmuştur (Çetinkaya, 2019: 4). Süveyş Kanalı'nın Nasır eliyle millileştirilmesine karşın Fransa, İsrail ve İngiltere'nin müşterek saldırısı, ABD'nin destek vermemesi sonucu başarılı olmamıştır. Böylelikle ABD, bölgedeki iki rakibini tasfiye etmede mühim bir avantaj elde etmiştir (Gerger, 2012: 286).

Diğer önemli olay ise Bağdat Paktı ile ilgilidir. Bu pakt Sovyetlerin güneye yani sıcak denizlere inmesine mâni olacak bir set niteliğindedir. Bu paktın oluşturulmasında ABD dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in öncülüğü söz konusudur (Çetinkaya, 2019: 6). Ancak, Pakt'ın Ortadoğu'da oluşturduğu tesir beklenenin tam aksi olmuştur. Pakt ile birleştirilmek istenen Ortadoğu'da bir belirsizlik söz konusu olmuştur.

Bilindiği üzere, ABD Başkanı Truman döneminde gerçekleşen en mühim politika Sovyetleri çevreleme politikası (containment policy) olmuştur. Sovyetler Birliği'nin yayılmasına karşı güdülen bu politika kısmen başarı sağlayabilmiştir. Ancak Amerikan halkı çevreleme politikasıyla ilgili hayal kırıklıklarına sahip olmuştur. Eisenhower doktrininin çıkış koşullarında önemli olan bir diğer faktör Arap milliyetçiliğidir. Bu dönemde, Sovyet tehdidinin yanına bir de Ortadoğu'da artan Arap milliyetçiliği söz konusudur. Radikal milliyetçilik seli bütün Arap dünyasına etki etmiştir. ABD güvenlik stratejilerinde başlıca amaç; bölge petrolünün Avrupa'ya

akması ve Batı tarafından denetiminin devam ettirilmesi ve Sovyet Blok'una kapalı tutulmasının sürdürülmesi olmuştur. Üçüncü olarak; Amerikan desteğine olan güvenlerini taze tutmaları gereği vurgulanmıştır (Gerger, 2012: 149-150).

1957 yılında yaptığı konuşmasında Başkan Eisenhower, Kongre'den Ortadoğu'ya askeri ve mali yardımda ve gerekirse askeri müdahalede bulunma yetkisi tanıyan bir kanun istemiştir. Bunun temel nedeni, Arapların komünizme karşı koymalarına yardım etmek isteği olarak bilinmektedir. Eisenhower Doktrini olarak bilinen bu yasa tasarısı, Kongre tarafından küçük değişikliklerle kabul edilmiştir ve Başkan tarafından imzalanarak Mart 1957'de yürürlüğe girmiştir. Başkan Eisenhower Kongre'den şu hususlar ile ilgili yetki istemiştir (Armaoğlu, 2012: 609- 610):

- a) Ortadoğu ülkelerine ekonomik olarak desteklemek.
- b) Talep eden ülkelere askeri yardım yapmak.
- c) Adı geçen ülkelerin talep etmesi koşuluyla, komünizmin kontrolünde olan bir ülkeden gelecek silahlı saldırılar karşısında Amerikan silahlı kuvvetlerini kullanmak

Eisenhower Doktrini Ortadoğu'da ilk olarak Ürdün'de uygulanmıştır. Ülke içerisinde kaosu da giderek yükselmesi nedeniyle CIA vasıtasıyla ABD'den yardım talep etmiştir. "Ürdün'ün özgürlüğünün" sağlanması amacıyla ABD, Ürdün Kralı'na içerisinde 10 milyon dolar olan bir yardım paketi göndermiştir. Amerikalı yetkililer, Ürdün'ün, komünizmin tehlikesi altında olduğunu bu yüzden yaşanan bu kriz nedeni ile Eisenhower Doktrininin çerçevesi içine girdiğini açıklamışlardır (Gerger, 2012: 159). Doktrinin diğer bir hedef ülkesi Suriye olmuştur. ABD, komünizm tehlikesini sezmiştir ve Suriye'ye bir müdahale gerekliliğini öngörmüştür.

Eisenhower doktrini ile ilişki kurulan bir diğer ülkenin Lübnan olduğu bilinmektedir. Lübnan, Eisenhower Doktrini sonrası Amerikan yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. 4 Kasım 1958 tarihli "Yakın Doğu'yla ilgili ABD Politikası" başlıklı Ulusal Güvenlik Belgesi, Amerika'nın bu bölgeye yaklaşımının bir özeti biçiminde okunabilir. Bahsi geçen belgeye göre, Batı'nın radikal Arap milliyetçiliğiyle karşı karşıya gelmesi sonucunda Sovyetler Birliği'ne bölgeye milliyetçilerin dostu şeklinde girme olanağı vermiştir.

Eisenhower Doktrini iki açıdan Amerikan dış politikası bakımından önemli olmuştur. Birincisi, Amerika'nın Ortadoğu'yla bağlantı sahasını bir hayli genişletmiştir. Eisenhower Doktrini, Ortadoğu'yu tamamen kapsamıştır ve Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması ile bölgedeki ülkelerin komünizme karşı savunulmasını amaçlamıştır. ABD, Ortadoğu'ya ilgisini Truman Doktrini'yle göstermiş olsa da Truman Doktrini Türkiye'ye ve Yunanistan'a askeri yardımda bulunulmasını öngörmüştür. Eisenhower Doktrini tüm Ortadoğu'yu kapsamıştır.

Diğer yandan, Türkiye Doktrine, 22 Mart 1957'de yayımlanan bir bildiriyle katılmıştır (Çetinkaya, 2019: 10). Adnan Menderes, Eisenhower Doktrini'nin kalkını altında Türkiye'nin Ortadoğu'da egemen bir rol oynayabileceğine inanmıştır. Ankara'nın benimsediği doktrinin Türkiye açısından önemli sonuçları olmuştur. Türkiye'ye verilen Amerikan askeri yardımları arttırılmıştır. Türkiye, doktrini benimsemeyen Arap ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde gerilimli bir sürece girmiştir. Türkiye ilk kez topraklarındaki Amerikan üslerinin NATO amaçları dışında, kullanılmasına müsaade etmiştir (Çetinkaya, 2019: 11).

3.1.4. Guam Doktrini

Guam Doktrini Nixon Doktrini olarak da bilinmektedir. Başkan Richard Nixon'ın ABD'ye bağlı özerk bir bölge olan Guam adasında Vietnam Savaşı ile ilgili gerçekleştirdiği basın toplantısı vasıtasıyla bütün dünyaya deklare edilen bu doktrinin temel hedefi "Sıcak savaşa hayır, ancak ben nükleer gücüm." şeklinde deklare etmek suretiyle kontrolü elden bırakmamak olmuştur (Önder, 2020: 33).

Tarihsel süreç içerisinde Nixon doktrininin oluşma koşullarına bakıldığında İngiltere faktörü önemli bir yere sahiptir. İngiltere, II. Dünya Savaşı'nın ardından bölgedeki gücünü kaybetmeye başlamıştır. 1960'ların ortalarından itibaren İngiltere Körfez'i terk etmeye başlamıştır. İngilizlerin bölgeyi terk etmeye başladığı bir zamanda ABD'de başkan seçilen Nixon dış politikada Körfez Bölgesi'ne önem vermiştir.

1969'da ABD Başkanı seçilen Nixon, dış politikada büyük değişimlere imza atmış ve önceden farklı bir siyaset takip etmiştir. Bu dönemde Körfez'de Komünist etkisinin yayılmasını engellemek Nixon'ın öncelikleri arasında yer almıştır. Nixon, Başkan seçildikten sonra dış politikada değişim sürecini başlatmıştır. Nixon döneminde

İngilizlerin Körfez'i terk etmesi, 1973 Petrol krizi gibi önemli olaylar meydana gelmiştir. Başkan Nixon 1969 yılında Guam Adası'nda yaptığı konuşmasında tarihe Nixon Doktrini olarak geçen yeni güvenlik programını açıklamıştır.

Başkan Nixon, ABD'nin uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan bütün mükellefiyetlerini yerine getireceğini vurgulamıştır. Ayrıca Nixon, ABD'nin müttefik olduğu devletlere veya çıkarları açısından önemli olan ülkelere karşı herhangi bir nükleer tehdit oluşursa, bu ülkelere yönelik nükleer koruma sağlayacaklarının sözünü vermiştir. ABD Nixon Doktrini çerçevesinde sadece Vietnam'da hareket etmemiş, Tayland gibi komünist saldırganlığa maruz kalan Asya ülkelerinde de bu doktrini uygulamıştır. Nixon Doktrininin bir ayağı da Basra Körfezi'ni kapsamıştır. Nixon yönetimi Körfez'de yıkıcı bir savaştan yana olmamıştır.

Son tahlilde bu doktrin, uluslararası problemlerin silahla değil, müzakereler yoluyla çözümü gibi ilkelere dayalı bir doktrin olarak kabul edilmektedir. Nixon, ABD'nin çevreleme politikasına Çin'i dâhil etmiş ve dengeleme politikasını, ABD dış politikasına kazandırmıştır.

3.1.5. Carter Doktrini

ABD'de 1976 yılında yapılan seçimleri Jimmy Carter kazanmıştır. Carter, dış politikasının merkezine “insan hukukuna ve haklarına saygı” prensibini koyacağını deklare etmiştir.

Jimmy Carter'ın başkanlık yaptığı dönem, dünya siyasetinde yumuşama (*detant*) adı verilen, 1969-1989 seneleri arası döneme denk gelmiştir. Bu yıllarda Soğuk Savaş tarafları arasında görece daha barışçıl bir siyaset izlenmeye başlanmıştır. Bu yıllarda, Amerikan politikasında insan hakları söylemi, dış politikada yer etmiş, Güney Afrika gibi devletlere bu hususta baskı yapılmıştır. İnsan hakları ihlali yapan ülkelere Amerika'nın yardım yapmamasını öngören yasalar gündeme gelmiştir. Bu dönemde, ABD çıkarlarını doğrudan askeri baskılar yerine ekonomik ve politik araçlar ile savunma yoluna gitmiştir (Bostanoğlu, 2008: 305).

Bu yaklaşıma tezat bir biçimde, 1980'de Carter, Carter Doktrini diye anılacak şu strateji açıklamasını yapmıştır (Gerger, 2012: 386):

“Bir dış gücün Basra Körfezi bölgesinin denetimini ele geçirmek için yapmış olduğu herhangi bir girişimi, ABD’nin yaşamsal çıkarlarına karşı bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir tecavüz, askeri gücü de içermek üzere, her araç kullanılarak geri püskürtülecektir.”

Carter Doktrini döneminde Ortadoğu’da çalkantılı yıllar yaşanmıştır. İran cephesinde 1979 senesinde Şah, ülkeden kaçmıştır ve İmam Humeyni’nin yeni hükümet kurmasıyla, Ortadoğu Bölgesi’nde dengeler değişmiştir. 1979 yılında Sovyetler Birliği Afganistan’ı işgal etmiştir (Gerger, 2012: 385). 1980 yılında ise Türkiye askeri bir darbe yaşamıştır. 1970’li yıllarda bölgedeki bir diğer kriz İsrail ve Filistin arasında yaşanmıştır. Bu yıllarda İsrail, Filistinin gerilla örgütlerine karşı dünya genelinde savaş açmıştır. Başkan Carter Arap-İsrail çatışmasında, Ortadoğu ile ilgili ilk politikası Filistinliler için bir “yurt” oluşturulmasının gerekliliğini kabul etmektir. Ancak bunun karşılığında Filistin Kurtuluş Örgütü’nün İsrail’in yönetimini kabul etmesi talebini dile getirmiştir. Esas hedef ise Filistin’e sahip olduğu haklarını geri veriyormuş gibi görünerek İsrail’in varlığının tanınmasını sağlamaktır.

Sonuç olarak Carter Doktrini’nin ilan edilmesinde kilit öneme sahip iki olay olarak 1979’de İran’da İslam Devrimi’nin gerçekleşmesi ve Sovyet Rusya’nın Afganistan’ı işgali gösterilebilir. Carter’ın en büyük başarısı Camp David’de Mısır ile İsrail arasında imzalanan barış anlaşmasının mimarı olmasıdır (Bostanoğlu, 2008: 308). Sonuç olarak döneme ait şu değerlendirme yapılabilir: Cumhuriyetçi olarak nitelendirilen Başkan Eisenhower katı bir dış politika izlemiştir. Ancak, Demokrat olarak nitelendirilen Başkan Carter ise insan haklarının ön planda tutulduğu bir politika izlemiştir.

3.1.6. Reagan Doktrini

Başkan Ronald Reagan’ın 1985 yılında yapmış olduğu konuşmada açıkladığı doktrine göre ABD’nin anti-komünist hareketleri destekleyeceğini ilan etmiştir. Anti-komünist kişiliğiyle tanınan Reagan 1981-1989 yıllarındaki başkanlık dönemi boyunca bu görüşünü Amerikan siyasetine de yansıtmıştır.

Reagan yönetime geçtiğinde hem hızlı değişim sağlamayı hem de gelenekleri korumayı hedeflemiştir. 1980’lerde “Reagan Doktrini” olarak bilinen doktrinin özünde

sadece müdahaleye karşı müdahalenin hukuka uygun olmadığı aynı zamanda terörizme karşı, BM Antlaşması'yla bütünleştiğine inandıkları self determinasyon, insan hakları ve en önemlisi demokrasi için de kuvvet kullanılmasının gereği vurgulanmıştır.

Reagan Doktrini Üçüncü Dünya ülkeleri ile ilişkilerde temel alınmıştır. Üçüncü Dünya ülkelerinde komünist yayılmanın engellenmesi ana amaçtır. Doktrinin amacı komünizmin yayılmasını önlemek, komünizm tehlikesi olan yerlere ekonomik ve askeri destek vermektir. Reagan'ın başkanlık dönemi boyunca birçok ülkede darbeler gerçekleşmiştir. ABD, Filipinler 'de antikomünist fakat otoriter olan rejimi desteklemeyi bırakıp bu ülkedeki demokratikleşme oluşumuna destek vermiştir.

1989 yılında gerçekleştirilen Panama müdahalesi Reagan Doktrini'nin tipik bir örneğidir. Reagan Doktrini'ne göre hükümetler yönettikleri halkın rızasına dayanarak ve onların haklarını koruyarak meşruiyet kazanırlar. Aralık 1989'da ABD büyük askeri ve sivil kayıplar vererek Panama'yı işgal etmiştir. ABD işgali ülkedeki Amerikan vatandaşlarına karşı yapılan şiddet eylemleri sebebiyle gerçekleştirdiğini açıklamış, ayrıca Panama'ya demokrasi getirmenin de hedeflediğini belirtmiştir (Batır, 2011: 121).

Öte yandan, Reagan'ın politikalarını uygularken, milli güvenlik stratejilerini oluşturmada klasik güvenlik parametrelerinin yanında, ilahi bilgiler doğrultusunda hareket etmesi ve İncil'de yer alan kıyamet günü ile ilgili kısımları, olacakların tahmini olarak görmesi gibi tercihler, Reagan döneminde oluşturulan ABD Güvenlik Stratejisi'nin dini kriterlerden etkilendiği izlenimini vermiştir (Şivgin, 2007: 69).

3.1.7. Bush Doktrini

Reagan'dan sonra George H. W. Bush başkanlık koltuğuna oturmuştur. Daha sonra Clinton, sonrasında ise George W. Bush ABD Başkanı olarak seçilmiştir. George H. W. Bush zamanında geliştirilen en önemli güvenlik stratejisi, Irak'ın Kuveyt işgalini sona erdirmek için ABD ve müttefiklerinin Kuveyt'e asker çıkartarak Kuveyt'in kurtarılmasını ve sonrasında ABD askeri gücünün Orta Doğu'da kalmasını sağlamak olmuştur.

Bush Doktrini 11 Eylül terör olaylarından sonra ABD Başkanı George W. Bush'un 17 Eylül 2002 tarihinde açıkladığı ulusal güvenlik stratejisinde önleyici meşru müdafaa olarak nitelendirilen doktrindir. Bush Yönetimi'nin Ulusal Güvenlik Belgesi

Bill Clinton yönetiminin politikalarının tekrarı olarak görülmüştür. Ancak arada bir fark olduğu da vurgulanmıştır. O da önceki yönetimler, çok taraflılığa (multilateralism) öncelik verirken, Bush ve ekibinin tek taraflılık (unilateralism) ve önleyici müdahale (pre-emptive strike) kavramlarını dış politika araçları olarak görmüş olmalarıdır (Efegil, 2008: 104).

Önleyici meşru savunma 11 Eylül terör olaylarından sonra Bush yönetimi tarafından güvenliğe karşı geliştirilen yeni strateji olarak bilinmektedir. 11 Eylül saldırısı ile tek taraflılığı ön plana alan önleyici kuvvet kullanımı politikası benimsenmiştir (Aksoy, 2006: 2-5).

Bush'a göre, ABD'nin politikası, farklı ülkelerde olan zulmü sonlandırmak adına demokratik hareketlerin ve kurumların gelişmesine çalışmak olarak belirlenmiştir. Bu durum, Amerikan yönetimi için adeta bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bush yönetimi, uluslararası terörizmle mücadele kapsamında, ABD'ye veya müttefiklerine karşı yapılacak saldırı halinde cevap vereceklerini belirtmiştir (Efegil, 2008: 110).

ABD yetkilileri, 11 Eylül terör olayları sonrası çevreleme ve caydırıcılık stratejilerini terk ederek önleyici kuvvet kullanımı vasıtasıyla mutlak bir kontrole geçtiğini açıklamıştır. Sonuç olarak, Bush yönetimi, ben-merkezli ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için realist bir dış politika anlayışını sürdürmeyi tercih etmiştir (Ağır, 2007: 80)

ABD Başkanı	Görev Yılları	Partisi	Doktrin
James Monroe	1817-1825	Demokrat&Cumhuriyetçi	Monroe Doktrini
Harry Truman	1945-1953	Demokrat	Truman Doktrini
Dwight Eisenhower	1953-1961	Cumhuriyetçi	Eisenhower Doktrini
Richard Nixon	1969-1974	Cumhuriyetçi	Guam/Nixon Doktrini
Jimmy Carter	1977-1981	Demokrat	Carter Doktrini

Ronald Reagan	1981-1989	Cumhuriyetçi	Reagan Doktrini
George W. Bush	2001-2009	Cumhuriyetçi	Bush Doktrini

Tablo1: ABD Başkanları, Doktrinleri, Görev Yılları ve Siyasi Kimlikleri

Tabloya bakıldığı zaman doktrin ilan eden ABD başkanlarının Jimmy Carter ve James Monroe hariç ortalama sekiz yıl görevde kaldıkları görülmektedir. Kronolojik olarak bakıldığında ise her gelen ABD başkanı doktrin yayınlamamıştır. 1825 yılı ile 1945 yılları arasında doktrinler yayınlanmamıştır. 1945 yılı sonrasında yayınlanan doktrinlerin tarihsel yakınlığı ise dikkat çekmektedir. Ayrıca uluslararası hukuk çalışmalarında ABD'nin güvenlik doktrinleri ve ulusal güvenlik anlayışının önemli bir yer tuttuğu dikkate alınacak olursa ABD başkanlarının siyasi kimlikleri ve yayınladıkları doktrinlerde bu kimlikleri görmek dünya tarihi açısından da önem arz etmektedir. Doktrin yayınlayan ABD başkanlarından 4 tanesi Cumhuriyetçi kimliği ile ön plana çıkarken 2'si Demokrat kimliği ile ön plana çıkmaktadır. James Monroe ise hem demokrat hemde cumhuriyetçi kimliği ile ön plana çıkmaktadır. İncelenen bu doktrinlerin ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda şekillendiğinde su götürmez bir gerçektir.

3.2. ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Tarihsel ve Nitel Analizi

ABD'nin ulusal güvenlik doktrinlerinin tarihsel analizi göstermektedir ki, ülkenin ulusal güvenlik stratejisi salt askeri dinamikler ile değil, askeri boyutuna ilaveten ekonomik, sosyal, politik, ekolojik ve insan haklarına yönelik boyutları da olan bir kavram olarak ele alınabilir.

Dünyaya hâkim olan kuvvetler bu hâkimiyetlerini üç evrede yaşarlar. Bunlardan ilki tam olarak medenileşmemiş barbarlık, diğeri medenileşme ve bir diğeryse çöküş evresidir. Avrupa 16. yüzyılda barbar olarak kabul edilir iken 18 ve 19. yüzyıllarda medeni hale gelmiş, 20. yüzyılda ise çöküş evresine girmiştir. ABD ise kendi kuvvetinin ilk evresi olan barbarlık aşamasındadır. Henüz tam olarak medenileşmemiş, bundan dolayı da çöküş dönemine de geçememiştir (Friedman, 2009: 52). Medeni düzeye geçmek ve ulusal güvenliklerini muhafaza etmek maksadıyla yapılan planlar doktrinler aracılığıyla açıklanmaktadır. Başkanlarının ismiyle anılan ABD doktrinleri o

dönemlerin politikalarını ortaya koyan temel belgelerdir. ABD’de 1732 yılından bu zamana kadar 45 devlet başkanı görev yapmıştır (Önder, 2020: 30-31).

ABD başkanlarının adlarıyla anılan doktrinlerden ilki Monroe Doktrinidir. Bu doktrinin esas temaları problemlerden izole olma, çekiniklik ve karışmazlıktır. Avrupa’da yaşanan din savaşlarında taraf tutmamak, olaylara karışmamak, müdahalede bulunmamak şeklinde ortaya konan bu doktrin 1. Dünya Savaşı’na kadar bir bakıma ABD’nin esas politikası olmuştur. 1. Dünya Savaşı bütün büyük güçleri ve esasında Hollanda, İspanya, İsviçre ve üç İskandinavya ülkesi dışında bütün Avrupa devletlerini kapsamıştır. Denizaşırı dünyadan askeri birlikler ilk kez kendi bölgelerinden dışarı faaliyet göstermeye ve savaşmaya gönderilmek mecburiyetinde kalmışlardır (Hobsbawm, 2006: 28). Bu savaşın neden olduğu büyük felaketler ABD’nin başka büyük bir savaşa engel olmak için doktrinsel değişikliğe gitmesine neden olmuş, Wilson Prensipleri olarak tarihte yerini alacak bu yeni doktrinle karışmazlık ve çekiniklik yerini şekillendirmeye bırakacaktır (Önder, 2020: 30-31).

Ard arda gelen iki büyük dünya savaşı arasındaki dönemin dünya sistemi, birinci savaşı kazananların, kaybedenleri hizaya sokma gayretleriyle geçen bir dönem olmuştur. İmparatorlukların yıkılması neticesinde Avrupa kıtasının tekrardan şekillendirilmesi aşamasında ortaya çıkan güç savaşları birbirini takip eden iki büyük dünya savaşını ortaya çıkarmıştır. Çok ağır hükümler içeren anlaşmalar kaybeden ülkelerin tamamına imzalatılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun imzaladığı ve boyun eğdiği; fakat Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk milleti ve onun bağrından çıkmış Türk Silahlı Kuvvetleri’nin göstermiş olduğu Millî Mücadele aracılığıyla yırtıp attığı Sevr Antlaşması gibi diğer antlaşmalar, yani, Macaristan ile Trianon, Avusturya ile St. Germain Bulgaristan ile Neuilly ve Almanya ile Versay antlaşmaları da kaybeden ülkeleri siyasi, ekonomik, askeri ve politik bakımdan çökerten antlaşmalardı. Başta Almanya olmak üzere kaybeden ülkelerin yaşamış olduğu bu hoşnutsuzluk, o ülkelerde Nazizm ve Faşizm gibi taşkın uç politikalar ile Mussolini ve Hitler gibi yenedünya savaşının esas nedenleri olarak sayılabilecek faşizan siyasetçilerin yeşermesine neden olmuştur (Önder, 2020: 31).

ABD, bu dönemlerde yeni bir dünya savaşına engel olmanın çaresinin tüm ulusların beraber hareket etmesini sağlamaktan geçtiğini düşünüyordu. Bu nedenle bu

dönemlerde şekillendirici bir ABD dış politikasının olduğundan bahsedilebilir. Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson bu esas fikir bağlamında Milletler Cemiyeti'nin tesis edilmesini istiyordu ve tarihin ilk uluslararası örgütü birbirini takip eden iki dünya savaşı arasındaki zamanın en temel aktörü olarak uluslararası arenadaki yerini almıştı. Fakat ABD Kongresi Kasım 1919, Ocak 1920 ve Mart 1920'de gerçekleştirilen üç oylamada da bu antlaşma ile temeli atılan Milletler Cemiyeti'ne ve Versay Antlaşmasına onay vermemiştir. Kongrenin umursamama, çekiniklik ve izole olma politikalarının devam etmesini talep etmesi nedeniyle ABD'nin üye olmadığı bu uluslararası örgüt, kendisinden beklenen esas görevi, yani yeni bir dünya savaşına engel olma görevini yerine getirmekte çektiği zorluklar nedeniyle fonksiyonunu yitirmiştir. Milletler Cemiyeti'nin herhangi bir silahlı kuvveti yoktu ve dünya liderliğini arzulayan ABD, bu örgüte üye olmaktan uzak durmuştu. Artık yeni bir savaş kaçınılmaz hale gelmişti ve ikincisi ilkinden çok daha etkili bir şekilde dünyayı sarsmıştı. Bir bakımdan birinci savaşın devamı olan 2. Dünya Savaşı'nın akabinde ise bu defa yeni bir uluslararası örgüt, yani Birleşmiş Milletler (BM) aracılığıyla yeni bir dünya savaşına engel olma gayreti başlayacaktı. ABD bu defa BM'ye üye olmuş ve savaşın kazanan diğer taraflarıyla, yani Fransa, Çin, İngiltere ve Sovyetler Birliği ile beraber BM Güvenlik Konseyi'nde veto gücünü ve daimî üyeliği kazanmıştır. İdealizm ise bu dönemin esas düşüncesi olmuştur.

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden Sovyetler Birliği'nin yıkıldığı 1991 yılına dek devam eden bu dönemin başında ABD'nin dağılan Milletler Cemiyeti yerine BM örgütünü kurma ve dünyayı kurulan bu yeni örgüt vasıtasıyla biçimlendirme gayretlerine şahit olunmaktadır. İngiltere Başbakanı Winston Churchill ile birlikte ABD Başkanı Roosevelt'in gayretleriyle tesis edilen BM, kendisine karşı yapılan pek çok haklı eleştiriye karşın, yeni bir dünya savaşına engel olmada başarılı olabilmıştır. Diğer taraftan dünyanın iki kutupluluğa dönüştürülmesine, her iki tarafın sıcak savaşa girmese de soğuk savaşla yaptıkları mücadeleye ve nükleer silahlanmaya karşı koyamamıştır. Nazizm'e ve Faşizm'e karşı beraber hareket eden ve bu taşkın politik fikirleri ortadan kaldıran komünist ve kapitalist ülkeler, soğuk savaş döneminde birbiriyle mücadele eder duruma gelmişlerdir. Realizm, tekrardan bu dönemin esas düşüncesi olmuştur (Önder, 2020: 32).

Sovyetler Birliği'nin dağılması hem yeni bir dünya düzeninin oluşmasına hem de soğuk savaşın bitmesine neden olmuştur. Çift kutupluluk nihayete ermiştir. Dünyada tekrardan bir idealizm r zg rı hissedilmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren bazı yazarlara göre tek kutuplu, bazı yazarlara göre ise kutupsuz bir dünya sisteminin hâkim olacağı d ş n lmekteydi. Yıllardır süren soğuk savaşın, karşılıklı güvensizlik ve korku politikaları yerini refah seviyesi yüksek bir dünyaya bırakabilecek miydi?  tekileştirilme politikalarının geçerliliğini kaybettiği, karşılıklı düşmanlığın olmadığı bir dünyaya ABD'nin ayak uydurması bekleniyordu, ancak bu hiç de kolay olmayacaktı.

Tarihsel süreçte, Monroe doktrininden günümüze ABD gerek askeri gerekse ekonomik dinamikleri ön plana alarak doktrinler geliştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı dönemi ABD'nin sert güç kullanımıının kurumsallaştığı yıllar olarak bilinmektedir. ABD, Soğuk Savaş yılları boyunca komünizmle mücadele söylemi üstünden bir güvenlik stratejisi izlemiştir. Soğuk Savaş'ın bitişi ile uluslararası siyasette egemen aktör konumuna yükselen ABD ulusal güvenlik politikalarında daha bağımsız ve tek taraflı adımlar atmaya başlamıştır. Bu noktada, güvenlik söylemi de değişmiştir ve komünizmi tehdit olarak görmenin ardından, Sovyet ve Komünist tehlikesi yerini "Haydut Devlet" (Rogue State) tehdidine bırakmıştır (Akçay ve Akbal, 2013: 18).

Geçmişten günümüze ABD güvenlik söyleminin demokrasi, temel hak ve özgürlükler gibi tezleri ile desteklendiği bilinmektedir. 1945 sonrası Amerikan güvenlik söylemi, temel olarak Sovyetler Birliği ve komünizmi hedeflemiştir. Bu bağlamda ülke, komünist ideoloji tehdidinde gördüğü ülkeleri "korumak" adına doktrinler belirlemiştir askeri ve ekonomik yardımlar sağlamıştır.

ABD'nin 1914-1918 yılları ve 1939-1945 yılları arasındaki sıcak savaş zamanlarındaki doktrini, temel düşünce akımı olarak realizm çerçevesinde değerlendirildiğinde, silah kuvvetiyle bütün dünyaya kendi gücünü kabul ettirmek biçiminde ortaya çıkmıştır. Kısmen Asya kıtası ve neredeyse tüm Avrupa kıtası bu iki katastrofik savaş sonucunda kıyıma uğramıştır. Yapılan her iki savaşta da ülkesine doğrudan yapılmış herhangi bir saldırı olmaması, ABD'nin sıcak savaş dönemi neticesinde 1950'li yıllarda itibaren başlayıp ve 1991 yılında SSCB'nin yıkılışına kadar

süregelen soğuk savaş döneminin lider ve başat aktörlerinden biri olmasının esas nedenlerinden biridir.

Bu aşamada, dünyanın değişik bölgelerinde bazen şekillendirici, bazen de kontrolcü politikalar aracılığıyla hegemonyasını sürdüren ABD'nin siyasi esas gayesi, SSCB liderliğindeki diğer blokun gelişmesine, yayılmasına ve büyümesine engel olmaktır. Bu engel olmayı çevreleme politikalarıyla hayata geçiren ABD; Yunanistan, İran ve Türkiye gibi devletlere muhtelif yardım planları ve örgüt üyelikleri aracılığıyla destekte bulunmuş ve bu ülkeleri SSCB yayılmacılığından muhafaza etmiştir. 1991 yılında başlayan ve 2001 yılına kadar devam eden tek kutuplu dünya düzeninde ABD, globalleşmenin sağladığı yararları kendi çıkarına kullanmış, komünizmin çökmesiyle beraber kapitalizmin oluşturduğu ekonomik zenginliğin dünya üzerindeki kapsayıcı, adil ve eşit paylaşımını gerçekleştirememiş ve cihadist yeni terörist örgütlerin doğmasının temel nedenlerinden birisi olmuştur.

11 Eylül saldırıları güvenlik fikrini ve tanımına önemli derecede tesir etmiştir. Bu saldırılar, ABD'de meydana gelen en büyük terör saldırıları olmasının yanı sıra, “özgür dünyanın” mühim simgelerinden biri olan Dünya Ticaret Örgütü kulelerine karşı yapılmış olarak ekonomik dünyaya da bir tehdit olarak görülmüştür.

ABD'nin güvenlik uygulamaları ve söyleminde SSCB'nin çöküşünden sonra düşman tanımlamasında ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. İlk olarak “yenidünya düzeni” söylemini benimseyen ülke, bilhassa 11 Eylül saldırılarıyla beraber yeni düşman konseptini, terörizm söylemiyle şekillendirme yoluna girmiştir. Bu doğrultuda “şer eksen” gibi ifadeler, o dönemde benimsenen Bush Doktrini'nin içinde yer almıştır

2001 yılında gerçekleşen iki dünya savaşında bile kendi topraklarında herhangi bir saldırı girişimine maruz kalmayan ABD, teröristler tarafından kaçırılan hava araçları kullanılarak, kalbine yapılan saldırılarla irkilmiş ve dünyayı yeni bir düzene yönlendirmiştir. Bir yanda ABD önderliğindeki devletler, diğer yanda ise teröre destek verdiği ileri sürülen devletlerle terörist örgütler olarak yeniden iki kutupluluğa dönüş gerçekleşmiş, neorealism politikalar terörle mücadele konseptiyle ortaya konmuş ve on yıllık neoidealizm yıkılmıştır.

2011 yılına kadar ortaya çıkan dünya düzeni sonucunda, baskıcı rejimlere ve terörizme karşı gelen halk hareketlerinin akabinde, ilk başta Arap Baharı, daha sonrasında da bütün dünyaya tesir edecek Suriye krizi ortaya çıkmıştır. ABD'nin terörle mücadele ederken bu dönemi, terörü araç yaparak mücadeleye evirmesi, terör aracılığıyla kendisine rakip olabilecek ülkeleri zayıflatmak ve kontrol etmek istemesi, dünya düzeninin çok kutupluluğa evrilmesine ve vekâlet savaşlarına neden olmuştur. Devletlerin terörle hep beraber mücadele ettiği dönem, ABD'nin kendi hegemonyasını muhafaza etmek istemesiyle ve kendi menfaat ve çıkarlarını öncelikli hale getirmesi nedeniyle sekteye uğramış; terörizm, isim ve boyut değiştirmiş ve bir insanlık suçu şeklinde tekrardan ortaya çıkmıştır. Obama ile başlayan, Trump ile devam eden yani soğuk barış döneminde, bu yenedünya sisteminde, artık yalnızca ABD değil, bölgesel ve küresel bütün kuvvetler kendi aralarında savaşmadan devlet dışı güç, organizasyon, örgüt gibi unsurları kullanmaya, kendi ülke menfaatleri için vekâletlerini savaştırmaya yani gerekirse onları birbirine düşürmeye, başlamışlardır. Soğuk barış, bölgesel güçlerin kendi bölgelerinde, küresel güçlerin ise tüm dünyada, kullandıkları birincil siyaset anlayışı olmuştur.

Soğuk barış döneminde devletlerin esas politikası;

1. Vekillerini savaştırmak,
2. Kendi aralarında mutlak çatışmadan uzak durmak ve
3. Terörü özgürlük savaşçıları ya da zorda kalmış iktidarları kullanarak kriz bölgelerine nüfuz etmek olarak hülasa edilebilir.

Bu dönemdeki en büyük problem, kriz alanlarında gerçekleşen kuvvet mücadelesi olmuştur. Kriz sahasına yakın konumda olan bölgesel güçler, kendi güvenliği için problem olabilecek tüm devlet dışı organizasyonlara müdahale etmek konusunda çekince göstermezken, küresel güçler ise kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden devlet dışı organizasyonlara gereken her türlü desteği verme konusunda geri durmamışlardır. Suriye krizi özelinde bir değerlendirme yapılırsa, ABD ve Türkiye arasında yaşanan bu vaziyet, müttefik olan devletlerin menfaatleri örtüşmediği takdirde soğuk bir barışla karşı karşıya kalabileceklerinin göstergesi olmuştur. ABD'nin politika yapımcılarının yanıldığı ve anlamakta zorluk çektiği konu, her devletin kendi bölgesindeki etkinliğinin derecelendirilmesi ve değerlendirilmesidir. İnsanlık suçu

işleyen terörist örgüt ve organizasyonlara desteği sürdürmesi ve realiteleri yok sayması ABD'nin gelecekte karşısına büyük problemler açabilme ihtimalini taşımaktadır.

ABD en büyük güç olabilir, ABD süper güç de olabilir fakat bütün devletlerin kendilerine göre sorumluluk alanları vardır. Orada, hele ki devletlerin sorumluluk alanlarındaki vatandaşlarına zarar verecek politikalar uygulanması uluslararası düzen açısından sorunlu bir durum ortaya çıkarmaktadır. Hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi gibi çağdaş dünyanın değerlerini temsil ettiğini ileri süren ABD'nin, terör ve teröre yakın örgüt ve oluşumları kendi çıkarları maksadıyla desteklemesi, bu politikalardan olumsuz bir şekilde etkilenen ve kendi emniyetinden mesul olan hiçbir devlet tarafından kabul görmemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ AÇISINDAN ABD’NİN ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ

ABD’nin ulusal güvenlik doktrinlerini uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında ele almak bu bölümün konusudur. Bu bölümde ana akım iki önemli uluslararası ilişkiler teorisi ele alınacaktır. Bunlardan ilki realizm diğeri de liberalizmdir (idealizm).

4.1. ABD’nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Ana Akım Teoriler Açısından Değerlendirilmesi

Uluslararası ilişkiler teorileri içinde realist paradigma ve liberal paradigma en köklü geçmişe sahip iki teori olarak bilinmektedir. Bu bölümde, ABD’nin Monroe Doktrini’nden Bush Doktrini’ne kadar benimsemiş olduğu güvenlik doktrinleri realist ve idealist paradigmlar ışığında ele alınacaktır. Reel-politik doktrinler başlığı altında, realizmin tarihi gelişimi ve teorik çerçevesi incelendikten sonra reel-politik doktrin kapsamında değerlendirilebilecek olan ABD ulusal güvenlik doktrinleri ele alınacaktır. Daha sonra ideal-politik doktrinler başlığı altında, idealizmin tarihi gelişimi ve teorik çerçevesi incelendikten sonra ideal-politik doktrin kapsamında değerlendirilebilecek olan ABD ulusal güvenlik doktrinleri ele alınacaktır.

4.1.1. Reel-Politik Doktrinler

Reel-politik doktrinlerin bir diğeri adı realist uluslararası ilişkiler teorisi olarak da bilinmektedir. Realist teori, uluslararası ilişkiler disiplinde, I. Dünya Savaşı’nın bitmesi ile egemen olan idealist görüşün II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesini öngörememesi sonucu geliştirilen bir teoridir. Realizm II. Dünya Savaşı’na giden süreçte idealizme tepki biçiminde doğmuştur. Realizm devletlerin davranışlarının ve uluslararası sistemin anarşik yapısının nasıl düzenli bir yapıya dönüştürebileceği tartışmasında demokratikleşme, ortak hukuk yapılanması ve bireyin rasyonelliğini vurgulayan liberal yaklaşımın bir alternatifi biçiminde ortaya çıkmıştır (Aydın, 2004: 34).

Klasik realist yaklaşıma göre, uluslararası politika da diğeri politika türleri gibi bir güç savaşıdır. Güçsüz bir devlet uluslararası siyasette etkin bir biçimde söz sahibi

olamaz. Bu bağlamda, uluslararası sistemde, öncelikli hedef güç kazanmak şeklinde ortaya çıkmaktadır ve milli çıkarı öncelemek de bu süreçte esastır (Yılmaz, 2013: 139). Çoğunlukla insanın doğasının kötü olduğunu ve güç hırsıyla hareket ederek bir güç elde etme amacı güttüğünü temel alan realizm, devletleri uluslararası arenada temel aktörler olarak görmektedir. Devletler uluslararası sistemde çıkarları kapsamında bir yol izlerler. Böylece uluslararası siyaset analizi ulusal çıkarlara indirgenerek milli çıkar ile güç arasında önemli bir ilişki kurulmaktadır (Beitz, 1979: 15-27).

Realizm; uluslararası ilişkileri devletler arasındaki güç ve çıkar savaşı olarak gördüğünden, uluslararası hukuk ve kurumların etkisi ile mümkün olan uluslararası iş birliğinin önemi noktasında kötümser bir bakış açısına sahiptirler. Realistler devletlerin temel yükümlülüğünün “uluslararası toplum” kavramına karşı olmadığını ifade etmektedirler. Realist düşünürler, savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünmüşlerdir, barışın temeli olarak silahsızlanmayı değil, savaşa hazır olmayı önererek, iyi niyete dayanan savaş problemini çözme uğraşının dünya politikasını göz ardı ettiğini de ifade etmişlerdir (Aydın, 2004: 35-36).

Realist paradigmanın üç temel ilkesi insanın doğasının kötü olduğu, devletin yüce olduğu ve uluslararası sistemde devletleri kontrol eden bir otorite aktörü bulunmamasına bağlı olarak anarşik bir yapının olduğu söylemidir. Realizm, Machiavelli’nin “amaca giden her yol mübahtır” Hobbes’un “insan insanın kurdudur” görüşlerini benimsemektedir. Uluslararası yapının temelini güç mücadelesi olarak gören realizme göre devletler üç yönlü bir güç politikasını takip etmektedir. Bunlar kendi varlığını korumaya dayalı şartlara göre gücünü genişletme politikası ile çıkarlarının örtüştüğü diğer bir devletin gücünü korumaya yönelik politika olarak bilinmektedir (Gözen, 2008: 212).

Reel politik yaklaşımın politika ve ahlak arasında kesin bir ayrım olduğuna dayanarak, devlet eylemlerini ahlâki kaygılardan bağımsız politik kararların gücün gereklerine göre ayarlanması gerektiğinin altını çizen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın Realizmin temel ilkelerini benimsediği bilinmektedir.

Monroe Doktrini reel politik doktrinler bağlamında ele alınabilir. 1823 yılında Başkan James Monroe, tarihte “Monroe Doktrini” diye anılan ve ABD’yi Avrupa’dan izole eden politikalarıyla, ABD’nin Amerika Kıtasında topraklarını genişletme fırsatı

yakalamasını sağlamıştır. Bu dönemlerde Monroe Doktrini sayesinde, Avrupa müdahalelerinden kurtulan ABD, tüm Kuzey Amerika kıtasında hâkimiyeti ele geçirmiştir. Monroe Doktrini'nin temeli, Avrupa ile Amerika'nın kalın çizgilerle birbirinden ayrılması düşüncesine dayanmaktadır (Sümer, 2008: 123). Monroe Doktrini ile ABD jeopolitik etki alanı olarak tüm Amerika kıtasını belirlemiş ve yayılmacı dış politika hedeflerine yönelmiştir. Monroe Doktrini'ni kapsamında askeri güç oluşturmaya dayanan bir güvenlik stratejisi benimsemiştir, denebilir. Reel politik yaklaşımda askeri güce büyük önem verildiği bilinmektedir.

Diğer taraftan, 1980'li yıllarda “Reagan Doktrini” olarak bilinen doktrinin ABD’de ulusal güvenlik doktrini olarak benimsendiği bilinmektedir. Reagan doktrinin özünde sadece müdahaleye karşı müdahalenin hukuka uygun olmadığı; aynı zamanda terörizme karşı, BM Antlaşması'yla bütünleştiğine inandıkları self determinasyon, insan hakları ve demokrasi için de kuvvet kullanılmasının gereği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Reagan doktrini hem reel-politik doktrinler hem de ideal-politik doktrinler bağlamında ele alınabilir. Demokrasi, self-determinasyon ve insan haklarına vurgu yapması bakımından idealizme yakın olan bu doktrin gerekirse askeri güce de başvurulabileceği düşüncesine dayandığı için reel-politik akıma da yakın olarak görülebilir, zira realizmde güç kullanımı ve gücün korunması devletler arasında önemli bir role sahiptir.

4.1.2. İdeal-Politik Doktrinler

İdealizm, liberal uluslararası ilişkiler teorisi olarak da bilinmektedir. İdealizm, kökenleri eskilere dayanmakla birlikte I. Dünya Savaşı'ndan sonra akademik yazında kendine bir yer edinmiştir.

İdealistler, realistlerin varsaydığı gibi gücün kazanılıp, korunmasının uluslararası sistemin esası olduğu iddiasını kabul etmezler. İdealistler, dış politikayı güç üzerine temellendirmek yerine iş birliği üzerine formüle etmektedirler. İdealizme göre, etik değerleri savunmak realistlerin ifade ettiği gibi ulusal çıkarı aykırı değildir (Arıboğan, 2007: 211). İdealist paradigmanın ileri sürdüğü tezlerden en önemlisi insanın doğası gereği “iyi bir varlık” olabileceği yönündeki bakışıdır.

Realizmin güç odaklı bakışını reddeden idealist paradigma, hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini odağa almıştır ve devletler arası ilişkilerde uluslararası örgütlerin barışın tesis edilmesinde ve korunmasında rollerinin önemli olduğuna vurgu yapmıştır. İşbirliği olarak devletler arasında bir kurumun kurulması, uluslara kendi kaderlerini tayin hakkının tanınması, devletlerin birbirlerinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duyması ve ekonomide serbest pazar ekonomisi idealizmin belli başlı argümanları olarak görülebilir (Arıboğan, 2007: 179-180).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanan idealizm, kendisinden daha eski bir yaklaşım olan liberalizmin uzantısı olarak görülmüştür ve köklerinin Kant'a kadar uzandığı ifade edilmektedir. İdealistlere göre savaşları önlemenin bir yolu kamuoyuna kendini ifade etme olanağı vermek olduğundan bu da ancak demokrasinin yaygınlaştırılması ile mümkün olabilir. İdealistler devlet ile vatandaş arasında sıkı bir bağ kurarak bireylerin belirli hakları olduğu gibi uluslararası sistemde devletlerin de hakları bakımından bireyler gibi eşit olduğunu savunmaktadır (Arı, 2010: 351-354). İdealizm Batılı düşünce sistemi içinde ortaya çıkmış olsa da önündeki en büyük engel Batılı zihniyet olarak kabul görmektedir (Karabulut, 2014: 68).

Bilindiği üzere, ideal-politik doktrinler uluslararası alanda iş birliğine ve uluslararası kurumların ve hukukun önemine vurgu yapmışlardır. Bu anlamda Truman doktrini, ideal-politik doktrinler arasında sayılabilir. Truman Doktrini ile ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılcı uygulamalarını frenlemek için "yardım" gibi geçici nitelikli bir yönetime ilave olarak, askeri ittifaklar da oluşturma yoluna gidildiği bilinmektedir. Truman doktrini ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) genişleme hedefine yönelik geliştirdiği bir doktrin olarak bilinir (Akçay ve Akbal, 2013: 16). ABD'nin diğer ülkelere yardımda bulunması uluslararası sistemde işbirliğine vurgu yapan ideal-politik doktrinler çerçevesinde anlamlıdır.

Öte yandan; 1957'de ABD Başkanı Eisenhower bir konuşmasında yönetime Ortadoğu'ya askeri ve ekonomik yardımda ve gerekirse askeri müdahalede bulunma yetkisi veren bir yasa çıkarmasını istemiştir. Bunun temel nedeni, Arapların komünizme karşı koymalarına yardım etmek isteği olarak bilinmektedir. Bu bağlamda, Eisenhower Doktrini ideal-politik doktrinler çerçevesinde ele almak mümkündür. Bilindiği üzere,

idealist kuram, devletlerarası ilişkilerde uluslararası kurumların uluslararası barışın korunmasında rollerinin önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Buna paralel olarak, ekonomik işbirliği de idealistler için önemlidir.

Uluslararası sistemde, işbirliği ve insan hakları söylemi gibi noktaların önemini vurgulayan ideal-politik doktrin bağlamında anlamlı görülebilecek bir diğer ABD ulusal güvenlik doktrini Nixon Doktrini'dir. Nixon Doktrini idealizmin tezlerine benzer şekilde uluslararası sorunların silahla değil, müzakereler ile çözümü gibi belirli ilkelere dayalı bir doktrin olarak kabul gördüğü bilinmektedir. İdeal-politik doktrinler bağlamında değerlendirilebilecek bir diğer ABD ulusal güvenlik doktrini Bush doktrini'dir. Bush Doktrini 11 Eylül terör olaylarından sonra ABD Başkanı George Bush'un 17 Eylül 2002 tarihinde açıkladığı yeni ulusal güvenlik stratejisinde önleyici meşru savunma olarak belirlenen doktrindir.

4.2. ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Uluslararası Müdahalecilik Açısından Değerlendirilmesi

ABD'nin ulusal güvenlik doktrinlerinin uluslararası müdahalecilik açısından ele alınacağı bu bölümde transformative (dönüştürücü) ve non-transformative (dönüştürücü olmayan) müdahaleler açıklanacak, adı geçen doktrinler çerçevesinde gerçekleşen askeri ya da askeri nitelikte olmayan müdahalelerde liderlerin bireysel rollerinin etkileri de tartışılacaktır. Liderlerin müdahale stratejilerine etkisi olduğu örnekler ile sabittir (Saunders, 2009).

4.2.1 Dönüştürücü Müdahale (Transformative Intervention) Açısından ABD'nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri

Transformative müdahale stratejilerinde, hedefteki devletin siyasi, ekonomik veya sosyal yapısını değiştirmeye ve dönüştürmeye yönelik adımlar atılmaktadır (Saunders, 2009: 123). Örneğin Truman Doktrini çerçevesinde ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılcı uygulamalarını frenlemek için "yardım" gibi geçici nitelikli bir yönetime başvurmuştur ancak daha sonra bu yönetime ilaveten askeri ittifaklar da oluşturma yoluna gitmiştir. Truman Doktrini ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) genişleme hedefine yönelik geliştirdiği bir doktrin olarak (Akçay ve Akbal, 2013: 16) transformative

müdahaleye örnek verilebilir. Truman doktrini kapsamındaki yardımlar ile hedefteki devletlerin komünizme karşı korunması amaçlanmıştır, bir anlamda siyasal ve ekonomik yapılarının belirlenmesi esastır.

1957’de ABD Başkanı Eisenhower liderliğinde Kongre’den yönetime Ortadoğu’ya askeri ve ekonomik yardımda ve gerekirse askeri müdahale yetkisi veren bir yasa çıkarma talebinde bulunulduğu bilinmektedir. Bunun temel nedeni, Arapların komünizme karşı koymalarına yardım etmek isteği olarak bilinmektedir. Bu adım da transformative intervention olarak değerlendirilebilir.

1980’li yılların başında, Amerikan dış politika uygulanmasında askeri kuvvet kullanılmasına taraftar olanların fikirlerine gösterilen ilgi artmıştır. “Reagan doktrini” diye anılan bu politika, demokratik ülkelerdeki sosyalist eğilimli unsurların iktidarı ele alması riskine karşı ABD’nin müdahalesini gerekli görmüştür. Bu bağlamda, Reagan doktrininin transformative intervention kapsamında ele alınabileceği, söylenebilir. Bilindiği üzere, ABD o yıllarda Grenada, Lübnan, Libya, Afganistan, Kamboçya, Angola ve Nikaragua’da müdahaleler gerçekleştirmiştir.

Öte yandan, Bush Doktrini de transformative intervention çerçevesinde ele alınabilecek bir doktrindir. Bush Doktrini 11 Eylül sonrası ABD Başkanı George Bush’un 2002 yılında ilan ettiği yeni ulusal güvenlik stratejisinde önleyici meşru savunma olarak formüle edilen doktrin olarak bilinmektedir. Bu doktrinin en çarpıcı yönü, “caydırıcılık ve çevreleme politikalarının” 21. yüzyılın yeni tehdit ortamında yetersiz olduğuna vurgu yapılarak; politikaların yetersizliğini gidermek için öncelikli (pre-emptive) meşru müdafaa hakkına dayanmış olmasıdır.

4.2.2 Dönüştürücü Olmayan Müdahale (Non-Transformative Intervention) Açısından ABD’nin Ulusal Güvenlik Doktrinleri

Non-Transformative intervention olarak bilinen müdahalelerde müdahale uygulanan bölgeler / devletler değiştirilmeye çalışılmaz. İnsani müdahaleler buna örnek olarak verilebilir (Saunders, 2009: 125). Monroe Doktrini bu kapsamda değerlendirilebilir. Monroe doktrini sayesinde Avrupa müdahalelerinden kurtulan ABD, tüm Kuzey Amerika kıtasında hâkimiyeti ele geçirmiştir.

Nixon Doktrini de Non-Transformative intervention çerçevesinde değerlendirilebilir. Bilindiği üzere, bu doktrin, uluslararası sorunların kuvvet kullanımı ile değil, müzakereler yoluyla çözümü gibi belirli ilkelere dayalı bir doktrin olarak kabul edilmektedir. Nixon, çevreleme politikasına Çin'i de katmış ve dengeleme siyasetini, ABD dış politikasına eklemiştir. Tüm bunları yaparken farklı ülkelerin siyasi veya iktisadi yapısını dönüştürmeye yönelik müdahale stratejileri benimsendiği söylenemez.

Saunders (2009: 132) müdahale stratejilerine etki eden faktörlerin arasında liderlerin kişiliklerinin de önemli rolü olduğunu ifade etmektedir. Carter doktrini bu bağlamda ele alınabilir. İçe-odaklı liderler ve dışa-odaklı liderlerin tehdit algılamaları farklıdır söyleminden hareketle Carter'ın dış politika yapım sürecinin merkezine "insan haklarına saygı" prensibini koymuş olması O'nun içe-odaklı bir lider olduğuna işaret olarak okunabilir. Yine Carter doktrini bağlamında değer ve normların politikayı şekillendirmesi örneği söz konusudur. Sosyal inşacı paradigmaya göre, demokrasi ve hukuk gibi değerler ve normlar devlet politikalarına etki eder, Carter doktrini buna örnek olarak verilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK İLKELERİ AÇISINDAN ABD DOKTRİNLERİNİN İRDELENMESİ

Bu bölümde, ABD ulusal güvenlik doktrinleri uluslararası hukuk ilkeleri kapsamında ele alınacaktır. Monroe, Truman, Eisenhower, Nixon, Carter, Reagan ve Bush doktrinleri kapsamında gerçekleşen devlet politikaları iyi niyet ve hakların kötüye kullanılmaması, kazanılmış haklara saygı ilkesi, hukuka aykırı fiilin devlete isnat edilmesi, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller, uluslararası hukuk uygulamasında hakkaniyet, deniz alanlarının sınırlandırılması ve hakça ilkeler, emredici kural, orantılılık ilkesi ve haklı savaş ilkeleri kapsamında değerlendirilecektir.

2. Dünya Savaşı sonrasında devletler üzerinde oluşturduğu yıkımdan sonra Birleşmiş Milletler bütün ulusları bir araya getirmeyi amaçlamış ve uluslararası güvenlikle beraber ve dünya barışını sağlamayı asli görevi olarak tanımlayarak Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması'nı yayınlamıştır. Uluslararası sistemde bağlayıcılığı olan bu belge devletlerin güce ve güç kullanma teşebbüsüne engel olmayı gerektirmektedir. BM Anlaşması gereğince kuvvet kullanma yasağı getirilmekte, evrensel bir örf ve âdet hukuku kabul edilmektedir. Bütün bunlara rağmen devletlerden herhangi biri uluslararası platformda barış ve güvenliğe zarar verirse, BM Güvenlik Konseyi (BMGK) devreye girecek, saldırgan fiilin tespiti halinde bu ülkeye karşı gerekli tedbirleri alacağını beyan etmektedir (Aksoy, 2016: 1). Bu kapsamda uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması evrensel hukuk kurallarının uygulanabilirliği noktasında yayınlanan bu doktrinlerin barışa ve güvenliğe uygun olup olmadığı değerlendirilecektir.

5.1. İyi Niyet ve Hakların Kötüye Kullanılmaması Açısından ABD Doktrinlerinin İrdelenmesi

Uluslararası hukukun en önemli ilkelerinden biri iyi niyet ve hakların kötüye kullanılmaması ilkesidir. İyi niyet ilkesine göre devletler uluslararası düzeni bozacak haksız eylem planları yapamazlar. ABD doktrinlerinden Monroe ve Bush doktrini dışında diğer doktrinler iyi niyet ve hakların kötüye kullanılmaması prensibine aykırı olarak değerlendirilemez. Çünkü bu doktrinlerin evrensel hukuka, uluslararası

güvenliğe ve dünya barışına uygun olmadığı değerlendirilmektedir. ABD kendi çıkarları doğrultusunda bu doktrinleri kullanmıştır. Dünya barışının hedeflendiği ve savaşın yasaklandığı düzlemde izlemiş olduğu politikalar sadece ABD'nin dünya barışı yerine kendi çıkarlarına hizmet etmiştir. Ancak Avrupa müdahalelerinden kurtulmaya kapı açan Monroe Doktrini sayesinde ABD, bütün Kuzey Amerika kıtasında hâkimiyeti ele geçirmiştir ve bu yayılmacı bir niyete hizmet etmiştir. 2 Aralık 1823 tarihinde ABD Başkanı James Monroe tarafından, Kongre'ye sunulan bildiriye açıklanan Monroe Doktrini ABD 'yalnızlık politikası' olarak tanımlanmaktadır. Bu doktrin kapsamında Amerika, kendi kıt'ası dışındaki işlere karışmayacağını ve Avrupa'da ki sömürgeci güçlerin Amerika kıt'asına müdahalesine izin vermeyecekti. Bu kararla kendi kıt'asını ele geçirdi daha sonra ticari ilişkilerde ise 'en çok gözetilen ulus (the most favored nation) politikası ile Uzak Doğu başta olmak üzere Osmanlı topraklarında sömürge elde etmek için Avrupalı devletler ile yarışa girdiler. Meşru zeminlere oturtulmaya çalışılan bu faaliyetler dünya üzerinde barışı ve güvenliği sağlamak adı altında kendi çıkarlarının kapsamını geliştirmek şeklinde sürekli değişimler göstermekteydi (Yılmaz, 2012). Benzer şekilde, 2002'de ilan edilen yeni ulusal güvenlik stratejisinde önleyici meşru müdafaa olarak nitelenen Bush Doktrini de iyi niyet ilkesi kapsamında ele alınamaz. Ayrıca; Irak, Afganistan, Somali bu doktrin çerçevesinde işgal edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya barışı için izlemiş olduğu politikalar yayınlamış olduğu prensipler açısından değerlendirildiğinde itibarı yüksek bir devlettir. Ancak, bu süre 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar gelebilmiştir. Fakat Soğuk Savaş yıllarının bitimine yakın dönemlerde birçok toplum ve devlet nezdinde Amerika'nın 1940'lı yıllarda oluşturduğu saygınlık erozyona uğramıştır. Dünya üzerinde oluşan kanı ise Amerika'nın geçmiş yıllarda yapmış olduğu birtakım operasyonlar ABD'nin hem milli çıkarlarını olumsuz yönde etkilediği hem de dünyadaki imajını yokettiği görülmektedir. İlerleyen dönemlerde Vietnam, Afganistan, Somali ve Irak'ta uyguladığı siyaset dünya üzerinde oluşan yeni kanıyı destekler nitelikte olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise AB'nin ABD'ye olan bağımlılığı artmaya başlamış, Avrupa'nın Yugoslavya krizinde etkisiz kalması, ABD'nin Alman-Fransız-Rus ve İngiliz jeostratejik düzlemdeki muhalefeti, akabinde Balkanlarda yaşanan bu travmada Avrupa'ya karşı izlemiş olduğu farklı siyasetle etkinliğini arttırması gücünü

sağlamlaştırmıştır. Bir diğer taraftan ise 1990 yılları itibari ile dünyada ki tek süper güç statüsü yeni dengelerle sarsılmaya başlamıştır (Yalçın, 2013).

5.2. Kazanılmış Haklara Saygı İlkesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Kazanılmış hakların korunması uluslararası hukuk altında güvence altına alınmıştır. Kazanılmış hak, mahkeme kararlarında ve doktrinde, hangi durumlarda kazanılmış hak olduğundan ve oluşmadığından hareket ile tanımlanmaya çalışıldığından, mahkeme kararlarında daha çok uyumsuzluğun çözülmesine yönelik unsurların öne çıkarılmasıyla oluşmaktadır.

Dış politikasının merkezine “insan haklarına saygı” prensibini koyan Carter Doktrini bu ilkeye iyi bir örnek olarak verilebilir. 1977 yılında ABD başkanı seçilen Jimmy Carter tarafından, Sovyetlerin Afganistan’ı işgali sonrasında Sovyetleri zayıflatmak amacıyla uluslararası seviyede insan hakları kampanyası başlatılmış ve ılımlı Müslüman ülkelerden meydana gelen yeşil kuşak kalkını oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra 1980 yılına gelindiğinde ise Basra Körfezinde yer alan petrol bölgelerine yapılacak herhangi bir saldırı ABD’nin kendi ulusal çıkarlarına yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceği ilan edilmiştir (Oran, 2013). Carter Doktrini olarak yayınlanan politika ise Sovyet saldırısı gerçekleşmesi durumunda ABD’nin bölgede askeri müdahale de olmak üzere bölgede aktif olacağını belirtmiştir (Dalgıç, 2002). Buradan anlaşıldığı üzere coğrafi olarak yakınlığı olmasa dahi kendi çıkarları doğrultusunda kendisinden daha güçsüz olan devletlere müdahale etme hakkını kendisinde görerek politikalar geliştirmiştir. Ortadoğu bölgesindeki siyasette etkin olarak yer almaya çalışan ABD bölge devletlerinin haklarına meşru zemin oluşturmak adına bölge devletlerini de dâhil ederek siyasi konjonktörü yönlendirmiştir. ABD’nin Orta Doğu’da yer alan enerji kaynaklarının kontrolünü sağlamak amacıyla, bölgede bulunan müttefiki İsrail’in varlığını korumak amacıyla bölge içinde ve bölge dışında İsrail lehine politikalar izlemiştir.

Manda yönetiminin uygulandığı dönemde yaşanan birçok çatışma İngiltere’nin Filistin topraklarından çekilmesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin toprakları ile ilgili uyguladığı politikada bu toprakların taksimi için karar alırken Sovyet Rusya ve ABD’nin beraber olumlu oy kullanması, Arapların önceki dönemlerde İngilizlere yakın politika izlemesi ile alakalıdır (Armaoğlu, 2012: 483-485). Bu

kapsamda özellikle Soğuk Savaş Dönemi'in başladığı yıllardan 1970'li yıllara kadar uluslararası sisteme hâkim olan devletlerin klasik realizm olarak vurguladığı sistemdeki anarşik yapı aslında büyük devletlerin genel çıkarlarını en yükseğe çıkarma çabası olmuştur (Arı, 2002: 121-127). Bu durum ise, İsrail'in Filistin topraklarına yerleşmesine yardımcı olmuştur. Filistin devletinin devlet olma bağlamında sahip olduğu haklara saygı gösterilmemiş ve büyük devletlerin yayınladığı doktrinlerle bu hakların meşru gasplarının nasıl yapıldığını göstermiştir.

5.3. Hukuka Aykırı Fiilin Devlete İsnat Edilmesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Uluslararası hukuk ilkelerinden bir diğeri de hukuka aykırı fiilin devlete isnatıdır. Uluslararası sorumluluk devletlerarası hukuku ilgilendiren bir durumdur. Uluslararası hukuk kurallarının ihlaline sebep olan bir eylem sonrası oluşur. Bu bağlamda; devletin uluslararası sorumluluğuna yönelik öne çıkarılması gereken ilke, BM Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun örf ve âdet hukuku kurallarını yansıtan "Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğu'na" yönelik maddelerden birinde şöyle ifade edilmiştir: *"bir devletin işlediği her haksız fiili, sorumluluk doğurur"* (Erkiner, 2010: 99).

Uluslararası hukukta devletin sorumluluğu terimi, Uluslararası hukuk kurallarına uymayarak yol açtığı zararları bir devletin, ödeme mükellefiyetidir. Anlaşılacağı üzere, devletin uluslararası sorumluluğu, uluslararası hukuk kurallarını ihlâl eden devletin bu aykırılıktan doğan zararı telafi ve tazmin etmesi anlamına gelmektedir. Şayet devletlerin ödevleri ve hakları varsa, ödevlerin yerine getirilmemesi veya bu hakların ihlâl edilmesi bir hukukî sonuç meydana getirir, bu da devletin sorumluluğunun aranmasına sevk eder. Uluslararası hukuk kurallarının ihlâlinin hukukî sonucu uluslararası sorumluluktur (Bilsel, 1941: 218).

Devletin uluslararası sorumluluğu, sorumluluğun bir hukukî netice olduğu göz önünde bulundurularak, "uluslararası hukuka aykırı bir fiil dolayısıyla uluslararası hukuk temelinde meydana gelen yeni bir hukukî ilişki" olarak tanımlanabilir. Ortaya çıkan yeni hukukî ilişki, söz konusu ihlâlin dayandığı ve uygun bir tazminle karşılık vermesi gereken taraf ile uluslararası bir yükümlülüğün ihlâli sebebiyle bir telafi talep etmeye hakkı olan taraf arasında doğmaktadır. Bu açıdan "devletin sorumluluğu" terimi,

bir devletin bir uluslararası hukuka aykırı eyleminin hukukî neticelerini, yani, bir taraftan hukuka aykırılığı yapan devletin yükümlülüklerini ve diğer taraftan hukuka aykırılıktan etkilenen devletin yetkilerini ve haklarını göstermektedir. Bir başka ifadeyle uluslararası hukuk açısından kendisine tanınmış olan yetkiyi aşan ve bunun sonucu olarak uluslararası bir ödevi yerine getirmemiş olan devletin, bu hak ihlâlinden zarar gören devlete karşı sorumluluğu bulunmaktadır (Bilsel, 1941: 218-219).

Uluslararası hukukta, haksız fiilin unsurlarından birini oluşturan kusur aranmamaktadır (Erkiner, 2010: 298). İcrai surette veya ihmâl suretiyle işlenen bir davranış:

- a) Uluslararası hukuka göre devlete isnat edilebiliyorsa;
- b) Devletin bir uluslararası yükümlülüğünün ihlalini oluşturuyorsa, devlet haksız bir fiil işlemiştir, denebilir.

Onaylama ya da kontrol açısından özel kişilerin faaliyetlerinin devlete isnat edilebilirliği sorunsalının ele alındığı mahkeme kararlarında ABD ile ilgili karar, Reagan Doktrini sonucu tahakkuk ettirilen, Nikaragua'daki ve Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetlere İlişkin Dava (1986) ile ilgili Uluslararası Adalet Divanı'nın kararıdır. UAD, ABD'nin, Nikaragua'da hükümeti yıkmak maksadıyla eylemler icra eden kontraların faaliyetlerinden hukuken mesul olabilmesi için ileri sürülen faaliyetleri icra edenlerin askeri ya da yarı askeri eylemlerinin ülkenin etkili kontrol sahasında tahakkuk ettiğinin ispatlanması gerektiğini dile getirmiştir. UAD, Nikaragua devletinin sahillerine mayın döşenmesi gibi faaliyetlerin, ABD'nin resmi personellerinin gözetimi ve desteği ile yapıldığı noktasından hareketle de bu eylemlerin ABD'ye isnat edilebilir olduğunu da ifade etmiş ve ABD'nin bu eylemlerinden doğrudan sorumlu tutulabileceğine hükmetmiştir. Böylelikle UAD'nin, Nikaragua sahillerine mayınların döşenmesi faaliyetlerinden başka kontraların faaliyetleri üzerinde ABD'nin talimatının, denetlemesinin veya kontrolünün etkili seviyede olması durumunda bu faaliyetlerin ABD'ye isnat edilebilir olacağını da zımni olarak kabul ettiği ortaya çıkmaktadır (Kedikli, 2011: 40-41).

5.4. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Haller Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Hukuka aykırılık unsuru, suç teşkil eden her fiilde bulunur ve unsuru ortadan kaldıran ve eylemi, ceza kuralının maksadına aykırı olmaktan çıkaran sebepler “hukuka uygunluk halleri” olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2020). Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nde mahkemenin yargı yetkisi içerisinde bulunan suçlara özgü hukuka uygunluk sebepleri vardır.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün 33. maddesi, “Üst Makam Emirleri ve Kanunun Tanımı” madde başlığıyla açıkladığı yetkili makamın emirlerini icra etmenin cezai sorumluluktan kaçınmak için yeterli görülmediğini sarahaten düzenlemiştir. Maddedeki hükme göre “*mahkemenin yargı yetkisine giren bir suçun, bir hükümet veya askeri veya sivil bir üst makam emrine uyan bir şahıs tarafından işlenmiş olması sanığı kural olarak cezai sorumluluktan kurtaramayacaktır*” (Statü m.31/1). Bu kuralın istisnası da hemen sonrasındaki maddeler içerisinde yer almıştır. Buna maddelere göre, suç teşkil eden eylemi gerçekleştiren fail:

- I. *Emrin açıkça kanunsuz olmaması halinde;*
- II. *“Şahsın hükümet veya söz konusu üst makamın emirlerine uyması kanuni bir zorunluluk ise;*
- III. *Şahsın emrin kanunsuz olduğunu bilmemesi halinde failin cezai sorumluluğu olmayacaktır (Statü m. 33/1-a, b, c).”*

Yukarıdaki üç durum, kuralın istisnası olarak birlikte var olmalıdır. Aksi takdirde maddenin uygulanması sırasında kendi aralarında bir çelişki ortaya çıkması kaçınılmazdır. Verilen emrin açık bir şekilde hukuka aykırı olup olmadığı konusunu belirleyen kriterin ne olduğu tartışma mevzuu olabilmektedir. Ancak emrin açık bir şekilde hukuka aykırı olup olmadığı savaş hukukunun bilinen genel ilkelerine, objektif kriterlere ve temel insan haklarına göre tespit edilecektir.

Statü hemen ardındaki, 33. maddenin 2. fıkrasında da ilgili maddenin maksadı açısından, soykırım ya da insanlığa karşı suç işlenmesine dönük emirlerin açık bir şekilde kanunsuz olarak görüldüğünü hüküm altına almıştır (Doğan, 2020). Tarihsel tecrübelerden yola çıkarak Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde yargılanan sanıkların en

fazla işlediği ve insanlığa en derinden tesir eden iki suç tipi bakımından özel düzenleme yapılmış olması yerinde olmuştur.

Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallerin başında meşru savunma gelmektedir. Hukuka aykırı bir saldırı karşısında meşru müdafaa hakkını kullanma hukuka aykırılığı ortadan kaldırır. Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Uluslararası Haksız Fiilden Ötürü Devletin Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Maddeler metninde Meşrû Müdâfaa başlığını taşıyan madde, “*devletin fiilinin hukuka aykırılığı, fiil BM Şartı’na uygun şekilde, meşru savunmaya izin verilen kıstaslarda ise, ortadan kalkar*” ifadesine yer vermektedir (Erkiner, 2010).

Meşru müdafaa tanım olarak kişinin, hukuk tarafından korunma altında olan haklarına karşı veya üçüncü kişilerin maruz kaldığı bu tür eylemlere karşı güç kullanılarak saldırıyla orantılı bir şekilde karşı koyması anlamına gelmektedir (Doğan, 2020).

Ceza yargılamasının yapıldığı her alanda ceza hukuku sisteminin içerisinde yer alması gereken bir konu meşru müdafaadır. Nitekim Statü de meşru müdafaayı 31/1-c maddesinde ele almıştır. Maddedeki icrası istenen düzenlemeye bakıldığında “*kişinin kendisine ve başka bir şahsa veya eşyaya karşı yönelmiş bir tehlike ile orantılı bir şekilde; yakın ve kanunsuz bir kuvvet kullanımına karşı kendini veya başkasını ya da savaş suçlarında hayati öneme haiz eşyayı veya askeri bir görevin yerine getirilmesinde önemli olan bir eşyayı savunmak için makul hareket etmesi halinde meşru savunma kurumundan yararlanarak cezasının ortadan kalkacağı*” ifade edilmektedir. Statü, iç hukuk ceza yargısı sistemlerinin kavramsallaştırdığı şekilde bazı unsurlara yer vermesine karşın meşru müdafaayı daha özgün bir biçimde ortaya koymuştur. Zira söz konusu Statü bazı durumlarda malvarlığı değerlerine dönük saldırılarda da meşru müdafaa hakkının kullanılmasını öngörmüştür. Bu duruma göre, Statü bakımından meşru savunmanın uygulanabilmesi için aşağıdaki unsurların var olması gerektiğinden söz edilebilir:

i. Saldırının haksız olması gerekliliği: Saldırının haksız olması meşru müdafaa bakımından genel olarak bütün hukuk düzenlerinin aradığı esas bir koşuldur. Haksız saldırıdan kastedilen şey, yapılan saldırının hukuka uygun olmayan bir saldırı

olmasıdır. Gerçekten Statü’de “kanunsuz bir kuvvet kullanımı”ndan bahsederek saldırının haksız olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

ii. Saldırının sanığın kendisinin veya üçüncü kişinin korunması gereken bir hakkına yönelik olması: Statü’nün bu fıkrası, sanığın kendi şahsına ya da üçüncü şahıslara yönelik kuvvet kullanımlarında tereddütsüz bir şekilde uygulanabilmektedir. Yine başkasının veya kendisinin hayatta kalabilmesi maksadıyla zaruri olan eşyaya dönük saldırılar da dolaylı bir şekilde kişiliğe yapılan bir saldırı olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak madde metninde sarahaten “savaş suçlarında hayati öneme sahip eşyayı veya askeri bir görevin yerine getirilmesinde çok mühim olan bir eşyayı savunmak” maksadıyla meşru müdafaaya başvurulabileceği biçimindeki düzenlemenin geleneksel meşru müdafa doktrinine uygun olmadığını saptamak gerekmektedir.

iii. Saldırının devam ediyor olması gerekliliği: Meşru müdafa hakkının kullanılabilmesi için saldırının devam ediyor olması zaruri bir önkoşuldur. Statü’de de “yakın kuvvet kullanımı” ifadesi kullanılarak saldırının kapsamı itibarıyla kişiye yönelmesi ihtimali olan, devam eden veya yeniden gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan saldırılar da maddenin kapsamında yer almıştır.

iv. Savunmaya ilişkin şartlar bulunmalıdır: Savunma zaruri olmalıdır, yani saldırıyı başka bir şekilde defetmek mümkün olmamalıdır. Sanığın başkasına veya kendisine veya maddede tanımlanan mallara dönük saldırıyı defetmek üzere “makul hareket etmesi durumunda” savunmanın zaruri görüldüğünü ifade etmek gerekir. Ayrıca savunma saldırıyla doğru orantılı bir şekilde olmalıdır. Savunma ile saldırı arasında orantılılık ilkesi sarıh bir şekilde düzenlenmemiş olması durumunda bile meşru müdafa bakımından olmazsa olmaz bir esas ilke olduğundan yargılamayı yapan uluslararası hâkimler tarafından savunma ile saldırı arasında bir orantı olup olmadığı somut olaya göre takdir edilecektir. Savunma eyleminin bizzat saldırıyı yapana dönük olarak meşru müdafa maksadıyla yapılması da meşru müdafa şartlarının oluşması için hukuki bir mecburiyettir.

Devlet, uluslararası hukukta kendisi açısından bağlayıcı olan ve kendisine atfedilebilen bir yükümlülüğü ihlal eden eylemden kaynaklanan mükellefiyet iddiasından, ancak birtakım şartlar gerçekleşmişse bazı mazeretler öne sürerek kendisini

bu durumdan müstesna tutabilir. Devletler bakımından mazeret meydana getiren bu durumlar, BM Genel Kurulu tarafınca 2001 senesinde verilen 56/83 nolu kararın ekinde kabul edilen devletin sorumluluğuna ilişkin kararın birinci bölümünde “Hukuka Aykırılığın Önüne Geçen koşullar” adı altında düzenlenmiştir. Bu isim altında düzenlenen maddeler, devletlerin uluslararası mükellefiyetlerini yerine getirememesinde hukuki gerekçeler şeklinde kabul görmektedir. Böylelikle devletler bakımından bağlayıcı kabul edilen bir uluslararası mükellefiyetin mevcudiyetini ve geçerliliğini ortadan kaldırmak gibi bir işlevi yoktur.

Devletler açısından bağlayıcı görülen mükellefiyetlerin yerine getirilememesinde de öne sürülebilecek olan bu hususların bir kısmı ise zarar gören devletin hukuka aykırı olarak icra edilen eylemin ortaya çıkardığı vaziyete rıza göstermesi, devletin mükellefiyetini yerine getirmesine engel olan bir mücbir nedenin veya zaruret halinin mevcudiyetidir. Bununla beraber, devletin mükellefiyetini ortadan kaldıran bu durumlardan farklı olarak meşru savunma hakkını kullanan ülkeye karşı da sorumluluk atfedilememekle beraber, mevzu bahis hakka başvurmak uluslararası terörizme destek vermeme hususunda devletin mükellefiyetlerini yerine getirmemesi için bir gerekçe şeklinde kabul edilmemektedir.

11 Eylül terör saldırıları sonrası George W. Bush’un 2002’de ilan ettiği yeni ulusal güvenlik stratejisi olarak bilinen Bush Doktrini’de önleyici meşru müdafaa olarak formüle edilmiştir ve bu strateji tartışmalı da olsa hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallere örnek olarak gösterilebilmektedir.

5.5. Uluslararası Hukuk Uygulamasında Hakkaniyet Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Uluslararası hukuk doktrininde hakkaniyet kavramının birbirinden farklı biçimlerde tanımlandığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Tomas Rothpfeffer hakkaniyet kavramını “*objektif hukuk kaynakları temelinde verilmeyen kararları meşrulaştırmak maksadıyla kullanılan ve münferit vak’alarda âdil sonuçlara ulaşma gayesini taşıyan bir kavram*” olarak tanımlamaktadır. Francesco Francioni’ye göre ise hakkaniyet terimi “*yargılamanın yürütülmesinde makul ve âdil olunmasını*” belirtmektedir. Oysa Paul Reuter “*kalbe ve kulağa bu kadar hoş gelen az kelime vardır fakat hakkaniyet bir o kadar da gizemli bir kavramdır*” cümlelerini dile getirmekte ve bazı tahkim ve yargı

kararlarından yola çıkarak hakkaniyetin “*kesin, orantılı ve eşitlikçi bir neticeye varma*” maksadını güttüğünü ifade etmektedir. Hakkaniyet kavramını Darien Shanske ise “*yazılı hukukun ötesine geçen adalet*” şeklinde tanımlamaktadır (Pirim, 2016: 174).

Sonuç olarak, uluslararası hukuk doktrininin hakkaniyet kavramını betimleme gayretindeki bu farklılıklar hakkaniyetin, hukukla ilişkisi tartışmalı olan, esas misyonunun ne olduğu tam olarak belli olmayan ve anlaşılması zor bir terim olduğunu ortaya koymaktadır. Zira her şeyden evvel bir duygu halini anlatan hakkaniyet kavramı sübjektif bir mahiyet taşımakta ve bu kapsamda hukuki güvenlik ilkesiyle bağdaştığı hususu tartışılmalı kalmaktadır. Philip Marshall Brown’un ifadeleriyle hakkaniyet, “*hâkimlere âdil gelen her şeyi ifade edebilir mahiyettedir.*” (Pirim, 2016: 176-177).

Bunun yanı sıra, hakkaniyet kavramının, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün, Divan’ın önüne gelen uyuşmazlıklarda dikkate alması gereken, uluslararası hukuk kaynaklarını sıralayan 38. maddesinde sayılmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira 38. maddeye göre;

1. Kendisine gelen uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun bir şekilde çözmekle mükellef olan Divan:

- a. Uyuşmazlık durumundaki devletler tarafından açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan gerek özel gerekse genel uluslararası andlaşmaları;
- b. Hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın ispatı olarak uluslararası yapılageliş/teamül kurallarını;
- c. Uygar uluslarca kabul edilen hukukun genel ilkelerini;
- ç. Hukuk kurallarının saptanmasında yardımcı vasıta olarak adlî kararları ve muhtelif milletlerin en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.

2. Bu hüküm, taraf devletin görüş birliğine ulaşmaları durumunda, Divan’ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisine hâlel getirmez”. Görüldüğü gibi, hakkaniyet kaidesi uluslararası hukukun şeklî kaynakları içinde yer almamakta ve doktrinin hatırı sayılır kısmı ilkenin uluslararası hukukun sadece maddî kaynaklarından biri olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Bununla beraber, bazı yazarlar hakkaniyetin hukukun genel ilkesi olması sebebiyle 38. maddede zikredilen şeklî kaynaklardan biri olduğu görüşündedir.

Bu durumun yanı sıra, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisine, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinin son fıkrasının atıfta bulunduğu görülmektedir. Fakat Latince *ex aequo et bono* olarak isimlendirilen bu yöntemin divan tarafından kullanılabilmesi maksadıyla uyuşmazlığın taraflarının rızalarının olması lazım geldiği hükme bağlanmıştır. Kaldı ki; 38. maddenin atıfta bulunduğu *ex aequo et bono* hakkaniyet kavramının tek sûreti olmamıştır; uluslararası doktrin hakkaniyetin üç değişik işlevi ve türü daha olduğunu kabul etmektedir: hakkaniyet *contra legem*, hakkaniyet *infra legem* ve hakkaniyet *praeter legem*. İşte hakkaniyetin bir uluslararası hukuk kaynağı olup olmayacağı sorunsalında ilk olarak hangi tür hakkaniyetten söz edildiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü “tarafların rızalarının bulunmaması, uluslararası mahkemenin uyuşmazlığın çözümünde hakkaniyeti muhakkak uygulayamayacağı anlamı çıkmamaktadır; bununla beraber hakkaniyetin uygulanması sırasında hâkimin nereye kadar ileri gidebileceği hangi tür hakkaniyete başvurulduğuna bağlı olarak değişkenlik olabilecektir (Pirim, 2016: 176-177).

Uluslararası hukuk uygulamasında hakkaniyet ilkesine göre devletler haksız ve orantısız güç kullanımına başvurmamalıdır. Amerikan yayınlamış olduğu Monroe doktrini ile Amerikan müdahaleciliğinin önünü açmıştır. Bu doktrin ile ABD, Amerika kıtasında yer alan devletlerin iç işlerine karışma, müdahale etme hakkını kendisinde görmüş askeri müdahalede dahi bulunarak kıt'a üzerindeki devletleri işgal etmiştir. Reagan doktrini kapsamında gerçekleşen Panama müdahalesi (1989) Uluslararası hukuk uygulamasında hakkaniyet ilkesine aykırıdır.

Panama müdahalesi Reagan Doktrininin tipik uygulama örneği olarak değerlendirilmektedir. Hükümetler, Reagan Doktrini ile yönetmiş oldukları halkın rızası ve oyuna dayanarak onların haklarını gözetmek kaydı ile meşruluklarını korumaktadırlar. Ancak şunu da eklemekte fayda vardır; bir yönetim yalnızca varolduğundan dolayı meşru olmaz: Naziler Almanları yöneten *facto* bir hükümetti, fakat meşru değildi (Kirkpatrick ve Gerson, 1991: 23). Reagan doktrinini değerlendirecek olursak demokrasiyi korumak amacı ile yapılan askeri müdahaleyi kabul etmemekteydi. Fakat şöyle bir istisnası vardı; müdahale edilecek devletin Sovyetler Birliğinden veya Doğu bloğundan silah alması gerekmekteydi. Panama işgali ABD'nin yapmış olduğu diğer işgallerden biraz farklıydı. Panama Kanalı bölgesinden

kaygılı ayrılan ABD bulmuş olduğu ilk fırsatta kanalın kontrolünü tekrar ele geçirmeyi hedeflemiş ve hedefini gerçekleştirmiştir (Batır, 2011). Ancak ülkede hukukun tanınması için ABD'nin yapmış olduğu eylemleri ABD dışında tanıyan başka devlet olmamıştır. BM Güvenlik konseyi bu işgalin Uluslararası Hukuk anlamında hukuka uygun olmadığını belirterek kınamıştır ancak ABD'nin eylemlerine engel olunamamıştır (Hilarie, 1997: 8).

5.6. Deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Hakça İlkeler Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Deniz hukuku, uluslararası hukukun en eski ve en temel dallarından birisi olup, devletlerin deniz alanlarında sahip oldukları yükümlülük ve hakları düzenleyen hukuk kuralları olarak tanımlanmaktadır. Deniz hukukunun devletlere bahsettiği yükümlülük ve hakların kullanılması ise deniz yetki alanlarının sınırlandırılması suretiyle mümkün olmaktadır. Bu itibarla, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukuku deniz hukukunun varlığı için hayati önem taşımaktadır (Tanaka, 2006: 7). Öyleyse, denizlerdeki hak ve yükümlülüklerin paylaşılmasını konu alan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukukunun, deniz hukukunun merkezinde yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukukunun ortaya çıkışı ile denizler üzerindeki hak ve yetkilerin kullanılması arasında da çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Denizlerden yararlanılmaya başlanıldığı ilk zamanlar bu alanlar üzerindeki egemenlik “denizlerin serbestliği ilkesi” çerçevesinde açıklanmıştır. Sonraları, denizlerde mülkiyet ve egemenlik kurma çabaları devletlerin bu alandaki egemenlik iddialarını ve bu iddialara ilişkin egemenlik mesafelerini artırma çabalarını beraberinde getirmiştir. Artık ülkelerin üzerinde egemenlik iddia ettikleri deniz alanları kesişmeye ve bu alanlar üzerindeki hak ve menfaatler karşı karşıya gelmeye başlamıştır. Bu aşamada her bir devletin sahip olacağı hak ve yükümlülüklerin saptanması amacıyla o devlete ait olan deniz alanının belirlenmesi gerekmiştir. Uluslararası hukukta bu ihtiyacı karşılamak üzere ortaya çıkan ve deniz yetki alanlarının paylaşılması için çizilen sınırların ne şekilde tespit edilmesi gerektiğine ilişkin ilke ve kurallar koyan hukuk bilimi olarak deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukuku ortaya çıkmıştır. Öyleyse, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukuku, iki ve ikiden fazla devletin denizler üzerindeki hak

ve yetkilerinin çakıştığı ve çatıştığı durumlarda her bir devlete ykmllk ve hak sağlayacak deniz yetki alanlarını saptayacak olan sınırlandırma hattının hukuk kuralları çerçevesinde saptanması sürecine hâkim kurallar bütünü olarak özetlenebilir. Nitekim Ukrayna ile Romanya arasındaki sınırlandırma davasında Divan, görülen davada kendisi tarafından yerine getirilecek olan görevi “ taraflar arasındaki çakışan hak ve yetki iddialarını sınırlandırma hattı çizmek suretiyle çözüme kavuşturmak” olarak tanımlamıştır (Anderson, 2009: 313).

Adalet, hakkın gözetilmesi, ahlaki vazifelerin yerine getirilmesi, herkese hakkı olanın verilmesi ve herkesin hakkı olana eşit koşullarda sahip olması anlamlarına gelir. Hakkaniyet ise adalet düşüncesinin uygulamaya yansıtılmasıdır. Diğer bir deyişle, adaletin somut olaydaki uygulanış biçimine hakkaniyet denilmektedir. Hakkaniyetli bir davranış adaleti sonuç verir. Demek ki hakkaniyet, her bir somut olayın bütün özellikleri ile kendisine has durumları göz önünde tutularak adaletin uygulanması fikrini ifade eder (Gökalp, 2008: 6).

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması uyuşmazlıklarında uygulanan hakkaniyet kavramı ise sosyal bilimlerdeki soyut adalet ve hakkaniyet fikrinden farklıdır. Zira deniz alanlarının sınırlandırılmasının hukuki yönü, soyut unsurlardan ziyade pozitif hukuk kurallarının uygulanmasını gerektirir. Bu bakımdan, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının hakkaniyet temelinde gerçekleştirilmesi de her bir somut olayın kendine has koşulları çerçevesinde mutlak adalet kavuşma hedefi doğrultusunda ve hukuk kuralları içerisinde uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması olarak özetlenebilir. Bu noktadan hareketle, hakkaniyet kavramının deniz yetki alanlarında iki tür uygulanış biçimi olduğu ifade edilebilir. Birinci tür hakkaniyet uygulaması olan ve çalışmamız kapsamında tartışılacak pozitif hukuk kuralı görünümündeki hakça ilkeler (infra legem), diğer hakkaniyet uygulaması olan hukuk dışı çözüm yolu niteliğindeki hak ve nısfet çözüm yolundan (contra legem) ayrılmaktadır.

Her ne kadar hukukun varlığının en asli amacı adaleti sağlamak olsa da hukuk kuralları aracılığıyla adaleti sağlamak her zaman mümkün olamamaktadır. Hukukun katı bir şekilde uygulanması bazen adaletli sonuç elde etmeye yetmez. Böyle durumlarda mutlak adalet ulaşmak sadece hukuk dışı çözüm yollarına başvurmakla mümkün olur. Demek ki, hakkaniyetin bir hukuk çerçevesinde bir yönü (infra legem) ve

bir de hukuk dışı yönü (contra legem) bulunmaktadır. Uluslararası hukuk doktrininde hukuksal adalete “hakça ilkelere”, hukuk dışı adalete ise “hak ve nısfet” (ex aequo et bono) adı verilmektedir. Hakça ilkeler değerlendirildiğinde karar verme noktasında hukuk kurallarının katı bir biçimde uygulanması söz konusuysen, hak ve nısfete (ex aequo et bono) göre karar vermek söz konusu olduğunda mahkemeler, hukuk kurallarını sert bir şekilde uygulamaktan bağışık tutulmuştur. Hukukun içinde olan hakça ilkeler uygulanan hukuk kurallarının boşluklarını ve yetersizliklerini aynı hukuk iç düzeni mantığı kapsamında ortadan kaldırmaya çalışan bir terimdir. Toplumsal yetersizliklerin ortaya çıktığı durumlarda hak ve nısfet, adaletin sağlanması ve bu durumun giderilmesi için hukuk kuralları dışında yer alan toplumsal kurallar ve değer yargılarına başvurulması gereken bir çözüm yoludur (Pazarcı, 2003: 353-354). Söz konusu iki çözüm yolu arasındaki farklılık birçok uluslararası yargı kararında da ifade edilmiştir. Manş Denizi davası kararında Mahkeme “Divanın Kuzey Denizi davasındaki rolünün hak ve nısfet (ex aequo et bono) çözüm yolunu uygulamaktan farklı olduğunu” ifade etmiştir.

Benzer şekilde Kuzey Denizi davasında¹⁵ Federal Almanya Cumhuriyeti tarafından ileri sürülen adil ve hakça paylaşırma talebi Divan tarafından “UAD statüsünün 38/2 maddesindeki şartlar gerçekleşmedikçe Divanın ex aequo et bono yoluyla karar vermesi söz konusu olamaz” gerekçesiyle reddedilmiştir.

Maine Körfezi davası¹⁶ kararında ise Divan “hukukun bir ögesi olarak ve hukukun içerisinde kalarak uygulanan hakça ilkelere göre karar vermenin, hak ve nısfetle (ex aequo et bono) karar vermekten farklı olduğuna” işaret etmiştir.

Divan, Tunus ile Libya arasındaki sınırlandırma davasında¹⁷ hak ve nısfet ile hakça ilkeler çözüm yolunun farklılığını “Hakça ilkelerin uygulanması hukuk dışı çözüm yolu olan hak ve nısfetten farklıdır. Hak ve nısfet yoluna ancak UAD statüsünün 38/2 maddesinde ifade edildiği şekliyle taraflar devletlerin anlaşması durumunda gidilebilir. Böyle bir durumda Divan artık duruma uygun bir çözüme ulaşmak için

¹⁵ 1969 tarihli Kuzey Denizi kıta sahanlığı davası, para. 88

¹⁶ 1984 tarihli Maine Körfezi sınırlandırma davası, para. 59.

¹⁷ 1982 tarihli Tunus/Libya kıta sahanlığı davası, para. 71.

pozitif hukuk kurallarını uygulamaktan bağışık tutulmuştur” ifadesiyle ortaya koymuştur.

Divan kararlarında açıkça ifade edildiği üzere, uyuşmazlığın hakça ilkeler ya da hak ve nısfet (ex aequo et bono) çözüm yoluyla nihayete erdirilmesindeki diğer bir farklılık mahkemelerin hak ve nısfet çözüm yöntemini kullanabilmelerinin ancak tarafların açık rızasına bağlı olmasıdır. Gerçekten, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün ilgili hükmünde, Divanın uluslararası bir uyuşmazlığı hak ve nısfet (ex aequo et bono) yoluyla çözüme kavuşturabilmesinin ancak tarafların rızasıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir¹⁸. Ancak Divan, günümüze kadar olan süreçte önüne gelen uyuşmazlıklar bağlamında hak ve nısfet çözüm yoluna başvurmuş değildir.

Devletlerin ülkelerinin sınırları ve buna bağlı olarak özellikle deniz alanlarında sahip olunan doğal kaynaklar çok hassas siyasi ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirdiği bilinmektedir. “Deniz yetki alanı sınırlandırılması” iki veya daha fazla devletin, sahip oldukları veya ilan ettikleri deniz yetki alanlarının çakıştığı bölgedeki deniz alanının bir anlaşma ile sınırlandırılmasıdır (Caflisch, 1991: 426-427). Deniz alanlarının sınırlandırılması ve hakça ilkeler kapsamında ele alınabilecek ABD Doktrini Truman Doktrini’dir. Truman bildirisinde özetle şöyle denmiştir:

“ABD kıyılarına bitişik olup, açık deniz altında yer alan ve kıta sahanlığını oluşturan deniz yatağı ile toprak altındaki hak ve yetkilerin ABD’ye ait olduğu, bu yetkinin esas olarak anakaranın denize doğru olan doğal uzantısı üzerinde kullanılabileceği, komşu devletlerle yapılacak kıta sahanlığı sınırlandırmasının hakkaniyet temelinde yapılması gerektiği, kıta sahanlığı üzerinde yer alan deniz alanlarındaki açık deniz rejiminde bir değişiklik olmayacağı...”

Buna göre, Truman tarafından imzalanan bildiri sonrası başta Güney Amerika devletleri olmak üzere dünya devletlerinin büyük bir çoğunluğu benzer bildirimlerde bulunarak kendi egemenliklerindeki kıta sahanlığı alanlarını ilan etmeye başlamışlardır. Öncü olarak kıta sahanlığı ilan eden (1945-1950) Amerika kıtasındaki bazı devletlere

¹⁸ 1982 tarihli Tunus/Libya kıta sahanlığı davası, para. 71; Uluslararası Adalet Divanı Statüsü md. 38/2.

örnek olarak Arjantin, El Salvador, Brezilya, Kosta Rika, Meksika, Panama ve Peru ifade edilebilir (Doğru, 2003).

5.7. Emredici Kural Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Emredici hukuk kuralları, ulusal hukukta, hukuk kişilerinin yaptıkları sözleşmeyle kesin olarak uygulamak mecburiyetinde oldukları ve aksini kararlaştıramayacakları hukuk kuralları olarak ifade edilmektedir. “*Uluslararası hukukta emredici kural*” yaklaşımı, iç hukuktan esinlenerek ortaya konmuştur (Pazarcı, 2005). Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesiyle düzenlenmeden daha önceki yıllardan bu yana var olan bir uygulamadır. Ahlakî olmayan mükellefiyetlerin antlaşma konusunu oluşturamayacağı, uluslararası hukukun da en çok bilinen teamül kaidelerinden birisidir.

İç hukuktaki yedek kural ve emredici ayrımının gerekçesi, bazı kaidelere uyulamayabileceği; diğer bazı kaidelere ise uyulmanın zorunlu olduğu tutumu değildir. Yedek hukuk kaidelerinin tersine sözleşme yapılabilmesi mümkündür. Bir başka deyişle yapılan sözleşmede irade serbestisi ilkesinden ötürü taraflar böylesi normların aksini kararlaştırabilirler, ancak hiçbir açıklık getirilmemişse, yasalardaki yedek hukuk kaideleri devreye girerek sözleşmede ortaya çıkan boşluğu ortadan kaldırır. Oysaki emredici kuralların, aksi kararlaştırılamamaktadır. Ayrıca karşı tarafın rızası mevcutsa bile, aksine anlaşma hükmü tesis edilemez. Olaki böyle bir sözleşme tesis edilirse, iç hukuk açısından hiçbir sonuç ve hüküm doğurmamaktadır. Ülkelerin iç hukuklarında bu konu detaylı bir biçimde düzenlenmiştir (Aktaran, Karakoç, 2006: 89).

Bir hükmün emredici nitelikte olup olmadığı genellikle kanun metninden anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda açık bir durum yoksa kanunun amacına bakılmalıdır. Bir konu kanunda kişilik hakları, kamu düzeni veya ahlak kurallarını korumak amacıyla düzenlenmiş ise, her zaman emredicidir denebilir. İşte konunun, uluslararası emredici kurallar kurumu ile olan ilişkisi burada ortaya çıkmaktadır. Zira sözleşme özgürlüğünün “genel ilkeler” yoluyla kısıtlanması da olasıdır. Kanun, özel ve belli konular ile ilgili kapalı/açık emredici hükümler koymak yerine genel ilkelerle kısıtlama getirmektedir (Pazarcı, 2005). Buna göre, konusu kamu düzenine, kişisel haklara ve ahlaka aykırı ya da imkânsız sözleşme yapılamamaktadır. Bu mahiyetteki emredici kurallar daha çok kanun metninde sarıh bir şekilde belirtilememiş olan durumlar için söz konusu

olmaktadır. Uluslararası hukuk da bir sistem oluşturmak maksadı güttüğüne göre, uluslar topluluğunun düzeni, iç hukuktaki insan hak ve özgürlükleri, kamu düzeni ve kişilik hakları ile özdeşleştirilebilmektedir. Genel ahlak kuralları zaten uluslararası örf ve adetle kabul edilmiş vakıalardır.

Köle ticaretinin, soykırımın yasaklanması ve devletlerin egemenlik ilkesine aykırı davranması, halkların kendi kaderlerini belirlemesi kuralına aykırı davranması gibi konular bu çerçevede değerlendirilmesi gereken ilkelerdir (Pazarcı, 2005). Örneğin, 1856 Paris Antlaşması'nın korsanlığın kaldırılmasına ilişkin beyannamesini ABD ve İspanya imzalamamışlardır. Buna rağmen 1898 yılında birbirleri ile savaşa başlayınca uluslararası hukukun bu kuralına uyarak korsan kullanmayacaklarını açıklamışlardır (Aktaran, Karakoç, 2006: 91).

5.8. Orantılılık İlkesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Hukukun bütün alanlarını ilgilendiren bir kavram olarak karşımıza orantılılık ilkesi çıkmaktadır. Hukukun idare, anayasa, iş, ceza alanlarında olduğu gibi uluslararası hukukun insancıl hukuk, uluslararası sorumluluk, insan hakları ve meşru savunma gibi hemen hemen tüm alanlarında orantılılık ilkesinin geniş bir şekilde uygulaması mevcuttur. Bu ilke, yalnızca yazılı kaynaklarda değil, tarihi çok daha geriye giden uygulamalarla, teamül kuralı ve ilkesi olarak meydana gelmiştir (Dost, 2018: 362).

Uluslararası birçok belgede, söz konusu orantılılık ilkesi sarıh veya zımni bir şekilde geçmektedir. Silahlı saldırıya uğrayan bir devletin meşru müdafaa hakkını kullanırken orantılı davranması gerektiği Birleşmiş Milletler Şartı (BMSŞ)'nın 51. maddesinde zımni bir şekilde kabul edilmektedir. BMSŞ 51. madde metninde zımni kabul şu şekilde ortaya çıkmaktadır: *“Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmeyecektir.”* Her ne kadar bazı özellikler madde metninde sarahaten ortaya konulmasa da meşru savunma hakkının özellikleri sayılmaktadır ve bunlardan en önemlisi de orantılılıktır (Dost, 2018: 363).

Uluslararası hukukta orantılılık çeşitli hukuki içeriklerle karşımıza çıkmaktadır. İlki, fiil ile bu fiile verilen karşılık arasındaki denge ilişkisi için kullanılan içeriktir. Bu

anlam, uluslararası ceza yargılamasında cezanın değerlendirilmesinde kullanılmaktadır: Ceza, suça uygun olmalıdır. Orantılılığın ikinci anlamı, beklenen meşru amaç ile kullanılan araçların neden olduğu zarar arasındaki ilişkinin değerlendirilmesiyle ilgilidir. Zarar, beklenen meşru amaç ile orantısız olmamalıdır. Özellikle insan hakları ve insancıl hukukta kullanılan bu içerikteki orantılılıkta amaç, araç ve zarar değerlendirmesi yapılmaktadır. Mesela silahlı çatışmalar hukukunda askeri gereklilik ilkesi gereği karşı tarafın askeri konumu meşru hedeftir. Amaç, çeşitli askeri araç ve yöntemlerle karşı tarafın askeri avantajdan mahrum bırakmak ve tahrip etmektir. Ancak askeri hedef ile askeri hedefe yakın bulunan sivil kişilerin zarar görmesi orantılılık konusunda değerlendirme konusu yapılmaktadır. Buna göre amaç ile askeri gereklilik sebebiyle verilen zarar arasında orantılılık bulunması, bu amaçlara ulaşmanın beklenen faydaları ile orantısız olmaması gerekir. Benzer şekilde insan hakları hukukunda, devlet, ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir halin varlığı halinde, bunu ortadan kaldırmak için durumun gerektirdiği koşullara sıkı sıkıya uyacak önlemleri alabilir. Yani bazı hak ve özgürlüklerin kullanılmasını kısıtlayabilir veya durdurabilir. İşte orantılılık sayesinde, kısıtlamalar ile amaçlanan meşru sonuçlar tartışılırken korunan hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların neden olduğu zarar değerlendirilmiş olur (Dost, 2018: 364).

Ve nihayet orantılılığın diğer bir anlamı da adalet içerikli orantılılıktır. Deniz hukukunda karşımıza çıkan bu içerikte, mesela sahilleri karşı karşıya veya bitişik devletler arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılmasında, sadece kıyı uzunluğu değil aynı zamanda nüfus, ekonomik durum ve sınırlandırmanın ülkelerde doğuracağı muhtemel etki gibi hususlar da dikkate alınmaktadır.

5.9. Haklı Savaş Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Haklı savaş, savaş üzerine düşünmenin bir boyutu olarak ele alındığında, en geniş anlamıyla, Batı kültüründe politik maksatlar doğrultusunda zor kullanmanın hangi koşullarda haklı görülebileceğini saptamaya, bu şekilde haklı bir koşulda bile zor kullanımını kısıtlamaya çalışan bütün düşünce ve pratikleri ihtiva etmektedir. Bu kavram, Batı kültüründe özellikle yüzyıllardır gelişim içerisinde olan çok çeşitli kültürel kaynakların bir sonucudur. Buna göre dinsel ve felsefi ahlak düşüncesi, askeri ve yasal kuram ve pratikleri, hatta uluslararası hukuk gibi belli bir kültürün veyahut özel olarak

ele alındığında Batı kültürünün ilerleme süreci boyunca ortaya çıkan inanç ve tutumlarının ve davranış kalıplarının tümünü ihtiva etmektedir (Ereker, 2004: 2).

Savaşın hangi durumlarda haklı olup olamayacağını saptamaya dönük jus ad bellum ilkesiyle savaşın haklılığını ortaya çıkaran belirli ölçütler meydana gelmiştir. Ortaya çıkan bu ölçütler genel anlamda, hukuka uygun otorite, haklı bir neden, hukuka uygun niyet/iyi niyet, savaşa son çare olarak başvurulması, zor kullanmanın amacın ötesinde zarar vermemesi ya da orantılılık, savaşın başarı şansının olması ve nihayet amacın barışa ulaşmak olmasıdır. Jus ad bellum'un en mühim ve ilk koşulu haklı nedendir. Haklı savaşı savunan kuramcılarının neredeyse tamamı saldırı maksadıyla yapılan savaşların "haklı" olamayacağını ifade etmektedirler. Bundan dolayı haklı bir savaşın sebebinin sadece savunma olabileceği kabul edilebilir. Ancak bu saptamanın, hangi eylemlerin haksız bir saldırı kabul edileceği hususu ortaya çıktığında ziyadesiyle esneyebildiği de gözlemlenebilmektedir. Savunmanın haklı savaşta tek haklı neden olduğu doğru kabul edilse de haklı savaşı savunan yazarların ara sıra saldırı maksadıyla yapılan savaşları da savunma amacı kapsamına aldıkları görülmektedir. Saldırı kapsamında da olsa, burada öne sürülen tek koşul, savaşın maksadı daha önceden yapılmış haksız bir fiile karşılık vermek olmalıdır (Ereker, 2004: 3).

Hukuka uygun otorite şartı esasında olabildiğince tartışmalı görünmektedir. Haklı savaş kuramcıları genel olarak, hukuka uygun otoriteden anlaşılması gerekenin devletin egemen gücü/iktidarı olduğunu kastederekler. Haklı savaş kuramcılarının yaptığı bu kabule göre, eğer egemen olan bir güç meşruysa o zaman keyfi idare eğiliminde olmayacağı, dolayısıyla da meşru olan bu idareye savaş ilan etme hakkının verilebileceği savına dayanmaktadır. Haklı savaş kuramında savaş sadece hukuka uygun ve meşru otoriteye aittir, denilmektedir. Aksi koşullarda savaşın haklı olma imkânı ortadan kalkabilecektir. Hukuka uygun olan iyi niyet ya da niyet koşulunda genel kabul kişisel ya da ilkeyi genişletmek gibi haksız çıkarlar maksadıyla olmaması ve savaşın kamu yararı için olması yönündedir. Genel olarak ulusal menfaatin, haklı savaş kuramında bir saldırı için bahane olarak kullanılması uygun görülmez, böyle bir durumda yapılan savaş haksız sayılır. Ancak yine de barışı tesis etmek amacı gibi bir iyi niyeti gerçekleştirmek maksadıyla başvurulacak tek yolun saldırı olabileceği vaziyetlerin varlığı da genellikle kabul görmektedir. Haklı savaş kuramında iyi niyet ve

haklı neden ilkeleri gibi, savaşta başarı olasılığının olması koşulu da önemli görülmektedir. Bu koşulda vurgulanmak istenen esas husus, ekonomi ve insan kaynaklarının başarı şansı olmayan bir fiil için heba edilmemesidir (Ereker, 2004: 3).

Haklı bir savaşta başvurulacak şiddetin ne şekilde ve ne ölçüde kullanılması gerektiğinin ahlaki ilkelere uygun olup olmayacağını saptamaya çalışan ölçüt orantılılıktır. Orantılılık ölçütü esasına göre, haklı olan bir savaşta başvurulacak şiddetin, varılmaya çalışılan hedefe uygun olması gerekmektedir. Bu durum, *jus ad bellum*'daki orantılılıktan farklı bir durumdur. *Jus in bello* ilkesindeki orantılılık, savaşın yıkıcılığını ve şiddetini minimize etmeye dönük bir ölçüttür. Genel hatlarıyla *jus in bello* ve *jus ad bellum* ilkeleri ve bu ilkelere var olan bazı ölçütlere göre haklı savaşın kavramsal çerçevesi ortaya çıkartılabilir. Ancak tarihi çok uzun bir geçmişe doğru giden haklı savaş kavramının muhtevası, çok farklı düşünce ve dönem geleneği tarafından meydana getirilmiştir. Bu bağlamda, haklı savaş adlı kurama yapılmış olan düşünsel ve dönemsel katkıları tarihsel süreç içerisinde tetkik etmek, kuramın ve kavramın muhtevası hakkında günümüz açısından daha fazla sağlıklı değerlendirme imkânı sağlayacaktır. Geleneğe yapılan düşünsel katkılar bağlamında tarihsel gelişme süreci, belirli dönemler altında incelenmektedir. Ayrım, Haklı Savaş kavramının Batı gelenek ve kültürünün bir unsuru olması sebebiyle, Batının tarihsel gelişme süreci göz önünde bulundurularak ortaya konmuştur (Ereker, 2004: 4).

Esas olarak uluslararası savaşların haklılığıyla ilgili üç mantıksal yaklaşım söz konusudur: Biri, şiddete başvurma hakkı bir nedeni olmamakla beraber, her iki taraf yönünden de savaş ahlakî ve yasal olarak haklı görülmektedir. İkincisi, her bir taraf yönünden savaş hiçbir zaman haklı görülemez (pasifizm), üçüncü yaklaşım ise savaş zaman zaman başvurulabilecek bir araçtır (Dalar, 2008: 237).

Ulusal self-determinasyonu korumak için yapılan müdahale yaklaşımında Komünizme karşı Reagan Doktrini örnek olarak verilebilir. Ayrıca, “önleyici savaş” doktrini, ABD tarafından terörizme karşı dünya çapında “haklı savaş”a giriştiklerini gerekçelendirmede kullanılmış olduğu da bilinmektedir (Dalar, 2008: 240).

5.10. Rebus Sic Stantibus (Değişen Koşullara Uyarlama) İlkesi Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

Uluslararası hukukta yer etmiş ehemmiyetli bir hukukun genel ilkesi, Rebus sic Stantibus'tur. Söz konusu ilkeye göre, imzalanan bir antlaşmanın yapılışı esnasında mevcut olan ve antlaşmanın imzalanmasına tesir eden şartlarda ortaya çıkan esaslı değişmelerin, yapılan antlaşmaya uygulanmasını durdurma ya da son verme sebebi olarak ifade edilebilir. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin (1962) 62. maddesine göre;

“1. Bir andlaşmanın akdedilmesi sırasında mevcut olan şartlarda meydana gelen taraflarca öngörülmeeyen esaslı bir değişikliğe, aşağıdaki şartlar yerine gelmedikçe, andlaşmayı sona erdirmeye veya andlaşmadan çekilme için bir gerekçe olarak başvurulamaz;

- a) Bu şartların mevcudiyeti, tarafların andlaşma ile bağlanma rızalarının esaslı bir temelini teşkil etmedikçe ve*
- b) Değişiklik andlaşmaya göre hala icra edilecek yükümlülüklerin kapsamını köklü bir şekilde değiştirme etkisini haiz olmadıkça.*

2. Şartlarda meydana gelen esaslı bir değişikliğe bir andlaşmayı sona erdirmek veya ondan çekilmek için bir gerekçe olarak şu hallerde başvurulamaz.

- a) Andlaşma bir sınırı tesis ediyorsa veya*
- b) Esaslı değişiklik ona başvuran tarafın ya andlaşmadan doğan bir yükümlülüğünü ihlal etmesinin ya da andlaşmanın diğer herhangi bir tarafına karşı herhangi bir milletlerarası yükümlülüğünü ihlal etmesinin neticesi ise.*

3. Yukandaki paragraflara göre bir taraf esaslı bir şart değişikliğine bir andlaşmayı sona erdirmeye veya ondan çekilme gerekçesi olarak başvurulabiliyorsa, değişikliğe, andlaşmayı askıya almanın bir gerekçesi olarak da başvurulabilir.”

Görüldüğü üzere ilgili olan bu maddeye göre, uluslararası hukukta bu ilkeye başvuruda bulunulabilmesi için,

- a. Değişikliğin tarafların yükümlülüklerini önemli ölçüde etkilemesi,
- b. Önceki koşulların tarafların andlaşmayı yapmalarında ana amacı oluşturması,

- c. Koşullarda meydana çıkan değişikliğin esaslı bir değişiklik olması gerekmektedir (Pazarcı, 2004: 98-99)

Söz konusu değişen koşullara uyarılama (Rebuc Sic Stantibus) ilkesinin uygulanabilir oluşu, ABD-İran Tahkim Heyeti davalarında sarahaten kabul edilmiştir. Cezayir Deklarasyonu 1981 yılında, İran'da esir alınmış 52 ABD vatandaşının kurtarılmasıyla birlikte, ABD-İran Tahkim Heyeti tesis edilmiştir. Tahkim heyetinin tesis edilmesinin maksadı İran vatandaşları tarafından ABD'ye karşı, ABD vatandaşları tarafından da İran'a karşı ve iki devletin birbirlerine karşı ortaya attıkları iddialarının çözüme kavuşturulmasıdır. Uluslararası uzman tahkim heyetlerine göre ABD-İran Tahkim heyeti tarihteki en mühim hakem heyeti olarak kabul edilmektedir. Hâkim Abraham D. Soafer de yaptığı açıklamasında bu heyetin *“insanlık tarihinde birçok uluslararası hukuk kuralı meydana çıkardığını”* ifade etmiştir.

Tahkim heyeti,

- Ticaret ilkeleri ve uluslararası hukuk kurallarını uygulayacak,
- Ticari örf ve âdet, sözleşme şartları ve akdin değişen şartlara uyarlanması prensiplerini de göz önünde bulunduracak,
- Bütün kararlarında hukuka saygılı olarak tercih edilen hukuku uygulayacaktır.

Sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması (Rebuc Sic Stantibus) ilkesi, daha çok Deklarasyonda Amerikan hükümetinin yoğun talepleri sonucunda yer alabilmiştir. ABD özellikle, Tahkim Heyeti'ne yetki verip, İran iç hukukunun uygulanabilir olduğunu hiçe saymasını ve bundan dolayı da sözleşmelerde olan İran forum klozlarının geçersizliğine karar verilmesini talep etmekteydi. Bunların yanı sıra İran'da devrim, sosyal ve radikal politik değişiklikler ortaya çıkardığından, İran'da devrim sonrası gelen yeni hükümet Rebuc Sic Stantibus ilkesini kullanarak, yapılan devrim sonrası tek taraflı olarak sona erdirdiği sözleşmelerden sorumlu olmadığına yönünde iddialar ortaya atmaktaydı. Her iki tarafın birbirinden farklı maksatlar güderek ve beklentilerinin farklılığı içerisinde bu ilkenin uygulanabilirliğini arzu etmelerine rağmen bu ilke tam anlamıyla başka davalarda da uygulanamamıştır (Çalışkan, 2004: 371-373).

5.11. Kuvvet kullanmama yükümlülüğünün ihlali Açısından ABD Güvenlik Doktrinleri

ABD Başkanı Wilson I. Dünya Savaşı sonrasında demokrasinin tam anlamı ile yaşanması için güvenli bir dünya oluşturmak gerektiğini vurgulamıştır. 1981 ve 1988 yılları arasında ABD Başkanı Ronald Reagan, demokrasinin etkin kullanımı için oluşturulması istenen dünya düzeni için doktrin oluşturdu. Dünya ülkeleri üzerinde uygulamaya çalıştığı bu doktrin ABD başkanının adı ile anılmaya başlanmıştı. Bu doktrin ABD'nin askeri güç kullanmadan kendi topraklarında ülke rejimlerini kabul etmeyen ve bu rejimlere direnen gruplara dolaylı bir askeri ve maddi yardımı destekliyordu.

ABD başkanı bu doktrin ile dünya üzerinde bu tür durumların yaşandığı ülkelere verdiği destek her ülkenin şartlarına göre değişiklik göstermekteydi. Reagan; Afganistan, Angola, Nikaragua ve Kamboçya ülkelerdeki rejimleri Sovyetler Birliği'nin desteklediğini iddia ederek, bu ülkelere özgürlüğü ve demokrasiyi götürmenin ülkelerinin dış politikasının temel misyonu olduğunu ifade etmekteydi. Ülkelerdeki totaliter rejimlerin güçlenmemesi için rejim mualiflerini desteklemeyi amaç edinmişlerdi (D'souza, 1997: 172).

Bu doktrinin uygulama alanına bakılacak olursa Nikaragua davası tam bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Kuvvet kullanmama ilkesi değerlendirilecek olursa örf ve âdet hukukunda uzun süredir yer edinmiş bir ilke olduğu görülmektedir. Bu ilkenin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alması ise bu ilkenin örf ve âdet hukukundan ayırtmamıştır. Uluslararası Adalet Divanı Nikaragua Davası'nı açıklarken: kuvvet kullanmama ilkesinin örf ve âdet hukukunda esasen var olduğunu ve tanımı yapılırken bu hukuk içerisindeki tanımının kullanılmasının doğru olacağını vurgulamışlardır. Bu ifade edilen şekli ile örf ve âdet hukukunun ifadesinin dışında herhangi bir ekleme yapılmamıştır. Burada esas olarak tanımlanan durum ise kuvvet kullanmama ilkesinin bütün dünya da ortak ve temel olarak kabul edilip yasaklanması gerektiğidir (Toluner, 1997: 394-395).

Bu açıklama ise temelde; 1979'da Orta Amerika'da, Nikaragua'da solcu olarak tanımlanan Sandinista devrimcilerinin sağcı Samoza Hükümeti'ni devirmesi ve yönetimi ele geçirmesi ile başlamıştır. Daha sonra bu devrimcilerin benimsediği

ideolojisinin bir gereği olarak, yeni kurdukları Sandinista Hükümeti Sovyet Rusya ve Küba devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlar ve ülkesinde askeri gücü arttırmışlardır. Buna karşılık olarak devrik devlet başkanı Samoza kendisini destekleyen ulusal muhafızların oluşturduğu paramiliter grupları ülkede, Sandinista Hükümeti'ne karşı faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı. Burada mesele çıkmaza girmekteydi. Taraflardan biri olan ABD, Sandinista Hükümeti'nin benimsediği ideolojiyi çevre ülkelere yaymakla suçluyordu. Ayrıca, El Salvador'daki hükümete karşı olan gerillalara yardım yapıldığını ileri sürüyordu. Bir diğer taraf olan Nikaragua, ABD'nin paramiliter gruplara askeri, eğitim, lojistik, taktiksel ve istihbari plan anlamında yardımda bulunduğunu söylüyordu.

Nikaragua, ABD'nin desteklemiş olduğu kontralara karşı verdiği mücadelede başarısızlığa uğrayınca, Uluslararası Adalet Divanı'na başvurarak ABD aleyhine, yapılan faaliyetler üzrinden tazminat talep etti. Bu başvuru ile ABD ve bir Latin ülkesi ilk kez Uluslararası Adalet Divanı'nda karşı karşıya gelmişti. Yapılan Divan sonucunda 3'e karşı 12 oy ile ABD'nin Nikaragua ülkesi içerisinde 1983 ile 1984 yıllarında meydana gelen saldırılarda kuvvet kullanımı içeren müdahalelerde bulunduğunu, Nikaragua Cumhuriyeti'ne karşı yapılan bu müdahale ile bir uluslararası hukuk kuralları içerisinde yer alan başka bir devlete karşı kuvvet kullanmama yükümlülüğünün ABD tarafından ihlal edildiğine karar verilir. Kısaca Divan, ABD'nin kontralara yardımda bulunduğunun ve desteklediğini tespit etmiş bu yüzden söz konusu eylemlerden ABD'nin sorumlu olduğu sonucuna varmıştır. Divan, ABD'nin yapmış olduğu bu eylemlerin boyutunu inceleyerek silahlı olup olmadığını belirlemeye çalışmıştır. Ancak bu çalışmada ABD'nin yapmış olduğu yardımlarının silahlı saldırı şeklinde olmadığı kararını vermiştir.

Aslında ABD'nin bu Divan kapsamında genel politikası da değerlendirilmiştir. Genel kurulun almış olduğu 24 Ekim 1970 tarih ve 2625 sayılı kararda; Birleşmiş Milletler Şartı gereğince Devletler Arasındaki Dostça İlişki ve İş birlikleri ile ilgili Devletlerarası Hukuk Prensipleri Bildiri Kararı'na gönderme yapmış, her devletin başka devletler içerisinde ortaya çıkan terörist hareketleri ya da sivil mücadeleleri örgütleme, kışkırtma, yardımda bulunma veyahut bunların içerisinde yer almaması gerektiğini ve bu durumlarda yükümlülükleri olduğunu vurgulamıştır. ABD'nin yaptığı bu yardımların

hukuki ihlal olduğunu uluslararası platformda suç işlediğini ifade etmiştir. Ancak, bu durumları değerlendirirken Nikaragua'nın meşru müdafa hakkının doğduğunu belirtmesini ise reddetmiştir.

Bu divanda alınan karara bakıldığında silah dağıtmanın silahlı eylem yapmakla aynı olmadığı yorumu yapılmış bu durumla karşı karşıya kalan devletin meşru müdafa hakkının olmadığını sadece silahlı saldırıya ulaşmayan kuvvet kullanımı için ancak tedbir alınmasının uygun olduğunu vurgulamıştır (Toluner, 1997: 392).

Divanda alınan bu kararı kuvvet kullanmama ilkesi kapsamında değerlendirildiğinde ABD her ne kadar uluslararası düzlemde suç işlemiş olsada ciddi bir yaptırıma maruz kalmamıştır. Bu yüzden Nikaragua ülkesi içerisinde ortaya çıkan ve ABD tarafından desteklenen kontraları bertaraf edemeyince divandan bazı taleplerde bulundu;

* ABD'nin örf-adet hukuku ve uluslararası hukuk kapsamında Nikaragua'ya karşı mevcut yükümlülüklerini ihlal etmiş ve hukuku çiğnemiştir.

* Bu kapsamda ABD'nin Nikaragua'ya karşı kuvvet kullanımını bir an önce bırakmasını ve Nikaragua'nın toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve siyasi bağımsızlığına saygı göstermeli ve askeri ya da yarı askeri faaliyetleri ivedilikle sona erdirmelidir.

* ABD'nin yapmış olduğu bu ihlal nedeniyle Nikaragua'ya tazminat ödemelidir.

Bu dava ABD'nin Latin Amerika ülkelerinden biri ile ilk defa Uluslararası Adalet Divanı'na çıktığının kanıtıdır. Ayrıca uluslararası hukukta yer alan kuvvet kullanmama ve başka ülkelerin iç meselelerine müdahale etmeme ilkelerinin genel çerçevesinin belirlenmesi için çalışma yapılması talep edildiğini göstermektedir (Lagon, 1994: 60).

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

“Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Doktrinlerinin Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Bağlamında İrdelenmesi” başlıklı bu tez çalışmasında, ABD’de farklı yönetimlerin geçmişten günümüze belirlediği güvenlik doktrinleri doğrultusunda gerçekleşen müdahalelerin, hukuki ve meşru bir zemine uyup uymadığı uluslararası hukuk ilkeleri bağlamında incelenmiştir.

ABD’nin müdahaleleri özellikle BM konseyinin aldığı insani hakları temel alan kurallarla kimi zaman çatışabilmektedir. Örneğin; Irak ve Afganistan işgalleri. Afganistan’a 2001 yılında ‘özgürlük operasyonu’ adı altında askeri müdahale başlatan ABD o yıllarda uluslararası hukuk kurallarına aykırı hareket etmekle suçlanmıştır.

Bu aşamada, dünyanın değişik bölgelerinde bazen şekillendirici, bazen de kontrolcü politikalar aracılığıyla hegemonyasını sürdüren ABD’nin siyasi esas gayesi, SSCB liderliğindeki diğer blokun gelişmesine, yayılmasına ve büyümesine engel olmaktır. Bu engel olmayı çevreleme politikalarıyla hayata geçiren ABD; Yunanistan, İran ve Türkiye gibi devletlere muhtelif yardım planları ve örgüt üyelikleri aracılığıyla destekte bulunmuş ve bu ülkeleri SSCB yayılmacılığından muhafaza etmiştir. 1991 yılında başlayan ve 2001 yılına kadar devam eden tek kutuplu dünya düzeninde ABD, globalleşmenin sağladığı yararları kendi çıkarına kullanmış, komünizmin çökmesiyle beraber kapitalizmin oluşturduğu ekonomik zenginliğin dünya üzerindeki kapsayıcı, adil ve eşit paylaşımını gerçekleştirememiş ve cihadist yeni terörist örgütlerin doğmasının temel nedenlerinden birisi olmuştur.

Güvenlik doktrinleri, devlete yönelik saldırıların askeri nitelikte olduğu dönemlerde, belirli düşmanların saldırılarına karşı ülkenin toprak bütünlüğünü koruma üzerine oluşturulurken; çalışmamızda ABD’nin uyguladığı güvenlik doktrinlerinin aktörlerin çeşitlenmesi nedeniyle pek çok farklı tehdide karşı alınacak etkin önlemleri ve hamleleri içerdiği ortaya çıkmıştır. ABD bu kapsamda ulusal güvenlik doktrinlerinden Monroe, Truman, Eisenhower, Carter, Nixon, Reagan ve Bush doktrinlerini yayınlamıştır. ABD’nin ulusal güvenlik doktrinleri uluslararası ilişkiler teorileri bakımından incelendiğinde birçok ABD doktrininin reel-politik anlayış ile uyumlu olduğu ortaya çıkmıştır. Realistler tarafından askeri gücün önemi ve ulusal çıkarların korunması adına işbirliğinden ziyade çatışmanın vurgulandığı bilinmektedir.

ABD'nin ulusal güvenlik doktrinleri, uluslararası müdahalecilik açısından değerlendirildiğinde Truman doktrini gibi “maddi ve askeri yardım” içermeyen doktrinlerin transformative (dönüştürücü) nitelik taşıdığı da ortaya çıkmıştır.

Bilindiği üzere, günümüz dünyasına bakacak olursak, uluslararası hukukun en önemli yansıması olarak Birleşmiş Milletler (BM) görülmektedir. Uluslararası hukukta kuvvet kullanımına dair düzenlemeler de BM kurucu antlaşmasının ilgili hükümlerince düzenlenmiştir. Diğer yandan, Uluslararası Adalet Divanı kararları da uluslararası alanda kuvvet kullanımına dair hükümler getirmiştir.

ABD ulusal güvenlik doktrinleri, iyi niyet ve hakların kötüye kullanılmaması, kazanılmış haklara saygı ilkesi, hukuka aykırı fiilin devlete isnat edilmesi, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran haller, emredici kural, orantılılık ilkesi ve haklı savaş ilkeleri gibi ilkeler kapsamında incelendiğinde ise ABD'nin birçok müdahalesinin uluslararası hukuk ilkelerine kısmen de olsa aykırı olduğu ortaya çıkmıştır. Uluslararası barışı tesis etmek adına atılan adımlar, ABD Başkanlarının yayınladığı doktrinler ve uluslararası sahada takındığı tavırlar, ABD'nin çıkarlarına karşı oluşması muhtemel tepkilere karşı kendi eylemlerini meşrulaştırma çabasıdır. Ancak, ABD'nin 11 Eylül sonrası süreçte uluslararası hukuk ve BM'yi yok saymayarak, sistemin sınırları içinde kalmak için gerek kurallardaki açıkları kullanmakta ve meşruiyet aramakta olduğu bilinmektedir. Örneğin, ABD'nin 2003 Irak Müdahalesi'nden önce açıkladığı, öncelikli saldırı (pre-emptive strike) doktrini uyarınca gerçekleştirdiği uluslararası toplumca düşünülen, Irak Müdahalesi'ni resmi olarak BMGK yetkilendirmesi ile kuvvet kullandığı tezine dayandırması ABD'nin BM sisteminin devamına verdiği önemi göstermektedir.

Diğer taraftan, 11 Eylül olaylarının ardından, ABD; İngiltere ve İtalya gibi devletlerin desteğini alarak “terörizme karşı savaş” ilan etmiştir bu “haklı savaş” ilkesine dayanarak meşruiyet arayışı olarak görülebilir. Aslında, ABD'nin 11 Eylül sonrası askeri müdahaleleri ile uluslararası hukukun temel kavramlarını bir anlamda tartışmaya açmış olduğu da söylenebilir. ABD, 11 Eylül sonrası müdahaleciliğini demokratik bir siyasi yapı oluşturma söylemi ile meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Modern anlamda uluslararası hukukun başlangıcı kabul edilebilecek BM Antlaşması ile kurulan BM sisteminin; Soğuk Savaş döneminden sonra hegemon güç olan ABD'nin müdahalelerini genel olarak meşru gösterdiği ortadadır. Günümüzde,

ABD'nin güvenlik söyleminde değişimler gerçekleşmiştir; söylemde ana tema komünizm tehlikesi değil “Haydut Devlet” tehlikesi olmuştur ve ülkenin güvenlik stratejileri de bu bağlamda ele alınmaktadır.

Sonuç olarak, ABD'nin bağımsızlığından günümüze benimsediği güvenlik politikaları, gerektiğinde sıcak müdahaleden kaçınmayan ancak esnek güç unsurlarının da etkili olarak kullanıldığı bir özelliğe sahiptir ve ABD büyük oranda kuvvet kullanımı süreçlerinde BM sisteminin devamına önem vermektedir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde egemen güç olan ABD'nin; 11 Eylül'e kadar çok taraflılık ilkesine mümkün olduğunca sadık kalma ve Birleşmiş Milletler sisteminin sınırları içinde hareket etmeye özen gösterme eğiliminin 11 Eylül ile değişime uğradığı görüşü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası alanın yegâne hegemonu olan ABD'nin açıklamış olduğu Ulusal Güvenlik Doktrinleri ve dış politika uygulamalarının BM sisteminin temeli olarak addedilen kuvvet kullanma yasağı ve uluslararası hukuk ilkelerini zorlayan nitelikler taşıdığı ve ABD'nin ulusal ve uluslararası güvenlik kaygılarını ileri sürerek bu ilkeleri ihlal derecesinde esnettiği ortaya çıkmıştır.

ABD'nin politikaları genel olarak değerlendirildiğinde; ABD en büyük güç olabilir, ABD süper güç de olabilir fakat bütün devletlerin kendilerine göre sorumluluk alanları vardır. Orada, hele ki devletlerin sorumluluk alanlarındaki vatandaşlarına zarar verecek politikalar uygulanması uluslararası düzen açısından sorunlu bir durum ortaya çıkarmaktadır. Hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasi gibi çağdaş dünyanın değerlerini temsil ettiğini ileri süren ABD'nin, terör ve teröre yakın örgüt ve oluşumları kendi çıkarları maksadıyla desteklemesi, bu politikalardan olumsuz bir şekilde etkilenen ve kendi emniyetinden mesul olan hiçbir devlet tarafından kabul görmemektedir.

Bu kapsamda bu tez çalışmasının “ABD, ulusal ve uluslararası güvenlik kaygılarına dayanarak uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağını ihlal etmekte ve bu durumu Ulusal Güvenlik Doktrinleri üzerinden kendisi açısından meşrulaştırmaya çalışmaktadır” şeklindeki hipotezi tarafımızca doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Acer Y., Kaya İ, (2015), Uluslararası Hukuk, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Ağır, B. (2007). “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, 71-100.
- Ak, T. (2013). Ulusal Güvenlik-Çevresel Güvenlik Ekseninde Silahlı Kuvvetler Çevre İlişkisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akçay E. Akbal Ö., (2013), ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik, Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt: 11, Sayı: 22, ss. 7-29
- Akkor, M. (2017), II. Dünya Savaşı’nın Sonu ve Truman Doktrini’nin Ortaya Çıkışı, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches, No. 2 / 201, 1-19.
- Aksoy, M. (2016). Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Bush Doktrini ve Abd’nin Irak’ı İşgali. İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi Yayınları.
- American Treaty on Pacific Settlement, Birleşmiş Milletler Andlaşma Serisi, Kayıt No:449, Cilt No: 30, 30 Nisan 1948.
- Anderson, D. H. (2009). “Maritime Delimitation in the Black Sea Case (Romania v. Ukraine)”, The Law and Practice of International Courts and Tribunals: a Practitioners’ Journal, Volume 8, No 3, 2009, (s. 305-327).
- Anthony C. Arend ve Robert J. Beck, (1995), International Law and The Use of Force, New York, Routledge.
- Anti War Treaty (Non-Aggression and Conciliation), Milletler Cemiyeti Andlaşma Serisi, Kayıt No:3781, Cilt No:196, 10 Ekim 1933.
- Arend, A. C, (2003) “International Law and the Preemptive Use of Military Force”, The Washington Quarterly, Vol.26, No.2, Spring
- Arı, T. (2010). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İşbirliği. 6. Baskı, Bursa: MKM Yayınları.
- Arı, T. (2002). Uluslararası İlişkiler Teorileri, Alfa Yayınları, İstanbul.

- Arıboğan, D. Ü. (2007). Uluslararası İlişkiler Düşüncesi Tarihsel Gelişim, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları
- Armaoğlu F. (1957). Amerikan-Japon Münasebetlerinin On Yılı: 1931-1941 (Ankara: AÜSBF Yayınları).
- Armaoğlu, F. (1991). “Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri.” Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Armaoğlu, F. (2012), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2010), 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, 6. B, İstanbul.
- Asrat, B. (1991), Prohibition of Force Under the UN Charter, A Study of Article 2(4) (Uppsala: Iustus Förlag), 39-40.
- Atalay, A. H. (1997), Uluslararası Hukukun Oluşumu. İstanbul: Göçebe Yayınları
- Aydın, M. (2004), “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği” Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1 ss. 33-60
- Aytekin A. (2015), “Türkiye’nin Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planının Değerlendirilmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi.
- Bahar, H. İ. (2009). Sosyoloji (Vol. 31). Usak Books.
- Baharççek A. (2004), “Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, Türk Dış Politikası, (Ed. İdris Bal), 460-67
- Başeren, S. H. (2003), Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmasının Sınırları, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003, s.32-34
- Batır, K. (2011), Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği Ve Uluslararası Hukuk, Yönetim Bilimleri Dergisi (9: 1), 117-137.
- Beitz, C. (1979), Political Theory and International Relations. Princeton: Princeton University Press.
- Bilsel C. (1941). Devletler Hukuku, İstanbul Yayınevi, İstanbul, s. 218.
- Birdişli, F. (2011), “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 31, 149-169.

- Birdişli, F. (2016) Dış Politikada Yöntem ve Türk Dış Politikası, Sakınmaz Ofset
- Birleşmiş Milletler Andlaşmasının İngilizce metni için bkz.: Yearbook of the United Nations, 1946, s. 831. BM Antlaşması http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (5.07.2020)
- BM Antlaşması, 1945, Md. 2/4.
- Bostanoğlu, B. (2008), Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, İmge kitabevi, 2.baskı. İstanbul.
- Bozkurt E. (2007) Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma, Asil Yayınları, Ankara.
- Brinkley, A. (2003), American History, Eleventh Edition, McGrawHill Publishing
- Brown, P. M. (1933). “Japanese Interpretation of the Kellogg Pact”, The American Journal of International Law, Vol. 27, No. 1, s.101.
- Caflisch, L. (1991). “The Delimitation of Maritime Spaces between States with Opposite and Adjacent Coast”, A Handbook on the Law of the Sea, Ed.: Rene-Jene Dupuy ve Daniel Vignes, Martinus Nijhoff Publishers, Dodrecht.
- Cural, A. (2011), “Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çalışkan, Y. (2004). Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt:24, Sayı: 1-2, s. 365-377
- Çakmak, C. (2014), Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama Bir Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı, Ekin Yay, Bursa.
- Çetinkaya, G. (2019) Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD), 1-14.
- Çiftçi, S. (2016), “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı”, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler-V-, İstanbul.
- D’souza, D. (1997), Ronald Reagan, New York, The Free Press, s. 172.

- Dalar, M. (2008), “Uluslararası Hukukta “Haklı Savaş” Doktrini: Bir Problemin Analizi”, Muhafazakâr Düşünce, 4 (15), 230-251.
- Dedeoğlu B. (2008). Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Demirel, N. (2013). “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Yıl:1 Sayı:1, 152-172
- Doğan B. (2020). Uluslararası Suçlarda Hukuka Uygunluk Nedenleri, <https://barandogan.av.tr/blog/ceza-hukuku/uluslararasi-suclarda-hukuka-uygunluk-nedenleri.html> (Erişim Tarihi: 01.08.2020)
- Doğan, N. (2006), “Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı ve New Haven Ekolü: Eleştirel Bir Giriş”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1.
- Doğangün, B. (2014). Silahlı Çatışma ve Büyüme: Bir Meta Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Doğru, S. (2003), Uluslararası Hukukta Kıta Sahaneliği ve Ege Denizi Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığı, Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Dost, S (2018), “Uluslararası Hukukta Orantılılık İlkesi” Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Yıl 6, Sayı 12, Aralık 2018, 361-400
- Dönmez, S. (2007). Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi. 3 (3),8-15.
- Edwards, L. (1989). Congress and the Origins of the Cold War: The Truman Doctrine, World Affairs; Sayı. 151, s.131-141
- Efegil, E (2008), Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) 8, 103-122.
- Erendor, M. E. (2019). “Silahlı Çatışma Hukuku İlkelerinin Değerlendirilmesi: Askeri Gereklik, Gereksiz Acı ve İstirabın Önlenmesi ve Onur”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (2): 1991-2009
- Ereker, F. A. (2004) “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s. 1-36.

- Erkiner, H. H. (2010), Devletın Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu, XII Levha Yayınları, 1. Basım. İstanbul.
- Erkiner, H.H. (T.Y.) “Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun Devletın Sorumluluğu Hakkındaki Çalışmasının 21’inci Maddesi Çerçevesinde Meşrû Müdâfaa ve Hukuka Uygunluk” (www.academia.edu) (19.05.2020)
- Eslen, N. (2005), Küresel Hamleler, Anahtar Stratejiler, İstanbul, Truva Yayınları, 2. Baskı, 2005
- Ferencz, B.B. (1975). Defining International Aggression: The Search for World Peace A Documentary History and Analysis Vol.I-II, New York, Oceana Publications, Inc., Dobbs Ferry, s.24 – 25.
- Franck, T. (1995). Fairness in International Law and Institutions, Oxford, Clarendon Press, s.256. Genel Kurulu’un 2625 sayılı kararı, 1970.
- Friedman, G. (2009). “Gelecek 100 Yıl”, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Gerger, H. (2012), Kan Tadı, Yordam kitap, 6.basım, İstanbul.
- Gökalp, İ. (2008) Milletlerarası Adalet Divanı’nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararlarında Dikkate Aldığı İlkeler, İstanbul, Beta, 2008, s. 6.
- Gözen, R. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güç ve Adalet”, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Sayı 15, s. 209-229.
- Gündüz, A. (2000), Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler- Örnek Kararlar, Beta Yayınları, İstanbul, s. 68.
- Güntay, V. (2018), Siber Güvenliğin Uluslararası Politikada Etki Aracına Dönüşmesi ve Uluslararası Aktörler, Güvenlik Stratejileri, 14(27), 80-111.
- Hobsbawm, E. (2006). “Kısa 20.Yüzyıl, 1914-1991 Aşırılıklar Çağı”, Everest Yayınları, İstanbul.
- Henkin, L. (1991), “Use of Force: Law and U.S. Policy,” Barry Carter E. ve Phillip R Trimble (Der.), International Law; 1233-1241.

- Hilarie, M. (1997), *International Law and the United States Military Intervention in the Western Hemisphere*, Kluwer Law International, the Hague.
- International Court of Justice Reports of Judgments, (1986), *Advisory Opinions and Orders- Case Concerning Military And Paramilitary Activities in and Against Nicaragua – Judgment of 27 June 1986*, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2020).
- İşyar, A.G, (2008), “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama” *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, 1-42.
- Karabulut, B. (2014), “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi”, *Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, 57-72
- Karadağ, U. (2016), “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Göre Meşru Müdafaa Hakkı” *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt:7 Sayı:2
- Karakoç, İ (2006), “Uluslararası Hukukta Emredici Kural Olgusuna Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 8, Sayı: 1, 87-122
- Kedikli, U. (2005), “BM Antlaşması’nda Meşru Müdafaa Hakkı”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kedikli, U. (2011), “Devlet Destekli Terörizm Nedeniyle Devletin Uluslararası Sorumluluğu”, *Yayınlanmış Doktora Tezi*, Ankara.
- Keskin, F. (1998), *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları*, Ankara.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi: 4*. Ankara.
- Kılınç, D. (2008). *Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi*. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1), 949-982.
- Kirkpatrick, J.J. ve Gerson, A, (1991), “The Reagan Doctrine, Human Rights, and International Law,” *Right v. Might*, New York, Council on Foreign Relations Press,

- Lagon, M. P. (1994). The Reagan Doctrine, Westport, Praeger Publishers, s.59-60.
- Metin, Y. (2017). “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke midir?” Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7(1), 1-74.
- Nussbaum, A. (1943). “Principles of Private International Law”, New York (U. S. A.)
- Okur, P, (2020), “Uluslararası Hukuk”, Project Article, https://www.researchgate.net/publication/338677302_ULUSLARARASI_HUKUK (Erişim Tarihi: 13.04.2020)
- Oran, B. (2003), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I, İstanbul.
- Önder, E. (2020), Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, Abd’nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 4(1), 27-40
- Öymen, O. (2005). Ulusal Çıkarlar, Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özdemir, A. M. (2011). Güç, Buyruk, Düzen. İmge Yayınları, Ankara.
- Özkan, I. (2000), “Uluslararası Hukuk-Ulusal Hukuk İlişkileri” Journal of Yaşar University, Cilt: 1, 2127-2175
- Panitch L. ve Gindin S. (2006). Theorizing American Empire Bartholomew, A. (der.), Empire’sLaw: The American Imperial Project and the ‘War to Remake the World (21-43) içinde. Londra: Pluto Press.
- Pazarcı, H. (2003). Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 7. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2003, s. 353-354
- Pazarcı, H. (2004). Uluslararası Hukuk, 2. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara
- Pazarcı H. (2005), Uluslararası Hukuk, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Pazarcı, H. (2017), Uluslararası Hukuk (Ankara: Turhan Kitabevi), 97-99.
- Pirim, C. Y. (2016), “Uluslararası Hukukta Hakkaniyetin Normatif Niteliği” Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:7, Sayı:26 (Nisan 2016)

- Russell R. (1958) A History of the United Nations Charter: The Role of the United States 1940-45, The Brookings Institution, Washington D.C.
- Sait Y. (2006), 21'nci Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Saunders, E. (2009), Transformative Choices: Leaders and the Origins of Intervention Strategy, International Security, 34 (2), 119-161
- Schachter, O. (2000), "Intervention and he United Nations," The Vietnam Warand International Law.
- Shaw, M.N. (2018), "Uluslararası Hukuk", Türkiye Bilimleri Akademisi, Çev.: Prof.Dr. İbrahim KAYA, Sekizinci Baskı, Ankara.
- Sümer, G. (2008), Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 19, 119-144.
- Şıvgın, H. (2007), 11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) Abd Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tanaka, Y. (2006). Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation, Studies in International Law, Vol. 8, Portland, 2006, s. 47.
- Tarhanlı, T. (2003), "Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk", Anayasa Yargısı: 20, AYM'nin 41. Kuruluş Yıldönümünde Sunulan Bildiriler, s. 133-156 (s. 1), Ankara.
- Taşdemir, F. (2006), Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi (Ankara: USAK), 103-104.
- Tekeli İ. ve İlkin S. (2004), Cumhuriyetin Harcı Modernitenin Altyapısı Oluşurken, Cilt 3, İstanbul.
- Themner L. And Wallenstein, P. (2012). Armed Conflicts, 1946-2011, Journalof Peace Research, 49 (4), 565-575.
- Franc, T. M. (1970) "Who Killed Article 2(4) Or Changing Norms Governing the Use of Force by States", American Journal of International Law, Vol.64, s. 24.

- Toluner S. (1993), Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Benzeri Faaliyetler Davası'ndaki Yargı ve Meşru Müdafaa Hakkı, (Mahmut R. Belik'e Armağan), İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- Toluner, S. (1997). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Uluslararası Hukuk, İstanbul
- Topal A. H. (2005), Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Tosun, F. (2009). Uluslararası Hukuk'ta "Kuvvet Kullanma ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 5(09), 89-118.
- Varlık, A. B. (2012), "Ulusal Güvenlik", içinde Ümit Özdağ (Ed.), 21'inci Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi içinde Ankara: Kripto Yayınları.
- Wright Q. (1964). A Study Of War, The University Of Chiago Press, Chiago And London
- Yağanak, E. (2018). Bir Savaş Yöntemi Olarak İnsani Müdahale. Beytulhikme: An International Journal of Philosophy, 8(2).
- Yalçın, H. B., (2017), Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, SETA Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, H.B, (2015), "Türkiye ve Ulusal Güvenlik Stratejisi İhtiyacı" <https://www.setav.org/turkiye-ve-ulusal-guvenlik-stratejisi-ihtiyaci/> (12.04.2020)
- Yalçın, O. (2013). Amerika'n Toplumunun Oluşumu ve Güç Merkezi Olma Stratejisi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C, 6, 418-446.
- Yılmaz, A. (2013). Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler, Teori, Temel Kavramlar, Yeni Gelişmeler. 2. Baskı, Ankara: Kadim Yayınevi
- Yılmaz, S. (2012). ABD, Monreo Doktrini'ne Dönebilir mi? acikerisim.aydin.edu.tr. (22.07.2020)